

UiO : **Det juridiske fakultet**

Prinsippet om «god dyrevelferd»

Med spesielt blikk på storfe i næringsbasert hold

Kandidatnummer: 202

Leveringsfrist: 10. april 2018

Antall ord: 37 486

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Problemstilling og tema	1
1.2	Rettskilder	4
1.3	Fremstillingen videre	5
2	DYREVELFERDSRETEN	6
2.1	Prinsipper som rettskilde.....	6
2.2	Skjønnsmessige bestemmelser og begreper	7
2.3	Moral, rett og politikk	8
2.4	Forskriftsregulering.....	10
3	RETTSOMRÅDETS UTVIKLING	12
3.1	Dyrevernloven 1935.....	13
3.2	Dyrevernloven 1974.....	15
3.3	Dyrevelferdsloven 2009	17
3.4	Rettspraksis	18
3.5	Oppsummering	20
4	DYREVELFERDSRETT I NORDEN OG INTERNASJONALT	21
4.1	Dyrevelferdsretten i Norden.....	21
4.2	Dyrevelferdsretten i Danmark.....	22
4.3	Internasjonale forpliktelser	24
4.3.1	EØS.....	25
4.3.2	Europarådet.....	26
4.3.3	Andre aktører	26
4.4	Oppsummering	27
5	INTRODUKSJON AV OVERORDNEDE PRINSIPPER	28
5.1	Innledning	28
5.2	Lovens formål	28
5.2.1	Begrepet god dyrevelferd	28
5.2.2	Begrepet respekt	30
5.2.3	Ansvarssubjekt og dyreholders plikt	31
5.2.4	God eller akseptabel velferd	31
5.2.5	Etiske holdninger som tolkningsfaktor	32
5.3	Oppsummering	34
5.4	Generelt om behandling av dyr	34
5.4.1	God behandling og egenverdi.....	34
5.4.2	Påkjenning og belastning.....	36

5.4.3	Begrepet unødig.....	37
5.4.4	Debatt om begrepet unødig.....	38
5.5	Oppsummering.....	39
6	RELEVANTE MATERIELLE BESTEMMELSER	40
7	KOMPETANSEKRAVET	41
7.1	Dyreholder og dyreholders ansvar	42
7.2	Dyreholders holdninger.....	43
7.3	Krav til kompetansen	44
7.4	Oppsummering.....	45
8	DYRS LEVEMILJØ.....	46
8.1	Innledning	46
8.2	Levemiljø og god dyrevelferd.....	47
8.3	Begrepet levemiljø	48
8.4	Artstypiske og individuelle behov	48
8.4.1	Stimulerende aktiviteter.....	51
8.4.2	Bevegelse.....	53
8.4.3	Hvile	54
8.4.4	Annen naturlig adferd.....	56
8.5	Vilkårene god helse, trygghet og trivsel	58
8.5.1	God helse	59
8.5.2	Trygghet og trivsel.....	60
8.6	Trygt tilholdsrom	61
8.7	Brannvern.....	62
8.8	Oppsummering.....	64
9	DRIFTSFORMER, METODER, UTSTYR OG TEKNISKE LØSNINGER	65
9.1	Innledning	65
9.2	Det konkrete innholdet i § 8.....	65
9.2.1	Ansvarssubjekt og dyreholders plikt	65
9.2.2	Driftsformer og god velferd.....	66
9.2.3	Sentrale begreper	67
9.3	Særlig om båsdrift og løsdrift	68
9.3.1	Båsdrift	69
9.3.2	Løsdrift	70
9.4	Oppsummering.....	72
10	TILSYN OG STELL.....	72
10.1	Innledning	72
10.2	Behovet for omsorgsplikten	73
10.3	Krav til godt tilsyn og stell.....	75

10.3.1	Tilsyn	75
10.3.2	Stell	77
10.3.3	Omsorg ved dyreholdets opphør.....	78
10.4	Krav til fôr og vann.....	79
10.5	Beskyttelse mot skade, sykdom og andre farer.....	84
10.5.1	Vilkår til beskyttelsen.....	84
10.5.2	Skade, sykdom, parasitter og andre farer	85
10.5.3	Forsvarlig behandling og avlaving.....	86
10.5.4	Tamhet	88
10.6	Oppsummering.....	89
11	TILSYN OG FORVALTNING.....	90
11.1	Organiseringen	90
11.2	Debatt om organiseringen	92
11.3	Oppsummering.....	94
12	AVSLUTTENDE KOMMENTARER	95
13	LITTERATURLISTE	97

1 Innledning

1.1 Problemstilling og tema

Tema for avhandlingen er dyrevelferdsrett. Problemstillingen er hvilket innhold prinsippet om god dyrevelferd har og hvilken funksjon det har ved rettsanvendelsen. Jeg spør om hvilket innhold prinsippet har på det generelle; og på det konkrete i forhold til storfe i næringsbasert hold.

Dyrevelferdsretten regulerer menneskers handlinger ovenfor dyr. Dyrevelferdsloven har som formål å fremme god dyrevelferd jf. § 1. Det samme formålet fremgår av det utvidede formålet i § 3 og av de materielle bestemmelsene. At dyr skal ha god velferd fremstår dermed som et overordnet prinsipp for rettsområdet, og som gjeldende for alt dyrehold. God dyrevelferd betyr at dyret skal ha sunn mental og fysisk helse, med mulighet til trivsel og naturlig livsutfoldelse. Det innebærer at de holdes i gode levemiljø med mulighet til å utøve naturlig adferd og å trives i sin tilværelse.¹ Dyrevelferdsloven forsøker å oppnå det med regler som fremmer respekt for dyr, og sørger for at de behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger jf. dyrevelferdsloven §§ 1 og 3.

Med dette skal dyrevelferdsloven skal være en moderne lov som kombinerer en etisk tilnærming til god dyrevelferd med faglig viten for å ivareta det som er i dyrs beste interesse.² Den skal primært ivareta dyrs interesser i god velferd, og ikke menneskers interesser i dyr eller i å slippe å se at dyr lider.³ Dette ligger til grunn for prinsippet om «god dyrevelferd».

For å besvare problemstillingen redegjør jeg for innholdet i formålsbestemmelsen i § 1 og det utvidede formålet i § 3. Jeg tar også utgangspunkt i enkelte av de materielle bestemmelsene som gjennomfører prinsippet i konkrete krav, og dermed presiserer og belyser innholdet. Siden dyrevelferdsloven er svært generell og er supplert med en rekke forskrifter, vurderer jeg også hvilken funksjon prinsippet har i relasjon til disse. Redegjørelsene tar utgangspunkt i bestemmelsene sett i lys av storfeets naturlige behov og alminnelig praksis i næringen. De materielle bestemmelsene jeg har valgt å gjøre rede for er dyrevelferdsloven §§ 1 og 3, og bestemmelsene om dyreholders kompetanse, driftsformer, levemiljøet og omsorgsplikten.

---

¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 19.

² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

³ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 19.

Om temaets aktualitet viser jeg til at dyrs velferd har fått mye oppmerksomhet de siste årene. Media har skrevet en god del om dyrevelferd og brudd på dyrevelferdsloven den siste tiden, og I 2017 var det rekordoppslutninger på demonstrasjoner som fremmet forskriftsendringer for dyrs velferd.⁴ Også retten gjenspeiler en holdningsendringen som har vært den siste tiden. Dyrevelferdsloven er relativt ny, og forskriftene har vært endret flere ganger for å imøtekomme dyrs behov.⁵ Høyesterett har gått fra å ilegge milde straffer ved overtredelser, til å skjerpe straffen vesentlig de tre siste årene. Overtredelser som for noen år tilbake ble straffet med 30 dagers fengsel, ble i lignende sak i 2016 straffet med 1 år og 8 måneder.⁶ At Høyesterett nå legger vekt på dyrets subjektive opplevelse sin tilværelse understreker at det har skjedd en endring. Dette gjør tema for avhandlingen aktuell i dag.

Utover temaets aktualitet i samfunnet og utviklingen i rettspraksis, foreligger det for meg en grunnleggende uklarhet ved dyrevelferdsretten som det er aktuelt å kaste lys over. Dyrevelferdsloven regulerer menneskers handlinger ovenfor dyr under forutsetningen om at dyr som holdes ikke kan få interessene sine ivaretatt fullt ut.⁷ Det fremgår at dyrehold tvert imot kan medføre dårlig velferd på grunn av forutsetningene ved holdet.⁸ Hovedregelen er likevel at dyr skal ha mulighet til trivsel og god helse, også utover rammene av hva dyreholdet muliggjør. Det stiller dermed krav til at dyreholdet skal tilpasses dyrene, og ikke at dyrene skal tilpasses dyreholdet – som hovedregel. Det er videre et moment at dyr som holdes er prisgitt den omsorgen og behandlingen de får av dem som har dyrene i sin varetekt;⁹ slik at dyrene har liten eller ingen mulighet til å forbedre levevilkårene sine dersom de opplever hold som er mot deres interesser; som gir ubehag eller smerte.

Likevel er det aktuelt og lovlig å påføre dyr påkjenning og belastning dersom det er nødvendig for å oppnå formålet med dyreholdet jf. § 3. Dette stiller dyr i en sårbar posisjon. Da skjer dyreholdet utenfor kravene i dyrevelferdsloven, eller kravene gjøres lempeligere slik at holdet ikke regnes som rettstridig. Dette er unntak fra hovedregelen om god dyrevelferd, eller forstås som forutsatte begrensninger ved rekkevidden til hovedregelen. Ettersom at loven forutsetter at dyr skal brukes for samfunnets eller menneskers gevinst, og at det nødvendigvis setter begrensninger i dyrs liv, blir det et spørsmål om hvor god velferden må være etter prinsippet –

---

⁴ Se blant annet Noah (2017).

⁵ Blant annet er det innført regler om forbud mot bur- og båsdrift, samt fattet vedtak avvikling av pelsdyrnæringen.

⁶ Se punkt 3.4.

⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 9.

⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 10.

⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 11-12.

spesielt tatt i betraktning at dyrevelferdsloven bygger på at dyrevelferden ikke *kan* være god, da forstått som ideell, i det økonomiske og kulturelle landskapet loven ligger i. Dette skaper en uklarhet rundt rettsreguleringen av dyrs beskyttelse og velferd.

Det reiser et grunnleggende spørsmål om hvilket innhold prinsippet om god dyrevelferd har; nærmere bestemt hvilke krav som utledes av prinsippet for dyrs fordel og hvor viktig det er i rettsanvendelsen – spesielt når andre interesser taler for å begrense dets rekkevidde. Dette er spesielt aktuelt for storfe i næringsbasert hold; da denne typen hold alltid har en gevinst eller samfunnsmessig fordel. Det er dette spørsmålet jeg vil belyse og ta stilling til i avhandlingen.

Årsaken til at jeg har valgt å redegjøre spesielt for storfehold, er at lovgiver har uttalt at storfeholdet slik det er i dag innebærer flere dyrevelferdsmessige utfordringer.¹⁰ Det gir dermed et egnet utgangspunkt for analysen. Norsk landbruk består av flere næringer, der hold av kyr for melkeproduksjon regnes som bærebjelken blant dem.¹¹ Det er den landbruksnæringen som gir bøndene størst omsetning.¹² Det er også en del hold av okser og kyr for kjøttproduksjon. Totalt sett er hold av storfe den største husdyrnæringen i Norge i antall dyr.¹³ Således kommer reglene som gjelder for storfe til anvendelse for en stor del av dyrene som holdes i Norge. Videre er det ikke noe særegent eller dyrevelferdsmessig kontroversielt ved storfehold som skiller det vesentlig fra andre næringsbaserte dyrehold. På den måten er det også representativt for store deler av dyrevelferden i husdyrnæringen generelt.

Det må klargjøres innledningsvis at storfe har samme rettslige vern som de andre dyrene som er omfattet av dyrevelferdsloven jf. § 2. Årsaken til at det påpekes er at dyr som brukes i produksjon generelt vekker mindre empati enn eksempelvis kjæledyr,¹⁴ og at dette kan påvirke forståelsen av reglene. Det har også vært hevdet ovenfor Høyesterett at kyr som brukes i industriell kjøttproduksjon har et lavere strafferettslig vern enn kjæledyr. Dette har imidlertid Høyesterett avfeid ved å presisere at dyr som benyttes for produksjonsformål ikke har et svakere vern enn dyr som holdes for andre formål.¹⁵ Forskning viser også at det ikke er forskjell i disse dyrenes evne til å oppleve smerte, redsel eller glede.¹⁶ Således skal storfe ha samme levevilkår og mulighet til god velferd som andre dyrearter - uavhengig av formålet med dyreholdet.

---

¹⁰ Oppsummert i St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 66.

¹¹ St.meld nr. 12 (2002-2003) s. 61.

¹² Agrianalyse (2013) s. 3.

¹³ Mattilsynets årsrapport (2017) s. 9.

¹⁴ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 17.

¹⁵ HR-2016-2285-A avsnitt 34.

¹⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

Jeg avgrenser avhandlingen mot bestemmelser og forhold som ikke angår dyreholders kompetanse, driftsformene, levestandarden eller omsorgsplikten. Det betyr blant annet at reglene om avl, transport eller slakt faller utenfor avhandlingen – foruten når forhold som angår dette overlapper med bestemmelsene jeg redegjør for. Jeg avgrenser videre mot andre dyrearter og dyrehold enn storfe. Likevel er rettspraksis eller eldre bestemmelser som gjelder andre dyrearter noen ganger relevante kilder, med overførbar verdi for problemstillingen.

1.2 Rettskilder

Den overordnede rettskilden er Dyrevelferdsloven av 19. juni 2009 nr. 97. Jeg tar utgangspunkt i en naturlig språklig forståelse av ordlyden i redegjørelsene. Forarbeidene og forskriftene som er utledet av loven er også relevante kilder for avhandlingen. Ettersom at jeg skriver om storfehold, er forskriften om hold av storfe og forskriften om velferd for produksjonsdyr av spesiell betydning. Videre anvender jeg de eldre dyrevernløvene med tilhørende forarbeider når det er relevant for å belyse endringer eller bestemmelser som er videreført. Høyesterettspraksis anvendes som rettskilde, i tillegg til underrettspraksis. De internasjonale reglene og nordiske dyrevelferdslovene har også betydning. Det gjelder spesielt Europarådets anbefalinger for storfe og den danske dyrevelferdsloven med tilhørende spesiallover. Det finnes svært lite juridisk teori for rettsområdet. Jeg anvender det som er tilgjengelig.

Dyrevelferd er et tverrfaglig område som kombinerer biologi, etologi, veterinærmedisin, etikk, økonomi, samfunnsfag, psykologi og jus. Derfor er det tidvis nødvendig å anvende kilder og synspunkter også fra andre fagfelt enn det juridiske. Lovgiver legger til grunn i forarbeidene at samfunnets rådende moralske holdning til dyrehold skal tas i betraktning ved lovanvendelsen og utviklingen av regelverket.¹⁷ Relevante kilder for samfunnets moralske holdning er uttalelser fra Rådet for dyreetikk, som er et uavhengig offentlig organ oppnevnt av Landbruks- og matdepartementet, og uttalelser fra dyrevernsorganisasjonene. Uttalelsene representerer ofte dyreetiske holdninger til prinsipielle spørsmål i dyrevelferdsretten. Videre presiserer lovgiver at dyrevelferdsloven skal forstås og utvikles i samsvar med faglig kunnskap om dyrs evner og behov.¹⁸ Derfor er det nødvendig å anvende kilder som viser til etologi, biologi og veterinærfaglig kunnskap for øvrig. Forskningsrapporter, studier, og uttalelser fra de ulike veterinærinstituttene knyttet til dyrevelferdsloven er relevante kilder her. Det er imidlertid det juridiske aspektet jeg primært gjør rede for.

---

¹⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

¹⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

1.3 Fremstillingen videre

Avhandlingen kan deles inn i tre deler. Den første delen gir en introduksjon til rettsområdet og tjener som grunnlag for de videre redegjørelsene. Denne delen dreier seg om prinsipper som rettskilde og konstruksjonen av dyrevelferdsloven med skjønnsmessige bestemmelser og begreper. Jeg gir en oversikt over forskriftene som rettskilde og samspillet mellom rett, moralske og politikk, og av den historiske utviklingen til rettsområdet. Avslutningsvis gir jeg en fremstilling av dyrevelferdsretten i Norden og internasjonalt.

I avhandlingens annen del tar jeg for meg dyrevelferdsloven §§ 1 og 3. Jeg redegjør for innholdet i bestemmelsene og forklarer relevante begreper. Jeg omtaler prinsippene i bestemmelsene som overordnede prinsipper; og legger til grunn at de inngår i prinsippet om god dyrevelferd. Jeg redegjør for hvilken betydning de har som tolkningsfaktorer, og muligheten til å gjøre innskrenkninger i dem med hjemmel i § 3.

I avhandlingens tredje del redegjør jeg for de valgte materielle bestemmelsene. Jeg tar for meg innholdet i dem, og hvordan de gjennomfører og presiserer prinsippet om god dyrevelferd. Jeg peker også på hvilke utfordringer det tradisjonelle storfeholdet innebærer og hvilken gjennomslagskraft prinsippet om god dyrevelferd har når forskriftene gir lempeligere krav. Jeg tar også for meg organiseringen av tilsynsmyndigheten i dyrevelferdsloven § 30; som er aktuelt i forhold til effektiviteten og etterlevelsen av god dyrevelferd.

2 Dyrevelferdsretten

2.1 Prinsipper som rettskilde

Dyrevelferdsloven bygger både på overordnede og spesielle prinsipper. De overordnede prinsippene slås fast i dyrevelferdsloven §§ 1 og 3. De spesielle prinsippene fremgår av de materielle bestemmelsene. De gjennomfører de overordnede prinsippene på ulike områder av dyrs liv. Her gis det en fremstilling av hvilken betydning prinsipper har som rettskilde, og hvilken vekt prinsippene i dyrevelferdsloven skal gis.

Et prinsipp er et en grunnsetning eller et første hensyn.¹⁹ Prinsipper har funksjon i forbindelse med å analysere og fremstille rettsregler i rettslig argumentasjon og i å fastlegge det konkrete innholdet i rettsregelen. De brukes til å vurdere og bedømme generelle regler og enkeltanvendelser.²⁰ Prinsippenes normative karakter kan forstås enten som retningslinjer eller som å inneha selvstendig rettslig betydning. Prinsipper forstått som retningslinjer gir ikke et bestemt resultat, men er momenter i rettsanvendelsen. Med den forståelsen er det ikke er tale om at et prinsipp brytes hvis det ikke får gjennomslagskraft, i motsetning til en rettsregel. Ved den andre tilnærmingen, der prinsippene gis direkte normativ betydning, må det få gjennomslagskraft for at rettsanvendelsen kan regnes som legitim.²¹ En tredje tilnærming er å anse prinsipper som å ha vekt som en positiv målestokk i en normativ vurdering om hvordan retten bør være.²²

I avhandlingen forstås prinsipper som hovedretningslinjer som rettsanvenderen må vurdere ved tolkningen og anvendelsen av regelverket. Bakgrunnen for tilnærmingen er basert på konstruksjonen til dyrevelferdsloven. Den setter god dyrevelferd som overordnet formål og prinsipp, men tillater å sette det til side for legitime motstridende interesser.²³ Det tyder på at det ikke har direkte normativ betydning. Lovgiver presiserer i forarbeidene at prinsippene som fremgår av dyrevelferdsloven § 3 er ment som tolkningsfaktorer, og ikke som selvstendig hjemmel.²⁴ Derfor forstås prinsippene som hovedretningslinjer i avhandlingen, og rettsanvendelsen kan dermed være legitim selv om de ikke har fått gjennomslagskraft. Når det er sagt, fremgår det av alminnelig rettskildelære at lovformål som står i formålsparagrafen har stor vekt.²⁵ Det betyr at prinsippet om god dyrevelferd og de øvrige overordnede prinsippene har

---

¹⁹ Graver (2006) (189-221) s. 189.

²⁰ Ibid. s. 199-200.

²¹ Ibid. s. 195-196.

²² Ibid. s. 200.

²³ Ibid. s. 11-12. Redegjøres for i punkt 5.4.3.

²⁴ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 94.

²⁵ Boe (2010) s. 296.

særs stor betydning som retningslinjer; selv om de ikke sies å ha direkte normativ betydning. I avhandlingen brukes også prinsippene i normative vurderinger om hvordan retten bør være.

2.2 Skjønnsmessige bestemmelser og begreper

Dyrevelferdsloven har en flertydig og generell ordlyd. Årsaken til det er at den har et vidt anvendelsesområde jf. § 2, og skal anvendes på et bredt spekter av dyrehold og dyrearter. Skjønnsmessigheten skaper en metodisk utfordring ved rettsanvendelsen. Det medfører at det er vanskelig å trekke en fast kjerne ut av rettsreglene, og det er uklart hva rettsområdet erkjenner for dyrs beskyttelse. I det følgende gis det en forklaring hva skjønnsmessigheten består i og hvilken betydning det har for rettsområdet.

Dyrevelferdsloven består av flere sentrale skjønnsmessige bestemmelser. Ofte er dette de generelle og spesielle prinsippene på rettsområdet. Det er eksempelvis prinsippet om at dyr skal behandles godt jf. dyrevelferdsloven § 3. Videre inneholder bestemmelsene fundamentale, skjønnsmessige begreper. Begrepene er avgjørende ved tolkningen av loven, som bestemmelsene skal i tolkes i lys av. Eksempler på sentrale skjønnsmessige begreper er «god dyrevelferd», «forsvarlig avlivning», «godt levemiljø», «unødig», «påkjenning og belastning» og «godt stell». Å forstå innholdet i begrepene, og bestemmelsene for øvrig, er dermed nødvendig for å anvende rettsreglene riktig. Spørsmålet er således hvordan de skal tolkes for å legge riktig forståelse av loven til grunn.

De skjønnsmessige bestemmelsene og begrepene er rettslige standarder. Det betyr at normer utenfor selve bestemmelsen eller begrepet er avgjørende for hvordan de tolkes og anvendes. Ofte er det noe av sosial eller moralsk karakter. Et poeng ved rettslige standarder er nettopp at den samme rettsregelen kan ha ulikt innhold og betydning avhengig av den alminnelige oppfatningen av det moralske eller sosiale spørsmålet på den aktuelle tiden.²⁶ I den sammenheng fremgår det av forarbeidene at innholdet i rettsreglene er ment å endre seg i takt med samfunnets gjeldende etiske holdninger til enhver tid og utviklingen i faglig kunnskap.²⁷ Innholdet beror også på en alminnelig forståelse av ordlyden. Videre bidrar bestemmelsene og begrepene ofte til å presisere innholdet i hverandre; slik at de må forstås i lys av hverandre for å fastslå innholdet til enhver tid. Også forarbeidene har angitt momenter for hvordan de skal forstås og anvendes.

Dette medfører at det er nødvendig å ha kunnskap om innholdet i samtlige av de sentrale skjønnsmessige begrepene og bestemmelsene for å anvende reglene riktig. Det gjelder spesielt

---

²⁶ Gisle (2010) s. 342-343.

²⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

kunnskap om innholdet i de overordnede prinsippene. Det er også nødvendig å ha kjennskap til gjeldende normer utenfor rettsregelen på det aktuelle anvendelsestidspunktet. Forståelse av de tilknyttede fagområdene er også nødvendig for å anvende den slik lovgiver har forutsatt. Dette skjerper kravene som stilles til rettsanvenderen. Dette inngår også i kompetansekravet i dyrevelferdsloven § 6 for dem som er dyreholder.

Det kan være både positivt og negativt for dyrs velferd at prinsippene er så generelle. En positiv side er at prinsippene gjelder for et stort bruksområde og at de kan ha funksjon i lang tid.²⁸ Det blir mulig å ta hensyn til ny kunnskap om dys behov, veterinærmedisinsk forskning, endrede etiske holdninger, og nye dyrevelferdsmessige løsninger og utfordringer. På den annen side kan den generelle formuleringen dekke over svært ulike realiteter i den konkrete anvendelsen.²⁹ Det gjør det vanskelig å fastslå hvilken beskyttelse dyrene har, og hva vilkåret om god dyrevelferd faktisk innebærer. Dessuten er det vanskelig å håndheve og straffeforfølge en skjønnsmessig standard; da det følger av legalitetsprinsippet i Grunnlovens § 96 at straffehjemmelen må være tilstrekkelig klar for å anvendes. Dette kan være en utfordring for den skjønnsmessige utformingen av dyrevelferdsloven. Den tidligere dyrevernloven av 1974 hadde den av samme utfordringen.³⁰

2.3 Moral, rett og politikk

Således har normer utenfor rettsområdet betydning for forståelsen av dyrevelferdsloven. I dette punktet gis det en redegjørelse for hvordan rett, moral og politikk påvirker rettsregler generelt, og hva det innebærer for de rettslige standardene i dyrevelferdsretten spesielt. Denne redegjørelsen tar ikke for seg den normerende betydningen av faglig kunnskap og forskning.

Politikken påvirkes av samfunnets moralske oppfatning, som igjen gjenspeiler seg i retten.³¹ Domstolene bidrar til å forandre eller opprettholde disse holdningene. Dyrevelferdsloven er utformet for å legge til rette for god dyrevelferd slik det forstås i dag, og å være gjeldende i et lengre tidsperspektiv.³² Derfor er det nødvendig å kjenne til samfunnets moralske oppfatning av det aktuelle spørsmålet på tidspunktet ved rettsanvendelsen. Moral forstås som er sett av normer, verdier eller holdninger som aksepteres i samfunnet eller blant en gruppe mennesker, og forsøkes praktisert. Det forstås også som å representere meninger om hvordan vi bør hand-

---

²⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

²⁹ Graver (2006) s. 194.

³⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 9.

³¹ Skoghøy (1994) s. 854.

³² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

le.³³ I denne sammenheng dreier det seg om kjennskap til samfunnets moralske holdning til dyrehold og dyrevelferd; mer konkret hva samfunnet aksepterer av hvordan dyr skal behandles og hvor god dyrevelferden må være for å tilfredsstille moralske holdninger og normer. Moralen spiller inn på rettsanvendelsen gjennom reelle hensyn og er i dyrevelferdsretten en del det lovfestede formålet.

Ettersom at lovene i stor grad er utformet basert på den rådende moraloppfatningen i samfunnet,³⁴ og moraloppfatningene i samfunnet endrer seg med ny kunnskap og tiden, må retten også utvikle seg. Ofte er det domstolenes funksjon å velge å gjennomføre en endring i tolkningen av loven dersom lovgiver ikke har gjort det og holdningsendringen tilsier at det er nødvendig. Domstolene bidrar dermed til å fastslå eller påvirke de politiske og moralske holdningene i samfunnet gjennom avgjørelsene de fatter. Det medfører at de bidrar til å forandre, utfordre eller opprettholde den politiske eller samfunnsmessige holdningen til et spørsmål. Dermed bidrar de til å fastsette de avgjørende normene som gjelder for de generelle prinsippene i dyrevelferdsloven.

I forarbeidene legger lovgiver til grunn at vi skal fortsette å dra nytte av dyr og å bruke dem for produksjon av mat og andre produkter.³⁵ Det innebærer at det er nødvendig å kjenne til de politiske og økonomiske interessene som begrunner dyrevelferdsloven og dyreholdet. Dyr som brukes i produksjon og i næringen gir økonomisk gevinst for både for dyreholder, arbeidstaker og samfunnet for øvrig. Det er dermed nærliggende at økonomiske og politiske interesser har innvirkning på hvordan de skjønsmessige bestemmelsene tolkes i disse tilfellene. Det gjelder spesielt ved vurderingen av om påkjenningen og belastningen er rettmessig eller rettsstridig jf. dyrevelferdsloven § 3.

Likevel nevner ikke forarbeidene at politiske eller økonomiske hensyn er relevante ved tolkningen eller utviklingen av regelverket. I og med at etikk har fått større vekt, kan det bety at de politiske hensyn som den gang var bakgrunnen for loven ikke får like stor gjennomslagskraft i dag. Det gjelder spesielt hvis de moralske holdningene i senere tid har endret seg bort fra datidens politiske synspunkter. Med dette utgjør rett, moral og politikk avgjørende faktorer ved forståelsen og utviklingen av rettsområdet. De har betydning for tolkningen og rettsanvendelsen, og bidrar i redegjørelsene til å fastslå innholdet i prinsippet om god dyrevelferd.

---

³³ Store norske leksikon (2018).

³⁴ Skoghøy (1994) s. 854.

³⁵ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 18.

2.4 Forskriftsregulering

Dyrevelferdsloven er en fullmaktslov.³⁶ De fleste bestemmelsene i dyrevelferdsloven inneholder hjemmel til å utarbeide nærmere krav i forskriftene. Den inneholder langt flere slike hjemler enn den tidligere dyrevernsloven av 1974 gjorde. I det følgende gis det en fremstilling av funksjonen til forskriftene og hvilken betydning de generelle prinsippene har ved utformingen. Avslutningsvis reises spørsmålet om hvilken rettslig betydning en motstrid mellom lovens ordlyd og forskriftene har.

Dyrevelferdsloven overlater det til forvaltningen å utfylle de generelle prinsippene i loven med konkrete krav i forskriftene.³⁷ Det er nødvendig ettersom at dyrevelferdsretten gjelder et bredt spekter av dyrehold og dyrearter. Det betyr at forskriftene regulerer mangfoldige aspekter ved dyrs velferd. Eksempelvis gjelder noen forskrifter for bestemte dyrearter, slik som forskriften om hold av strofe. Andre gjelder at dyr brukes i næring, uavhengig av art eller type næring, slik som forskriften om velferd for produksjonsdyr. Og andre forskrifter gjelder måten som dyrene brukes på, slik som forskriften om bruk av dyr i forsøk og forskriften om dyrevelferd ved fremvisning av dyr.

Formålet om god dyrevelferd og de øvrige overordnede prinsippene spiller en viktig rolle ved utformingen. Forskriftene kan ikke sette påbud eller forbud som gir dyr lavere rettslig beskyttelse enn det som følger av ordlyden i dem. Dermed må de gjennomføre det overordnede formålet på det aktuelle anvendelsesområdet. Funksjonen deres skal være å tilpasse de generelle og spesielle reglene på det konkrete dyreholdet slik at god velferd ivaretas. Naturligvis må ikke det bare skje i formålsbestemmelsene til forskriftene, men også i de konkrete kravene. Det innebærer også at forskriftene ikke kan gå utover ordlyden ved å kreve bedre velferd enn det som følger av dyrevelferdsloven og de øvrige tolkningsmomentene. Dette er av hensyn til dyreholders økonomiske og praktiske kapasitet til å gjennomføre kravene. I så fall at forskriftene krever store endringer, må det skje med passende overgangsperioder. Det er imidlertid avgjørende at overgangsperiodene ikke er så lange at det påfører dyrene unødig påkjenning og belastning.

---

³⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 12.

³⁷ Ibid. s. 12.

Mattilsynet er tillagt å utarbeide forskriftene etter delegasjon fra Mat- og landbruksdepartementet og Fiskeri- og næringsdepartementet.³⁸ Departementene har myndighet etter ordlyden i de enkelte bestemmelsene ettersom at «Kongen» etter normal praksis forstås som Regjeringen. Når Mattilsynet utarbeider forskrifter må de følge saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven.³⁹ Men det er ikke i seg selv en garanti for at de har tolket og gjennomført rettsreglene etter sin ordlyd eller slik lovgiver har ment. Det innebærer at det kan oppstå et misforhold mellom dyrevelferdslovens generelle og spesielle prinsipper og gjennomføringen i forskriftsbestemmelsene. Det reiser spørsmålet om forskriftenes rettskildemessige vekt og betydningen av en eventuell motstrid.

Ettersom at forvaltningen ikke representerer befolkningen, slik som lovgiver, har ikke forskrifter den samme demokratiske forankringen som en lov har. Det svekker den rettskildemessige vekten til forskriften. Når det er sagt, er myndigheten delegert fra lovgiver. Det styrker vekten igjen. Hvis loven ikke tar stilling til et konkret spørsmål som er regulert i forskriftene, har dermed forskriftene stor rettskildemessig vekt. Muligheten for at forskriften ikke samsvarer med loven innebærer imidlertid at rettsanvenderen har en selvstendig plikt til å undersøke at det ikke foreligger motstrid.

Etter Lex-superiorprinsippet har ikke forskrifter samme trinnhøyde som lov.⁴⁰ Det betyr at hvis det foreligger en motstrid mellom loven og forskriften, har loven forrang. Når det er sagt, kan kravene i dyrevelferdsloven tolkes innskrenkende jf. vilkåret om «unødig» i § 3. Det betyr at en motstrid kan tolkes bort slik at forskriftene ikke kommer i strid med loven likevel. Det betyr at dyrehold som ikke ivaretar god dyrevelferd eller respekt for dyr likevel kan regnes som rettmessige. Det er relevant særlig ved spørsmålet om rettstridig eller rettmessig påkjenning og belastning.⁴¹ Dessuten har lovgiver uttalt i forarbeidene at dyrevelferdsloven ikke setter forskriftsbestemmelser som er uegnet til å ivareta god dyrevelferd til side.⁴² Det gjelder selv om de strider mot lovformålet. Dyrevelferdsloven står dermed i et utradisjonelt forhold til forskriftsreguleringer; der Lex-superiorprinsippet ikke nødvendigvis kommer til anvendelse.

Domstolene har vist tilbakeholdenhet med å overprøve forskriftenes gyldighet i forhold til dyrevernsloven. I Pelsdyrdommen⁴³ og Burhønsdommen⁴⁴ kom retten til at de aktuelle dyreholdene ikke var i samsvar med daværende lovs formål. De påpekte at dyreholdene ikke var

---

³⁸ Mattilsynet (2017).

³⁹ Forvaltningsloven kapittel II, III og VII.

⁴⁰ Gisle (2010) s. 239.

⁴¹ Begrensningen som § 3 hjemler redegjøres for i punkt 5.4.3.

⁴² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 65 og Innst. O nr. 56 s. 29.

⁴³ LE-1999-306.

⁴⁴ LE-1988-332.

etisk forsvarlig og heller ikke i samsvar med dyrenes grunnleggende behov. Likevel unnlot retten å ta stilling til om forskriftene var i strid med dyrevernloven. De begrunnet det med at driften er preget av store interessemotsetninger og dessuten forskriftsregulert, og dermed ikke domstolenes oppgave å endre. I dag er det imidlertid ikke sikkert at resultatet ville blitt det samme. Avgjørelsene er avsagt i 1988 og 1999 av Lagmannsretten. De tok utgangspunkt i den tidligere dyrevernloven. Både alder, instans og loven de bygger på tilsier at avgjørelsene ikke har stor rettskildemessig betydning. Hva forholdet mellom forskrift og dyrevelferdslov mer konkret innebærer er dermed ikke klargjort av rettspraksis. Regelen fremstår likevel som at dyrevelferdsloven ikke setter forskriftene til side ved motstrid.

3 Rettsområdets utvikling

I de siste ti årene har det skjedd en stor utvikling på rettsområdet. Utviklingen har ført til at hensynet til dyrs velferd har fått større fokus. Men også før de siste ti årene har rettsområdet vært i utvikling. I det følgende gis en oversikt over utviklingen til dyrevelferdsretten fra det første forbudet mot dyremishandling frem til dagens dyrevelferdslov. Det gis en oversikt over motivasjonen bak lovene, og behovet for dem. Det pekes på sentrale dyrevelferdsmessige utfordringer i husdyrholdet. Redegjørelsen avsluttes med en sammenlikning av tre Høyesterettsdommer fra den tidligere dyrevernloven med tre nyere Høyesteretts dommer; som illustrerer utviklingen de siste årene.

I Europa var England tidlig ute med å lovregulere dyremishandling. Et forbud mot å mishandle enkelte husdyr ble inntatt i den engelske loven i 1822. I 1911 fikk de sin første helhetlige dyrevernlov.⁴⁵ I Norge fikk vi et generelt forbud mot dyreplageri i 1842. I daværende straffelov kapittel 23 § 19 sto det: «biser nogen grusomhed ved mishandling av kreaturer ... straffes han med bøder eller fængsel».⁴⁶ Bestemmelsen ble revidert i 1920, og slo da fast at: «den som ved vanrøkt, overanstrengelse eller på annen måte gjør seg skyldig i mishandling av dyr ... straffes med bøter eller fængsel».⁴⁷ Det var ikke lengere et vilkår at mishandlingen måtte være grusom for å være straffbar; det var tilstrekkelig at dyret var mishandlet.

---

⁴⁵ Stenevik (2011) s. 11.

⁴⁶ Lov angaaende Forbrydelser (1842).

⁴⁷ Ot.prp. nr. 14 (1920) s. 1.

Bakteppet for de nye dyrevernlovene i Europa var i stor grad basert på Darwins verker. Darwin kunne bevise at det er gradforskjeller heller enn vesensforskjeller mellom mennesker og dyr både fysisk og mentalt. Dette ble avgjørende i forståelsen av dyrs moralske og juridiske status. Før Darwin, hadde evnen til å inneha fornuft vært avgjørende for om et individ ble anerkjent moralsk og juridisk status. Gjennom historien var blant annet Aristoteles, Augustin, Tomas Aquinas, Descartes og Kant generelt enige om dette; og enige om at dyr ikke var fornuftsvesener med påfølgende rett til anerkjennelse. Darwins verker utfordret den tankegangen, og oppfordret til å ta hensyn til dyr i regelverket.⁴⁸

Utilitarismen, som kom på 1700-tallet, mente at det var moralsk relevant om et individ hadde evne til å føle smerte og lidelse – uavhengig av evnen til å inneha fornuft. Utilitaristen Jeremy Bentham mente at menneskers moralske forpliktelser omfattet dyr nettopp fordi dyr kan føle smerte og lidelse.⁴⁹ Argumentene fra personer som Darwin og Bentham førte til en holdningsendring, og bevisstheten om menneskers forpliktelser ovenfor dyr økte. I dag er det ubestridt at dyr kan oppleve smerte, glede og andre følelser på samme måte som mennesker gjør.⁵⁰ Kunnskapen har vært betydningsfull for motivasjonen til å beskytte dyrs velferd – og er et moralsk argument for ikke å påføre dyr smerte eller frata dem muligheten til trygghet og glede.

3.1 Dyrevernloven 1935

Den første helhetlige norske dyrevernloven kom i 1935. Den inneholdt en positivt formulert plikt til å behandle dyr hensynsfullt. I motivene til loven fremgikk det at: «Man har funnet at en bestemmelse som presiserer den plikt og det ansvar menneskene har overfor dyra vil være å foretrekke framfor et alminnelig forbud mot dyreplageri.»⁵¹ Det alminnelige forbudet refererer til bestemmelsen i den tidligere straffeloven. Likt med dyrevernlover i andre Europeiske land, skulle dyrevernloven beskytte dyr mot lidelse, vanskjøtsel og mishandling som var påført av mennesker. Dyreholder hadde ikke en plikt til å tilrettelegge for trivsel eller god velferd utover dette. Det var i samsvar den tradisjonelle forståelsen av begrepet «dyrevern» i Norge og Europa.⁵²

---

⁴⁸ Stenevik (2011) s. 11.

⁴⁹ Ibid. s. 11.

⁵⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 9.

⁵¹ Ot.prp. nr. 3 (1935) s. 4.

⁵² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 12.

I England i 1965 ble det utgitt en bok av en engelsk husmor, som beskrev de dårlige forholdene som dyr i industrialisert dyrehold levde under. Boken het *Animal Machines*. Den var en fanebærer for dyrevernet i England og Europa. De fleste av Englands befolkning var ikke klar over dyrenes trange og smertefulle levevilkår. Denne kunnskapen skapte misnøye og debatt. Som en direkte konsekvens satte regjeringen i England sammen et offentlig utvalg; Brambell-kommisjonen. Utvalget skulle undersøke om påstandene i boken var sanne, noe de ett år senere kunne bekrefte at majoriteten av dem var.⁵³ Utvalget foretok dermed en omfattende utredning av dyrevelferden, og samlet den inn i fem punkter. Disse er kalt de fem frihetene, og har hatt stor påvirkning på utviklingen av den internasjonale og nordiske dyrevelferden.⁵⁴ De fem frihetene er:

1. Frihet fra sult, tørst og feilernæring
2. Frihet fra unormal kulde og varme
3. Frihet fra frykt og stress
4. Frihet fra skade og sykdom
5. Frihet til å utøve naturlig adferd

Begge de norske dyrevern- og velferdslovene som kom etter den første har inntatt de fem frihetene. I dyrevernloven fra 1974 fulgte det implisitt. De er uttrykkelig innarbeidet i dagens lov i §§ 23 om levested og 24 om tilsyn og stell.⁵⁵

Den norske dyrevernloven fra 1935 var et første steg i en helhetlig lov som regulerte dyrevern. Det var et stort skritt i å erkjenne dyr beskyttelse. Men i praksis viste det seg at dyrene ikke fikk det vernet som loven hadde ment å gi. Om dyrevernloven fra 1935 står det i forarbeidene til loven fra 1974 at: «straffesaker som har vore reist om stygg framferd mot dyr, har enda med frifinning, enda om ein har hatt med utruleg stygg framferd mot dyr å gjera. Slike domar gjer sitt til å undergrava respekten for dyrevernlova og prinsippa som lova byggjer på. Det kan vera fare for at dei innverkar på det synet påtalemakta har på klagemål om brot på dyrevernlova så sakene vert bortlagde fordi det ser ut til at det er gagnlaust å fremja dei for domstolane».⁵⁶ Det var behov for en videre presisering av rettsreglene.

---

⁵³ Stenevik (2011) s. 12.

⁵⁴ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 26.

⁵⁵ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 65.

⁵⁶ Ot.prp.nr 23 (1973-1974) s. 3

3.2 Dyrevernloven 1974

Videre hadde det også skjedd en endring i dyreholdet og synet på dyr i Europa og Norge siden den første dyrevernloven. I forarbeidene sto det at norsk dyrehold hadde vært gjennom en utvikling som lovgiver i 1935 ikke hadde forutsett, og som den eldre loven ikke var egnet til å regulere: «Rasjonaliseringskrav har såleis ført til driftsformer som sett frå ayrevernssynspunkt legg urimelege band på dei naturlege livsfunksjonane åt dyra. I så mate kan det peikast på «fabrikkproduksjon» av egg og kyllingar, og av gris.»⁵⁷ Regjeringen startet utarbeidelsen av vår andre dyrevernlov på 1960tallet.

Dyrevernloven trådte i kraft i 1974. Den var fragmentarisk, men også til dels svært detaljert.⁵⁸ Loven hadde ikke en egen formålsbestemmelse. Men § 2 ble regnet som hovedparagraf; Den la et godt grunnlag for formålet som preget loven, og anga den overordnede regelen for all håndtering av dyr. Der sto det at det «skal «farast vel med dyr og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret så det ikkje kjem i fåre for å lida i utrengsmål». Dette var nytt i forhold til den første loven. Det var et uttrykk for den økende forståelsen og interessen for dyrs behov for å utføre naturlig adferd. Overtredelser av loven gjaldt blant annet slag og spark mot dyr, å bruke levende dyr som agn og å brennmerke dyr jf. § 8, og å holde dyr i uegnede tilholdsrom jf. 4. Loven påla ikke mennesker en større plikt enn å behandle dyr hensynsfullt og beskytte dem mot mishandling, vanskjøtsel og lidelse.

Den økende effektiviseringen av landbruket førte til et unormalt stort press på dyrene og deres biologiske kapasitet. Antall produksjonsrelaterte sykdommer, såkalte livsstilsykdommer, økte og marginene mellom sunnhet og sykdom ble mindre. I årene mellom 1980 til 1994 økte antall veterinærbehandlinger av jurbetennelse fra 20 til 35 per 100 kyr per år. I noen deler av landet ble 30 % av melkekyrne behandlet årlig for ketose, som er en stoffskiftesykdom knyttet til melkeproduksjon.⁵⁹ Husdyrene ble syk i yngre alder og det ble større behov for veterinærbehandlinger. Bonden måtte velge mellom veterinærbehandling eller å slakte dyret. Det var mer økonomisk lønnsomt å slakte. Dermed sank gjennomsnittsalderen ved slakt betydelig.⁶⁰ Den gjennomsnittlige melkekua, som lever i over 20 år under naturlige forhold,⁶¹ ble nå 4-5 år gammel.

---

⁵⁷ Ibid. (1973-197) s. 3.

⁵⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 9.

⁵⁹ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 34.

⁶⁰ Ibid. s. 34.

⁶¹ Larsen (2013) s. 145.

I mange land ble det vanlig med forebyggende sykdomsbehandling istedenfor behandling etter dyret hadde blitt syk. Det bestod av å gi regelmessig antibiotika i fôret til kalv, svin og fjørfe. Dette er ikke tillatt i Norge i dag. Det ble vanlig for husdyrene å utvikle adferdsforstyrrelser. Adferdsforstyrrelser er unaturlige eller formålsløse atferder som dyret utvikler i forsøk på å mestre nakne levemiljø. De kan være destruktive, og har store negative konsekvenser for dyrene som utsettes for dem. Noen ganger førte adferdsforstyrrelsene til økonomiske tap, og i så fall ble problemene forsøkt løst. I utlandet ble det blant annet vanlig å kuppe halen til grisen for å unngå halebiting og å klippe nebbet til høns for å unngå skadelig haking - som er adferdsforstyrrelser for disse rasene.⁶² Dyrevernloven fra 1974 tillot ikke slike medisinske inngrep. Den satte fokus på at det mangelfulle miljøet måtte forbedres for å forebygge adferden heller enn å klippe hale og nebb for å komme resultatet av adferdsforstyrrelser i forkjøpet.⁶³

Under den industrielle utviklingen av landbruket ble hensyn til økt produksjon og effektivitet prioritert, mens hensyn til dyrenes behov og naturlige adferd ble satt til side. Fagfolk som veterinærer og husdyragronomer la størst vekt på å redusere sykdommer, optimalisere fôring, forbedre hygiene, og effektivisere avl – hvilket bidro til økt produksjon og ytelse.⁶⁴ I Veterinærloven fra 1948 sto det i formålsparagrafen at veterinæren skal medvirke til å øke dyrenes avls- og yteevne i tillegg til å verne og arbeide for dyrenes helse. Fjøsene ble bygd for et enkelt, rasjonelt og hygienisk dyrehold uten omtanke for dyrs behov utover dette. Bevegelsesfriheten til dyrene ble innskrenket, slik som null-beite for kyr, burdrift for høns og bånddrift for storfe og gris. Av hensyn til effektivitet fikk fjøsene åpen forbindelse mellom fjøsrom og gjødselkjelleren, og gulv av strekkmetall eller heldekkende betongspalter. Fordelene var effektivitet og færre utgifter, og dermed økt profitt. Ulempene var dårlig dyrevelferd med trekkfulle og harde liggeplasser i mangelfulle miljø, samt fare for gjødselgassforgiftning.⁶⁵

Igjen hadde det skjedd store endringer i dyreholdet, teknologien og samfunnets syn på dyr. Den rettslige standarden i dyrevernloven § 2 gjorde det mulig å ta høyde for aktuelle endringer i kunnskap og behov. Men skjønsmessigheten gjorde også at det var vanskelig å håndheve og straffeforfølge brudd på bestemmelsen og de øvrige reglene. Dessuten var de materielle bestemmelsene i loven uegnet til å løse utfordringene som det industrialiserte dyreholdet medførte; og det ble en utfordring å beskytte dyr mot unødig lidelse.

---

⁶² St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 34.

⁶³ Ot.prp.nr 23 (1973-1974) s. 5.

⁶⁴ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 33.

⁶⁵ Ibid. s. 33.

3.3 Dyrevelferdsloven 2009

I november 2007 sendte Landbruks- og matdepartementet forslag til ny lov om dyrevelferd til høring. Bakgrunnen for loven er Stortingsmelding nr. 12 (2003-2004) om dyrehold og dyrevelferd, kalt Dyrevelferdsmeldingen. Dyrevelferdsmeldingen utgjør en grundig gjennomgang av alt dyrehold i Norge fra et etisk og velferdsmessig standpunkt. Den angir mål og tiltak for å oppnå god dyrevelferd på de ulike bruksområdene. Den tar stilling til de største utfordringene både innen industrialisert og privat dyrehold. Dyrevelferdsloven trådte i kraft den 19. juni 2009. Det er den tredje helhetlige norske loven som regulerer dyrs beskyttelse. Den bygger på omfattende kunnskap om dyrs biologi, behov og adferd.⁶⁶

Etterhvert som vi fikk mer kunnskap om dyr, skjedde det også en utvikling i begrepsbruken. Dagens lov bruker begrepet «dyrevelferd» fremfor «dyrevern». Begrepet dyrevelferd omfatter forståelsen av «dyrevern», som er at dyr skal beskyttes mot lidelse, mishandling og vanskjøselse som er påført av mennesker. I tillegg går begrepet lengere ved å vektlegge det positive målet om at dyr skal trives og ha det godt i sin tilværelse. Innholdet i det nye begrepet medfører en større aktivitetsplikt for menneskene som påvirker dyrs velferd. Nå må de aktivt tilrettelegge for at dyret har mulighet til positive opplevelser.⁶⁷ Dette er på linje med kunnskapsutviklingen som loven bygger på.

Dyrevelferdsloven inneholder flere endringer i forhold til de eldre lovene. Det er innført en egen formålsbestemmelse i § 1. Formålet om god dyrevelferd er utvidet fra dyrevern til dyrevelferd, og det har betydning for forståelsen av regelverket. I tillegg er det innført utvidede overordnede prinsipper for rettsområdet i § 3. Loven har et større anvendelsesområde enn de tidligere lovene. De materielle bestemmelsene er mer konkrete og gjelder for flere tilfeller. Prinsipielt nytt er også at loven gjelder for andre forhold enn menneskers handlinger som direkte påvirker dyr. Det gjelder også det som påvirker respekten for dyr, uavhengig av velferden; som krav til produkter som stammer fra dyr, slik som merking og import.⁶⁸

Likevel er det knyttet problemer til å ivareta god dyrevelferd også ved den nye loven. Det fremgår blant annet av en rapport fra Norges Forskningsråd, som er en oppfølging av intensjonene i Dyrevelferdsmeldingen. Der står det at husdyr i næringen fortsatt blir holdt i intensive produksjonssystemer med høy dyretetthet i lukkede grupper, redusert bevegelsesfrihet, få fluktmuligheter, og frekvente miljøskifter og endring av det fysiske miljøet.⁶⁹ Det kan vises til at flere av målene for dyrevelferdsmessig godt storfehold er enda ikke gjennomført i forskrif-

---

⁶⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

⁶⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 12.

⁶⁸ Ibid. s. 7.

⁶⁹ Norges Forskningsråd (2005) s. 66.

tene; eller er gjennomført for et begrenset antall dyr.⁷⁰ Og videre er problematikken i å sørge for god velferd samtidig som at matvareprisene skal være konkurransedyktige i et stadig billigere matvaremarked.⁷¹

En annen utfordring er at økt mekanisering og teknologi har ført til at dyreholder bruker mindre tid per dyr. Distansen mellom dyr og dyreholder reduserer muligheten for empatiske og omsorgsfulle holdninger til dyrene. I dag drives gårdene normalt av kun en person, som steller og håndterer dyrene selv. Det gjør det vanskelig å oppdage vanskjøtsel. Industrialiseringen har også ført til en distanse mellom dyr og forbruker, som gjør at allmennheten knapt vet hva de bidrar av mistrivsel, smerte eller trivsel hos dyrene som blir til maten de spiser; mange kommer ikke nærmere husdyrenes reelle leveforhold enn reklame fra næringen. Dessuten er hensynet til økonomi fortsatt er viktig i næringsbasert dyrehold. Samlet sett gjør det dyrevelferden sårbar, og det krever stor oppmerksomhet for å ivareta god dyrevelferd, og å hindre og oppdage dyretragedier.⁷² Det tydeliggjør utfordringene som dyrevelferdsloven har i å gjennomføre det overordnede prinsippet, samt behovet for riktig etterlevelse og forvaltning av loven.

3.4 Rettspraksis

Siden 2000tallet har det skjedd en utvikling som går i retning av å ilegge høy straff for overtredelser, og å vektlegge dyrs subjektive opplevelse av mishandlingen. Utviklingen kommer trolig av at dyrevelferdsloven og samfunnet for øvrig har større økt fokus på at dyr skal behandles godt enn tidligere.⁷³ I det følgende gis det en sammenlikning av tre nylig avsagte Høyesterettsdommer med tre Høyesterettsdommer fra den tidligere loven.

Saken i Rt-1991-360 gjaldt grov vanskjøtsel av en storfebesetning. Domfelte hadde latt samtlige dyr tørste og sulte til døde over en periode på tre måneder. Straffen ble satt til 30 dagers ubetinget fengsel. Saken i Rt-1993-1380 gjaldt vanskjøtsel av en valp. Eieren hadde gitt valpen rottegift og låst den inne i kjelleren for at den skulle dø, slik at eieren skulle få utbetalt erstatning. Valpen ble funnet i alvorlig syk 4 dager senere og måtte avlives. Straffen var fengsel i 21 dager. Saken i Rt-1994-1272 gjaldt grovt vanstell av 60-80 hunder og 14 katter over en periode på 4 måneder. Dyrene ble holdt i trange, mørke og skittene oppholdsrom. De hadde svært redusert tilgang til mat, vann og stell. Straffen var 60 dager fengsel - 46 av dem ubetinget.

---

⁷⁰ Se St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 66.

⁷¹ Frøslie (2000) s. 51.

⁷² St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 9.

⁷³ Ibid. s. 22-23.

Til sammenligning er tre dommer fra 2016 og 2017. Lukasdommen⁷⁴ gjaldt vold og ulovlig avlivning jf. dyrevelferdsloven §§ 12 og 14 bokstav a. Domfelte hadde bundet fast en hund til et betongrør og kastet den over en bro. Straffen ble satt til 120 dager fengsel. Ved utmålingen la Høyesterett vekt på at dyrevelferdsloven skal presisere dyrs rettigheter og sette dyrs interesse i sentrum ved rettsanvendelsen. De presiserte videre at en høy straff understreker formålet om at dyr skal behandles med respekt.⁷⁵ Dommen var enstemmig avsagt. Jødommen⁷⁶ gjaldt grov overtredelse av omsorgsplikten i dyrevelferdsloven § 24. Domfelte hadde latt 92 storfe sulte og tørste til døde over en tremånedersperiode. Høyesterett brukte Lukasdommen aktivt ved straffeutmålingen. De la vekt på graden og varigheten av lidelse som dyrene hadde opplevd, med utgangspunkt i deres subjektive oppfatning. Dommen ble enstemmig avsagt, og straffen ble satt til 1 år og 8 måneder fengsel.

Leodommen⁷⁷ gjaldt ikke grov overtredelse slik som de øvrige dommene, men en forsettlig overtredelse av det absolutte forbudet mot vold jf. dyrevelferdsloven § 14 a og forskriften om bruk av strøm på hund jf. § 3. Domfelte hadde brukt strømhalsbånd på en hund for å dressere den til ikke å bjeffe. Høyesterett kom til bruken hadde påført hunden unødig stress og smerte. De la også vekt på at hunden ble forhindret i å utøve naturlig adferd. Straffen ble satt til 15 dager fengsel. Saken er avsagt under delvis dissens; dissenterende dommer var enig i resultatet og begrunnelsen, men mente at perioden da strømhalsbåndet var i bruk med strømfunksjonen avslått ikke skulle medregnes som en overtredelse.

Dommene viser at det har vært en betydelig utvikling i hvordan dyrevelferdsretten vurderes og håndheves. I de nye dommene får formålet om respekt og god dyrevelferd gjennomslagskraft ved rettsanvendelsen slik det er naturlig å forstå det etter sin ordlyd. Det samme gjelder anvendelsen av de materielle bestemmelsene. Det tilsier at dyr har fått en sterkere rettslig beskyttelse og ivaretagelse med dagens lov; der dyrs egen interesse i å være fri fra lidelse og å ha det godt er det avgjørende momentet. Videre tillegges personlige forhold hos dyreholder begrenset vekt. Utviklingen har dessuten resultert i en vesentlig skjerping av straffenivået for overtredelser. Straffen for grove vanskjøtsel på 1990-tallet ligger på omtrent samme nivå som forsettlige overtredelser i 2017; som er en betydelig skjerping og utvikling i rettens syn på dyrs velferd.

---

⁷⁴ HR-2016-295-A.

⁷⁵ Ibid. avsnitt 17 og 31.

⁷⁶ HR-2016-2285-A.

⁷⁷ HR-2017-1250-A.

3.5 Oppsummering

Formålet med loven har gått fra å beskytte dyr mot lidelse til å pålegge dyreholder en aktiv plikt til å sørge for god dyrevelferd. Utviklingen av dyrevernetten var i stor grad motivert av den engelske Brambell-kommisjonen på 1960tallet. Norge fikk sin andre dyrevernlov i 1974. Men etter hvert som dyrehold i næringen ble mer og mer industrialisert, oppstod det også nye utfordringer. Dermed ble dagens dyrevelferdslov utformet. Den er generell og har et bredt anvendelsesområde. Den skal imøtekomme dyrs behov og legge til rette for naturlig adferd, også i det industrialiserte landbruket. Den bygger på at dyr opplever smerte og andre følelser slik mennesker gjør.

Skjønnsmessigheten ved loven gjør den fleksibel og egnet til å utvikle seg med kunnskap, etiske holdninger og behov. Dette har trolig allerede skjedd siden loven trådte i kraft. I dag er straffnivået for brudd vesentlig høyere enn det har vært tidligere. Skjerpingen understreker det ansvar dyreholder har i å sørge for respekt og god velferd for dyr som følge av prinsippet om god dyrevelferd. Dette har betydning for hvilken funksjon prinsippet har ved rettsanvendelsen.

4 Dyrevelferdsrett i Norden og internasjonalt

Vår kulturelle og geografiske nærhet til de nordiske landene har gitt oss en noenlunde felles holdning til dyrevelferd. Dette gjør det hensiktsmessig å ha kjennskap til de nordiske dyrevelferdslovene. Det kan øke forståelsen for rettsområdet, og tydeliggjøre sentrale forskjeller og prinsipielle spørsmål ved vår lov. I det følgende gis det en oversikt over formålsbestemmelsene til dyrevelferdslovene i de nordiske landene. Det gis også en fremstilling av Danmarks nye dyrevernavlov til sammenlikning med norsk regelverk. Deretter gis det en redegjørelse for relevante internasjonale forpliktelser og hvordan de påvirker rettsområdet. En ny fremstilling for oppgaven videre gis i kapittel 5.

4.1 Dyrevelferdsretten i Norden

Norden har ikke et felles samarbeid om lovgivningen for dyrevelferd.⁷⁸ Men alle de nordiske landene har dyrevelferdslover som erkjenner at dyr har rett til å behandles godt i tillegg til å beskyttes mot unødig påkjenning, smerte, og sykdom. Alle har vært gjennom den samme historiske utviklingen.⁷⁹ I dag er det et felles formål å fremme respekt for dyr ved å styrke stillingen deres i samfunnet.⁸⁰ De ulike formålsbestemmelsene viser hvilken rettslig beskyttelse dyr erkjennes i regelverkene; og viser likheten mellom lovene uavhengig av fraværet om et felles samarbeid.

Den finske Djurskyddslag er revidert i 2018. Lovens § 1 lyder: «Syftet med denna lag är att på bästa möjliga sätt skydda djur mot lidande, smärta och plåga. Lagen syftar också till att främja djurens välbefinnande och god behandling av djur.» Videre i § 3 står det «Djur skall behandlas väl och de får inte åsamkas onödigt lidande ... Vid djurhållningen skall också djurens hälsa främjas och hänsyn tas till djurens fysiologiska och beteendemässiga behov.» Dette er en omfattende formulering av dyrs vern og velferd. Den slår fast at loven skal ivareta dyrs naturlige fysiske og psykiske behov, så vel som dyrs interesse tilfredshet og beskyttelse mot negative opplevelser. Det samsvarer med den tradisjonelle forståelsen av dyrevelferd. Den finske loven synes dermed å sette en høy standard for dyrs velferd. Innholdet i de materielle bestemmelsene er trolig farget deretter.

---

⁷⁸ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 137.

⁷⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 14.

⁸⁰ Ibid.

I den svenske Djurskyddslag § 2 står det at «Djur skall behandlas väl og skyddas mot onödigt lidande och sjukdom». Formuleringen er enklere enn den finske. Ordlyden ligner vår dyrevelferdslov § 3 annen setning. Det er nærliggende at den skal forstås på samme måte. Likevel stiller den en lavere terskel for hvilken behandling dyr kan utsettes for ved å bruke ordene «lidelse og smerte» heller enn «plage» som i den finske. I den islandske Lög um velferð dýra § 1 står det at loven skal fremme dyrevelferd, dermed sørge for at dyr er fri for depresjon, sult, tørst, frykt, lidelse, smerte, skader og sykdommer; basert på at dyr er egenverdige vesener. Videre skal den sørge for at dyr får utøve normal adferd så langt som mulig. Dette er en godt dekkende formulering for hva dyr er beskyttet mot; og vektlegger velferd i tillegg til vern. Den vektlegger spesielt hensynet til dyrs naturlige adferd; og det kan ha betydning for forståelsen av de materielle bestemmelsene. Ellers samsvarer den i hovedsak med de øvrige nordiske formålsbestemmelsene. Dette viser at de nordiske dyrevelferdslovene på et høyt nivå; men det avhenger naturligvis også av kravene som de materielle bestemmelsene gir.

4.2 Dyrevelferdsretten i Danmark

Danmarks Dyreværnlov inneholder detaljerte bestemmelser, men også mulighet til å utfylle reglene i forskrifter og spesiallover. Dyreværnloven er fra 2017, og samsvarer sannsynligvis med dagens gjeldende politiske og etiske holdninger. På grunn av den kulturelle nærheten med Danmark, har utviklingen der representativ verdi også for Norge; spesielt for holdninger til dyrevelferd og innføringen av ny kunnskap i konkrete krav. Det gjør den interessant for tolkningen, forståelsen av og videreutviklingen av den norske dyrevelferdsloven. I det følgende gis det en fremstilling av formålsbestemmelsen og enkelte eksempler fra spesiallovene for å illustrere dette.

I den danske formålsbestemmelsen står det at «dyr er levende væsener og skal behandles forsvarlig og beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varigt men og væsentlig ulempe.» jf. § 1. Det mest fremtredende med ordlyden er at dyr regnes som levende vesener. I bestemmelsens note 1 står det at erkjennelsen av dyr som levende vesener innebærer at dyr ikke anses som «ting» i lovens forstand. Å anse dyr som «ting» innebærer at de er gjenstander som ikke har egne rettigheter eller behov for beskyttelse for sin egen del. Å gå bort fra denne forståelsen er en vesentlig endring i dyrs juridiske status. Ved å gi dem juridisk status styrkes rettsvernet til dyr; og det blir relevant å snakke om et rettsvern. Erkjennelsen farger trolig tolkningen og anvendelsen av de materielle bestemmelsene. Det setter også grenser for hvilke innskrenkninger dyreholder rettmessig kan gjøre i dyrs velferd. Det vises til avhandlingens punkt 5.4.1 for dyrs juridiske status i norsk rett.

Det fremgår av note 2 at formuleringen «best mulig» innebærer at kvalifiserte negative påkjenninger skal unngås. Det er en erkjennelse av at dyr ikke kan beskyttes mot alle former for ubehag og smerter. Det er den samme forståelsen som ligger til grunn for den norske loven.⁸¹ Hvorvidt det er en like skjønnsmessig vurdering som den norske «unødig» i dyrevelferdsloven § 3 er uklart. Formodentlig setter dyrs juridiske status etter dansk lov en grense som norsk lov ikke trekker. I den sammenheng vises det til redegjørelsen av dyrevelferdsloven § 3 i punkt 5.4.3 og 5.4.4.

Videre stiller dansk rett enkelte krav i forskriftene og spesiallovene som er bedre egnet til å ivareta god dyrevelferd enn det som følger av de norske. Eksempelvis er den danske forskriften om beskyttelse av kalver § 19 at kalver skal gis melk gjennom en tåteflaske eller sut. Suten skal være tilgjengelig for kalven i 20 minutter etter melken er drukket opp og det skal være en sut per kalv jf. § 19 annet ledd. Dette er for å ivareta kalvens naturlige behov for å sutte eller die av moren, ettersom at den fratras moren ved fødselen. Dermed skal det ivareta god helse og velferd. Den norske forskriften om hold av storfe § 21 bokstav a om fôring av kalv inneholder ikke et krav til hvordan skal kalven mates. Videre er bruk av strømtilførsel på ryggen på kyr for å regulere adferden deres forbudt i Danmark jf. Lov om hold af malkekvæg og afkom af malkekvæg § 6. I Norge er bruken tillatt etter forskriften om hold av storfe § 12. Det gis en nærmere redegjørelse for dette i punkt 9.3.1.

Den danske loven kaster lys over flere prinsipielle spørsmål ved den norske dyrevelferdsloven. Blant disse er dyrs juridiske status og ivaretakelsen av atferdsmessige behov. Ettersom at dyrevelferdsloven skal tolkes i tritt med tiden, er det nærliggende at de samme kravene til en viss grad kan innfortolkes i bestemmelsene våre. Men hensyn til forutsigbarhet og legalitetsprinsippet setter skranker for hvilke krav som kan innfortolkes uten at det gjennomføres i forskriftene. Både i tolkningen, videreutviklingen og normative vurderingen av hvordan retten bør være er dansk rett en relevant faktor. Det er nærliggende at dyrevelferdsloven er på vei i samme utvikling som den danske; som overfører de høye kravene for dyrs velferd til konkrete bestemmelser.

---

⁸¹ Ot.prp.nr. 15 (2008-2009) s.18.

4.3 Internasjonale forpliktelser

Norges internasjonale forpliktelser har betydning for de fleste rettsområdene i norsk rett. Forpliktelsene har ulikt omfang og karakter, og det påvirker den rettslige betydningen de har for intern rett. Helhetlig skaper de en ramme for regelverket. Det gjelder også for dyrevelferdsretten. Derfor er det hensiktsmessig å gi en fremstilling av de internasjonale forpliktelsene på dyrevelferdsrettens område. Det gis en fremstilling av hvordan norsk rett bindes generelt, og hvilke konsekvenser det har. Deretter følger det fremstilling av forpliktelsene på dyrevelferdsrettens område, herunder av EU og EØS-avtalen, Europarådet og andre aktører.

I Norge har vi et dualistisk system. Det innebærer at en konvensjon eller rettsakt bare blir gjeldende i intern rett gjennom særskilt gjennomføring.⁸² For at Norge skal bli rettslig bundet av en internasjonal avtale eller regel, må den enten inkorporeres eller transformeres internt. I så fall gjelder folkerettsregelen. Da gjelder det samme trinnhøyde-system som for alminnelige norske regler. Hvis en internasjonal forpliktelse ikke er inkorporert eller transformert i intern rett, er det presumpsjonsprinsippet som gjelder. Prinsippet innebærer at lovgiver antar at norsk rett samsvarer med internasjonale forpliktelser. Ved en eventuell motstrid mellom norsk rett og den folkerettslige regelen skal norsk lov tolkes slik at den samsvarer med den internasjonale regelen.⁸³ Men, dersom norsk rett ikke kan tolkes i samsvar med presumpsjonsprinsippet ved motstrid, får den norske regelen forrang. Det følger av det dualistiske systemet.⁸⁴

Hvis en stat ikke oppfyller en forpliktelse som de er bundet til, utgjør det et folkerettsbrudd. Hvorvidt det overhodet er relevant å snakke om folkerettsbrudd for dyrevelferd er ikke sikkert. Dyrers rettsstatus er ikke klar og i de fleste land behandles dyr juridisk som «ting». Det er ikke snakk om at et land direkte krenkes av brudd på dyrevelferdsretten. Men land som gjennomfører forpliktelsene, og dermed holder en høy standard for hvordan dyr behandles, risikerer å bli mindre konkurransedyktige på det internasjonale marked. Mens land som følger en lav standard har mulighet til å produsere mat mer effektivt og med færre utgifter. Landene som etterlever forpliktelsene har dermed interesse av at samtlige også gjør det. Formelt er det slik at konvensjonsstatene kan gjennomføre motiltak mot land som bryter den internasjonale forpliktelsen, for eksempel økonomiske sanksjoner som handelshindringer og boikott.⁸⁵

---

⁸² Gisle (2010) s. 83.

⁸³ Ibid. s. 59.

⁸⁴ Ibid. s. 55.

⁸⁵ Ibid. s. 309.

4.3.1 EØS

I kraft av EØS-avtalen får EU-regelverket direkte betydning for intern rett jf. EØS-loven § 2. Etter samme paragraf har EØS-retten forrang før norsk intern lov. Dermed er EU regelverket om dyrevelferd, og som Norge har ratifisert og sluttet seg til, avgjørende for det norske rettsområdet. I det følgende gis det en oversikt over dyrevelferdsretten i EU og forholdet til norsk rett.

EU har ikke en overordnet rettsakt for dyrevelferd. Istedenfor er dyrevelferd regulert enkeltvis gjennom rettsakter som binder EU-landene.⁸⁶ EØS-avtalen omfatter disse. Rettsaktene består av to forordninger og seks direktiver. Disse er forordningen om transport av levende dyr og tilknyttede aktiviteter, forordningen om avlivning av dyr, direktivet om beskyttelse av slakte- dyr, direktivet om beskyttelse av svin, direktivet om beskyttelse av kalver, direktivet om beskyttelse av produksjonsdyr, direktivet om beskyttelse av forsøksdyr, og direktivet om beskyttelse av eggleggende høner.⁸⁷ Forordningene er bindende rettsaker og behøver ikke særskilt gjennomføring for å få virkning. Direktivene har derimot ikke direkte virkning. De fastsetter mål, og deretter kan medlemslandene selv velge hvordan de gjennomfører målene.⁸⁸ I norsk dyrevelferdsrett gjennomføres forpliktelsene gjennom forskriftene.⁸⁹ Blant annet er direktivet om beskyttelse av kalver gjennomført i forskriften om hold av storfe.

Det ble opprettet en protokoll om god dyrevelferd og beskyttelse av dyr i etterkant av Amsterdamtraktaten. Den slår fast et ønske om å utarbeide et samlet regelverk på rettsområdet. Europakommisjonen har dermed vedtatt en handlingsplan med det formålet.⁹⁰ Dette er et første steg mot en helhetlig dyrevelferdslov innen EU. Den er basert på forståelsen av dyr som følende, sansende vesener. Hensynet til dyr som levende vesener er imidlertid begrenset til å gjelde dyr i landbruket, i transport, det indre marked, og forskning. Det gjelder dessuten ikke hvis det kommer i strid med EU landenes kultur, sedvane eller religiøse tradisjoner.⁹¹ Det er ikke klart hvilken rettslig betydning hensynet har etter disse begrensningene. En konsekvens er at de kan svekke de ellers gode intensjonene med protokollen. Amsterdamtraktaten er ikke en del EØS-avtalen.

---

⁸⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 14.

⁸⁷ Ibid. s. 14-15.

⁸⁸ Europalov (2018).

⁸⁹ Ot.prp.nr. 15 (2008-2009) s. 14.

⁹⁰ Ibid s. 15.

⁹¹ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 146.

EU-rettsaktene inneholder minimumskrav for dyrs velferd. Derfor har mange medlemsland valgt å utarbeide egne dyrevelferdslover som går utover minimumskravene.⁹² I den sammenheng uttaler Landbruksdepartementet at de nordiske dyrevelferdslovene går lengere enn EUs erkjennelse om at dyr er sansende vesener. Det begrunner de med at de nordiske dyrevelferdslovene omfatter alle dyr og ikke tillater begrensninger etter sedvane, kultur og religiøse tradisjoner.⁹³ Departementet uttaler videre at de ønsker å sette et godt eksempel for dyrevelferd nasjonalt og internasjonalt med den nye loven.⁹⁴

4.3.2 Europarådet

Europarådet består av 47 medlemsland. Norge har vært medlem av Europarådet siden opprettelsen i 1949. En av Europarådets mest kjente konvensjoner er Den europeiske menneskerettskonvensjon.⁹⁵ Rådet samarbeider på en rekke områder. De vedtar konvensjoner og gir anbefalinger med hensikt å harmonisere medlemslandenes lovgivning, og å utvikle standarder som skal være felles for rettssystemene.⁹⁶ Landene som har ratifisert og gjennomført konvensjonene i intern rett blir direkte bundet av dem. Anbefalingene er ikke bindende, og brudd medfører ingen sanksjoner.

Europarådet har utarbeidet fem konvensjoner om beskyttelse av dyr og ivaretagelse av dyrs velferd. Norge har ratifisert samtlige. Disse er produksjonsdyrkonvensjonen, transportkonvensjonen, slaktedydkonvensjonen, kjæledyrkonvensjonen og forsøksdyrkonvensjonen.⁹⁷ I tillegg til de fem konvensjonene har Rådet utarbeidet anbefalinger for hold av produksjonsdyr. Disse gjelder storfe, svin, pelsdyr, høns, geit, moskusand, struts, tamand, kalkun, gås og oppdrettsfisk. Det fremgår av forarbeidene at dyrevelferdsloven skal gjennomføre konvensjonene og anbefalingene så langt som mulig. Dermed er de førende for forståelsen av regelverket.⁹⁸

4.3.3 Andre aktører

Det finnes også andre internasjonale samarbeid og organisasjoner som regulerer dyrevelferdsretten. De har en indirekte heller enn direkte betydning for norsk rett. Noen relevante organisasjoner som Norge er medlem av er Verdens dyrehelseorganisasjon (OIE) og Verdens handelsorganisasjon (WTO). OIE ble opprettet i 1924 og arbeider med å forbedre dyrehelsen og registrere dyresykdommer på globalt nivå; da sykdomsforekomster er en stor påvirkning på dyrs velferd. OIE arbeider også med andre aspekter av dyrs velferd enn helse. WTO regulerer

---

⁹² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 15.

⁹³ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 146.

⁹⁴ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

⁹⁵ Regjeringen (2016a).

⁹⁶ Regjeringen (2016b).

⁹⁷ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 145-146.

⁹⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 15.

internasjonal varehandel og tjenester.⁹⁹ De har utarbeidet SPS-avtalen, som angår menneske-, plante- og dyrehelse. Den skal blant annet følge OIEs standard for dyrehelse.¹⁰⁰ I tillegg omhandler CITES/Washingtonkonvensjonen og Bernkonvensjonen dyrs beskyttelse.

4.4 Oppsummering

Dyrevelferdsretten er regulert på internasjonalt nivå. Både EU og Europarådet har utformet regler for dyrevelferd, som binder eller legger føringer for norsk rett. Dyrevelferdsloven presumeres å være i samsvar med de internasjonale forpliktelsene. Det gjelder enten ved direkte gjennomføring eller gjennom presumpsjonsprinsippet. Hvis det er motstrid mellom forpliktelsen og norsk rett, og motstriden ikke kan tolkes bort, har norsk lov forrang. Det er nærliggende å si at de internasjonale forpliktelsene påvirker innholdet i samtlige av lovens bestemmelser. Men ettersom at det internasjonale regelverket ofte angir minsteregler og selv er skjønnsmessig, er det vanskelig å si noe konkret om påvirkningen og hvor stor den er. Videre i avhandlingen anvendes de internasjonale kildene der de går lengere enn norsk rett eller tilføyer noe ved redegjørelsene.

---

⁹⁹ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 145-16.

¹⁰⁰ Landbruks- og matdepartementet (2014) s. 27.

5 Introduksjon av overordnede prinsipper

5.1 Innledning

Tema for dette kapittelet er de overordnede prinsippene i dyrevelferdsloven. De fremgår av formålsbestemmelsen § 1 og det utvidede formålet i § 3. Formålsbestemmelsen sier at loven skal fremme god dyrevelferd, mens de øvrige prinsippene i bestemmelsene utdyper dette videre. De utgjør de overordnede prinsippene for rettsområdet, og er sentrale tolkningsfaktorer.¹⁰¹ I kapittelet redegjøres det for det generelle innholdet i bestemmelsene, om sentrale begreper og betydningen for dyrs velferd, funksjonen til etiske vurderinger, og om grensen mellom rettmessig og rettstridig påkjenning og belastning. Det minnes om problemstillingen, som er hvilket innhold prinsippet om god dyrevelferd har og hvilken funksjon det har ved rettsanvendelsen – spesielt i relasjon til storfe i næringsbasert hold.

5.2 Lovens formål

Dyrevelferdsloven skal fremme god dyrevelferd og respekt for dyr jf. § 1. I det følgende gis det en redegjørelse for formålsbestemmelsen og dens sentrale begreper. Bestemmelsen er ny med dagens lov. Den styrker og utvider det forrige formålet som implisitt fremgikk av den tidligere lovens § 2 om å beskytte dyr mot unødig lidelse. Ved å bruke en positiv formulering og begrepet dyrevelferd i formålsbestemmelsen, heller enn dyrevern, settes hensynet til dyrets velferd i sentrum.¹⁰²

5.2.1 Begrepet god dyrevelferd

Fagmiljøet er ikke enig om en felles definisjon av «god dyrevelferd». Men definisjonen som er gitt av Donald M. Broom, verdens første professor i dyrevelferdsrett, har fått stor oppslutning. Den er følgende: «The welfare of an animal is its state as regards its attempts to cope with its environment».¹⁰³ Lovgiver har foreslått en lignende definisjon i forarbeidene. Den forstår god dyrevelferd ut ifra dyrets subjektive opplevelse av sin fysiske og mentale tilstand som følge av dyrets forsøk på å mestre miljøet.¹⁰⁴ De øvrige bestemmelsene bygger på denne forståelsen.

---

¹⁰¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 94.

¹⁰² Ibid. s. 19.

¹⁰³ Stenevik (2011) s. 17.

¹⁰⁴ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 19.

Den mentale tilstanden gjelder dyrets emosjoner og kognitive tilstander. De påvirkes i sin tur av levestiljøet og hukommelsen av tidligere gode eller vonde erfaringer.¹⁰⁵ Det kan være følelser som frykt, raseri, ubehag, glede eller tilfredshet. Her er balansen mellom positive og negative opplevelser avgjørende.¹⁰⁶ Den fysiske tilstanden omfatter dyrets fysiske helse. Den påvirkes blant annet av biologi, avl, sykdommer, stress, redsel, og dårlig immunforsvar.¹⁰⁷ Tidligere var det vanlig å anse fysiske faktorer som høy produksjonsytelse, mange avkom og høy veksthastighet som tegn på god velferd. I dag vet vi at dette faktisk gir dyrene helseproblemer og ulike lidelser, og har dermed gått bort fra å måle velferden slik.¹⁰⁸ Levemiljøet omfatter dyrets fysiske og sosiale miljø. Det gjelder blant annet oppstalling, utstyr og maskiner, liggeplasser, og dyrets relasjon til dyreholder, flokkmedlemmer, og mellom mor og speddyr,¹⁰⁹ Levemiljøet påvirker i sin tur den mentale og fysiske tilstanden til dyret.

Alle disse faktorene bidrar til å påvirke dyrets subjektive opplevelse av sin tilstand. Dyreholdet må tilrettelegges slik at dyret kan oppleve mestring etter en slik forståelse.¹¹⁰ Mestring betyr at dyret klarer å tilpasse seg levestiljøet og dermed opprettholde normale funksjoner uten store vansker. Det må skje uten at dyret må bruke mye tid eller energi på å tilpasse seg. Dette inngår i forståelsen av god velferd. Gjentatte, mislykkede forsøk på mestring kan føre til adferdsforstyrrelser og dårlig velferd.¹¹¹ Eksempelvis trenger kalver å sutte på noe dersom de ikke får die av moren, som heller skal brukes til melkeproduksjon. Kalver som ikke har slik mulighet utvikler adferdsforstyrrelser der den suger på omgivelsene, egen kropp og andre kalver, og dermed drikker urin.¹¹² Dette er et eksempel på mangel på mestring – og har svært negative konsekvenser for den mentale og fysiske tilstanden til kalven.

Det er imidlertid ikke gitt at enhver begrensning er ensbetydende med dårlig velferd. Det er først når det medfører negative endringer i dyrets fysiske eller psykiske tilstand, eller adferd, at velferden regnes som dårlig.¹¹³ Hva det mer konkret innebærer beror på den aktuelle dyrearten og dyreholdet. Innholdet kan endre seg med tiden, men vil alltid bero på objektiv, faglig kunnskap.¹¹⁴

---

¹⁰⁵ Norges Forskningsråd (2005) s. 30.

¹⁰⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 93.

¹⁰⁷ Norges Forskningsråd (2005) s. 30.

¹⁰⁸ Stenevik (2011) s. 17.

¹⁰⁹ Norges Forskningsråd (2005) s. 30.

¹¹⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 19.

¹¹¹ Stenevik (2011) s. 17.

¹¹² St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 64.

¹¹³ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 18.

¹¹⁴ Ibid. s. 19.

En naturlig forståelse av «god dyrevelferd» er dermed at dyr skal trives og ha god fysisk og mental helse. Det forutsetter at de holdes i levemiljø som gir mulighet til naturlige adferder, valg og reaksjoner.¹¹⁵ Levemiljøet må tilpasses dyrets naturlige behov og preferanser for utforsking, bevegelse, lek, naturlig spiseadferd, tilgang til naturen, og sosial kontakt med flokkmedlemmer og speddyr. Dette samsvarer med at loven skal sørge for positive opplevelser i tillegg til å beskytte mot smerte og ubehag.

5.2.2 Begrepet respekt

Lovens formål er videre å fremme respekt for dyr jf. § 1. Dette er nytt med dagens lov. En naturlig språklig forståelse av ordlyden er at dyrets egenart og behov skal respekteres og imøtekommes uavhengig av gevinst eller tap hos dyreholder. Respekt innebærer at den objektive tilstanden til dyret skal være god – uavhengig av dyrets subjektive oppfatning av tilstanden. Å fremme respekt er et selvstendig hensyn i seg selv, selv om velferden ikke påvirkes. Likevel har lovgiver ment at respekt skal oppnås gjennom tiltak som fremmer god dyrevelferd.¹¹⁶ Eksempelvis vil faktorer slik som kunnskap, god behandling, positiv menneskekontakt og gode levemiljøer bidra til å gi god velferd, i tillegg til å ha positiv effekt på menneskers respekt for dyr.¹¹⁷

Formålet om respektfull behandling er gjennomført i flere av de materielle bestemmelsene i loven og forskriftene. Eksempelvis er forbud mot avl som vekker allmenne etiske reaksjoner jf. dyrevelferdsloven § 25 bokstav c og forbud mot å sette munnkurv på kalv for å forhindre den i naturlig sutteadferd jf. forskriften om hold av storfe § 21 bokstav a sjettede ledd. I forarbeidene står det at etiske betraktninger om hvordan dyr bør eller ikke bør behandles skal vektlegges utover rene velferdsbetraktninger ved vurderingen.¹¹⁸ I Dyrevelferdsmeldingen står det at dyrehold som ikke ivaretar respekt for artstypiske behov og biologiske utfoldelse, kan føre til at mennesker mister respekt for dyrene og ser på dem som maskiner. Synet av syke, skitne, tynne eller på annen måte belastede dyr kan føre til at folk heller føler avsky enn empati.¹¹⁹

Menneskers holdning til dyr kan derfor påvirke dyrevelferden direkte, eller indirekte ved at ved at dårlige holdninger i neste omgang fører til dårlig velferd. I Danmark ble det utført en undersøkelse som viste forholdet mellom dyreholders holdning og dyrevelferd. Undersøkelsen viser konsekvensene av dyreholders holdning for kalvedødeligheten. Dyreholdere med en god holdning, uttrykt som velorganisert, streng og jevn etterlevelse av rutinene til og forståel-

---

¹¹⁵ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 93.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Stenevik (2011) s. 19.

¹¹⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 93

¹¹⁹ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 17-18.

se av kalvestellet, hadde null kalvedødelighet i fjøset. Den andre gruppen dyreholdere hadde dårligere eller slappere holdning til dyreholdet, rutinene og kalvestellet. De hadde også høy kalvedødelighet i fjøset.¹²⁰ Dette understreker behovet for å fremme respekt for dyr som et mål for å ivareta god velferd. Noe annet utsetter dyrene prinsipielt for fare for påkjenning, ubehag eller skade.

5.2.3 Ansvarssubjekt og dyreholders plikt

Formålsbestemmelsen avgrenser ikke mot ansvarssubjekter. Den omfatter alle som gjennom sine aktiviteter eller handlinger påvirker dyrs velferd. Dette styrker dyrs beskyttelse og betydningen av hensynet. Ordlyden er at loven skal «fremme» respekt og god dyrevelferd. Dette er et aktivt begrep. Det innebærer at ansvarssubjektet har en handlingsplikt og dermed må legge til rette for at formålet oppnås.¹²¹ Videre innebærer det at videreutviklingen av rettsområdet må ha som formål at dyr skal trives i sin tilværelse.

Imidlertid har ikke ordlyden absolutt form. Å «fremme» tilsier at formålet er sentralt, men ikke er det eneste legitime hensynet ved rettsanvendelsen. I forarbeidene står det at formålet om god dyrevelferd og respekt for dyr ikke er ment å hindre menneskers bruk av dyr.¹²² Loven bygger på forutsetningen om at dyr kan brukes for nytteverdien de har, og at det nødvendigvis innebærer begrensinger i dyrs velferd og livsutfoldelse. Lovgiver legger til grunn at det ikke er mulig å beskytte dyr mot all slags ubehag og smerte, og at det heller ikke er formålet. Det ville vært praktisk umulig å gjennomføre samtidig som at dyr kan brukes for nytte og rekreasjon.¹²³ Formålet er at dyret skal behandles omsorgsfullt mens det lever og i så stor grad som mulig under de forutsatte begrensingene.¹²⁴ Ordlyden å «fremme» tar høyde for dette.

5.2.4 God eller akseptabel velferd

Dette reiser spørsmålet om hvor god dyrevelferden må være for å oppfylle formålet. Det skilles mellom akseptabel dyrevelferd og optimalt god dyrevelferd. Spørsmålet er hvordan formålet, dermed prinsippet, skal forstås og om det finnes en hovedregel. Dette er en etisk og moralsk problemstilling hvor hensyn til dyrs velferd og interesse i å ikke lide veies mot hensynet til nytten som samfunnet har av å bruke dyr.¹²⁵ Spørsmålet tas opp videre i avhandlingen også; men her det er hensiktsmessig å belyse det mer konkret her.

---

¹²⁰ Tine Rådgivning (2013) s. 39-40.

¹²¹ Stenevik (2011) s. 24.

¹²² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s 13.

¹²³ Ibid. s. 18

¹²⁴ Ibid. s 13.

¹²⁵ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 27

Forarbeidene sier at velferden skal avgjøres basert på objektive, faglige kriterier i så stor grad som mulig.¹²⁶ Denne faktadimensjonen av begrepet sier hvordan dyret påvirkes av omgivelsene og hvilket levestandard som egner seg best for dyret. Det baseres på vitenskapelige observasjoner og studier om dyrets fysiske og mentale tilstand. Dyrevelferden blir da en målbar størrelse som kan være alt fra veldig god til veldig dårlig. Videre legger lovgiver vekt på det etiske aspektet.¹²⁷ Dette er verdier som sier hvilken livskvalitet dyr bør ha - hvilken livskvalitet som er god eller akseptabel.¹²⁸ Dermed er det opp til samfunnet, dermed lovgiverne, å bestemme hvor den juridiske forståelsen av «god dyrevelferd» skal ligge på den vitenskapelige målestokken. Resultatet blir den livskvaliteten som samfunnet mener er god nok for dyrene.

At innholdet i prinsippet hovedsakelig skal avgjøres etter faglig kunnskap betyr at det ikke er et stort skjønnsmessig rom for å sette den juridiske forståelsen for god velferd lavere enn den reelt er fra et veterinærfaglig perspektiv. Det må også samsvare med dyreetiske holdninger; og er dessuten basert på dyrets subjektive opplevelse av sin tilstand. Med dette forstås innholdet i «god dyrevelferd» som å ligge høyt. Det at god dyrevelferd først og fremst er viktig av hensyn til dyrene selv taler for det samme.¹²⁹ Formålet ligger derfor høyere enn en akseptabel gjennomføring av hensyn til samfunnets nyttehensyn. Det har betydning for tolkningen og anvendelsen av de materielle bestemmelsene. Det er imidlertid fortsatt et skjønnsmessig rom; som i stor grad kan vurderes og fastslås etter etiske holdninger til spørsmålet. Det reiser et spørsmål om hvilken rolle etiske holdninger har med konkret.

5.2.5 Etiske holdninger som tolkningsfaktor

Dyrevelferdsloven bygger på en etisk plattform¹³⁰. Den var sentral i utarbeidelsen og er ment å legge føringer for hvordan dyr blir behandlet i samfunnet.¹³¹ At loven bygger på en etisk plattform presiserer viktigheten av etiske betraktninger ved anvendelsen. Dyrevelferdsmeldingen presiserer videre at loven skal rette søkelyset mot de etiske spørsmålene som dyrehold reiser.¹³² I forarbeidene står det at loven bygger på høye etiske mål om hvordan dyr skal behandles.¹³³ For å bruke etiske holdninger ved forståelsen av god dyrevelferd er det nødvendig å vite hvor stor vekt lovgiver har lagt på hensynet og hvilke etiske vurderinger som er legitime.

---

¹²⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 93.

¹²⁷ Ibid. s. 7 og 12.

¹²⁸ Norges Forskningsråd (2005) s. 25.

¹²⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 9.

¹³⁰ Innst. S. nr. 226 (2002-2003) s. 3-4.

¹³¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 12.

¹³² St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 150.

¹³³ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

En naturlig forståelse av fokuset på etiske holdninger er at den juridiske standarden for god dyrevelferd skal ligge høyt - selv i møte med motstridende interesser. Riktignok følger ikke lovgiver opp utsagnene med å forklare hvordan de forstår begrepet «etiske». Etik er refleksjonen over riktig og galt, og slik lovgiver bruker begrepet fremstår det som noe godt og riktig. Imidlertid finnes det mange etiske synspunkter om hvordan dyr bør behandles. Dermed kan ikke en naturlig forståelse umiddelbart være at «etiske» samsvarer med godt og riktig – fordi det ikke besvarer hvem det skal være riktig og godt for.

Dyrevelferdsmeldingen viser i den sammenheng til spesifikke etiske holdninger til dyrehold. Disse varierer fra at dyr kan utnyttes uavhengig av hensyn til dyrenes interesse, til at dyrs interesser skal ivaretas etter en forholdsmessighetsvurdering av nyttebehovene til mennesker. Til slutt viser de til dyreetikkens synspunkter, og dens filosofer Tom Regan og Peter Singer. Filosofene mener at det ikke finnes moralske relevante egenskaper, slik som evne til rasjonell tenking, fri vilje, smertefølelse, språk eller selvbevissthet, som kun innehas av mennesker og ikke av dyr. Derfor mener de at dyr skal tillegges like stor vekt som mennesker i etiske vurderinger, og at gevinsten av dyrs nytteverdi ikke legitimerer å påføre dem noen form for smerte.¹³⁴

Videre i forarbeidene slutter lovgiver seg til holdningen om at dyr kan brukes for å oppnå menneskelige formål etter en forholdsmessighetsvurdering. De begrunner tilnærmingen med at slik bruk av dyr har bred moralsk tilslutning i samfunnet. De legger videre til grunn at det finnes «grenser» for hvor stor påkjenning dyr kan pålegges selv om formålet anses som berettiget.¹³⁵ Det ser ut til at dette er den etiske vurderingen de omtaler. Det er utvilsomt riktig at en slik moralsk holdning har oppslutning i samfunnet. Men det fremgår også av Dyrevelferdsmeldingen at det svært omstridte meninger i samfunnet om hvordan dyr skal behandles.¹³⁶

En naturlig forståelse av etiske vurderingers rolle ved tolkningen er likevel at både dyreetiske synspunkter, og øvrige etiske holdninger, er relevante og legitime kilder for forståelsen av god dyrevelferd. Det betyr også at andre etiske spørsmål enn grensen mellom unødig og lovlig påkjenning og belastning kan reises. Dermed kan etiske hensyn tale mot å gjøre innskrenkninger i dyrs velferd før det er tale om å redusere dyrs livskvalitet. Dette presiserer at god dyrevelferd forstås som en hovedregel med høye etiske mål for hvordan dyr skal behandles. Når det er sagt, må lovgivers etiske tilnærming legges til grunn når lovgivers vilje anvendes som tolkningsfaktor.

---

¹³⁴ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 19.

¹³⁵ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 20.

¹³⁶ Ibid. s. 19-20.

5.3 Oppsummering

Oppsummert innebærer «god dyrevelferd» at dyrene individuelt og som bestand skal oppleve tilfredsstillende helsetilstand, både mentalt og fysisk. De skal holdes i egnede miljø med hensyn til art, antall dyr, alder og andre behov dyrene måtte ha. I hovedsak er dyrets trivsel den viktigste faktoren. Respekt for dyr et sentralt formål i seg selv, som også bidrar til å oppnå formålet om god dyrevelferd. Vi har ikke en fastsatt standard for hvor god velferden må være for å tilfredsstillende kravet til «god dyrevelferd». Det er i stor grad et etisk spørsmål som til enhver tid skal vurderes med vitenskapelig kunnskap om dyrs evner og behov. Det blir også en avveining av økonomiske og praktiske hensyn. Det er ubestridt at etiske vurderinger har en sentral rolle i forståelsen av loven, og de inngår med dette i forståelsen av de overordnede prinsippene.

5.4 Generelt om behandling av dyr

I dyrevelferdsloven § 3 står det at dyr har egenverdi utover nytteverdien de har for mennesker. Den pålegger at dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger. Dette er en aktsomhetsnorm som gjelder alle handlinger ovenfor dyr. I det følgende gis det en redegjørelse for innholdet av bestemmelsen og de sentrale begrepene. Det avsluttes med en redegjørelse for begrepet «unødig», og en normativ vurdering om hvordan retten burde være.

5.4.1 God behandling og egenverdi

Prinsippene om god behandling og egenverdi er overordnede for rettsområdet. De har ikke primært funksjon som selvstendige rettsgrunnlag. Men de kan anvendes som hjemmel hvis loven ellers ikke regulerer et konkret tilfelle. Ellers gjelder de som sentrale tolkningsfaktorer.¹³⁷ Bestemmelsene er ikke begrenset til tid eller ansvarssubjekt. De omfatter alle som påvirker dyrs helse og velferd, uavhengig av om vedkommende er dyreholder eller ikke. En overtredelse av påbudet kan være aktive handlinger som vold, eller unnlater som vanskjøtsel og sulteføring.

Påbudet om god behandling var inntatt i dyrevernloven fra 1935. Det ble videreført i dyrevernloven 1974 § 2. Formuleringen da var at dyr skulle behandles hensynsfullt. Den språklige endringen med dagens lov innebærer ingen reell forskjell. En naturlig språklig forståelse av ordlyden er at dyr skal behandles på en omsorgsfull måte, og at iboende behov og instinkt må

---

¹³⁷ Ot.prp.nr. 15 (2008-2009) s. 94.

imøtekommes. Etter forarbeidene beror innholdet i vilkåret på dyret som individ, og relevante etiske og vitenskapelige vurderinger. Det sentrale er at behandlingen tar hensyn til fysiske og psykiske behov, egenart, og evne til å ha positive og negative opplevelser.¹³⁸ I den etiske plattformen forklares god behandling som at dyr skal gis mulighet til å være sunne mentalt og fysisk og holdes i gode levemiljø. Dyreholder må være kompetent og aktivt forebygge mot fare for sykdom og skader. Videre må dyrene gis mulighet til god livskvalitet. Driftsformene må være tilpasset dyrene og avl være egnet til å gi fysisk og psykisk funksjonsfriske dyr.¹³⁹ Samlet utgjør dette god behandling.

Påbudet om god behandling er gjennomført i de materielle bestemmelsene. De angir konkrete krav på de ulike områdene av dyreholdet, slik som for dyreholders kompetanse og dyrs levemiljø. Således presiserer de innholdet i påbudet ytterligere. Det har også praktisk betydning hvordan påbudet er gjennomført i forskriftene. Forskriftene har større mulighet til å fastsette målbare størrelser og helt konkrete krav, og det forteller hva forvaltningen anser som god behandling i det aktuelle tilfellet. Det er eksempelvis angitt krav om antall uker beitetid for kyr i forskriften om hold av storfe § 10, og om oppstallingsmetode for kalv i forskriftens § 23.

Det neste prinsippet er at dyr har egenverdi utover nytteverdien de har for mennesker. En naturlig språklig forståelse av «egenverdi» er at et vesen anses som unikt og verdig uavhengig av egenskaper eller kvaliteter. Ifølge forarbeidene er erkjennelsen av at dyr har egenverdi en vesentlig premiss for loven. Det bygger på omfattende ny kunnskap om dyrs evner og behov, og lovgivers ønske om at dyrevelferdsloven skal være en moderne lov som setter høye krav til hvordan dyr behandles.¹⁴⁰ Dyrs egenverdi er også sentral i den etiske plattformen. Det innebærer at dyrevelferdsloven er til for dyrene, og ikke for menneskers interesse i å slippe å se at dyr lider. En språklig forståelse av «nytteverdi» gjelder all bruk som gir økonomisk, praktisk, følelsesmessig eller annen type gevinst. Prinsippet innebærer at dyr skal behandles godt og med respekt uavhengig av om det medfører gevinst eller tap for mennesker.¹⁴¹

Et mål med den nye loven var å presisere dyrs rettigheter og juridiske status.¹⁴² Spørsmålet er dermed om erkjennelsen av dyrs egenverdi medfører en endring i dyrs rettsstilling. Tradisjonelt har dyr vært ansett som «ting» juridisk sett.¹⁴³ Ting har ikke behov for å beskyttes og dens interesser er irrelevant i rettslig sammenheng. Med denne forståelsen kan ikke dyr regnes

---

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 150.

¹⁴⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 7.

¹⁴¹ Ibid. s. 23.

¹⁴² Ibid. s 13.

¹⁴³ Innst. S. nr. 226 (2002-2003) s. 3.

som ting etter dyrevelferdsloven; i og med at den fremmer god dyrevelferd, respekt og god behandling. Likevel fremgår det av forarbeidene at bestemmelsen er ment å ha symbolsk heller enn faktisk betydning,¹⁴⁴ og å ikke endre dyrs rettsstilling. Dermed har det liten funksjon utover å presisere at dyrs interesser ikke avhenger av samfunnets nytteverdi. Den kan ikke brukes som prinsipielt argument mot andre materielle bestemmelser, slik som dyrs rett til å leve og ikke slaktes. Den endrer heller ikke lovligheten av forskriftsbestemmelser som ikke er egnet til å gi god dyrevelferd eller respekt for dyr.¹⁴⁵ Det er vanskelig å se at lovgiver har lykkes i å presisere dyrs rettigheter med den nye loven.

5.4.2 Påkjenning og belastning

I det følgende gis det en redegjørelse for prinsippet om at dyr skal beskyttes mot fare for unødig påkjenning og belastning jf. dyrevelferdsloven § 3 annen setning. Prinsippet samsvarer med den tradisjonelle forståelsen av dyrevern. Den pålegger enhver å opptre forsvarlig slik at dyr ikke blir utsatt for unødige påkjenninger og belastninger. Den pålegger også dyreholder en aktiv plikt til å beskytte dyrene.¹⁴⁶ Det redegjøres for hva begrepene «påkjenning og belastning» omfatter. Deretter følger en redegjørelse for vilkåret om «fare for» og hva det innebærer.

Formuleringen «påkjenninger og belastninger» er ny med gjeldende lov. Den tidligere dyrevernloven brukte formuleringen «lidelse». Mens en naturlig språklig forståelse av lidelse er mer alvorlige eller langvarige smerter, kan begrepene «påkjenninger og lidelse» forstås som mildere former for smerte og ubehag. I forarbeidene står det at påkjenning og belastning også omfatter lidelse, i tillegg til mindre alvorlige forhold.¹⁴⁷ Etter juridisk litteratur forstås påkjenning og belastning som stress, utmattelse, redsel, sult, svekkelse, skader og andre tilstander som har skadevirkninger på dyrets mentale og fysiske helse.¹⁴⁸ Det innebærer at dyreholder aktivt må beskytte dyr mot skader, sykdommer og påregnelige farer.¹⁴⁹

En alminnelig språklig forståelse er at terskelen for hva man kan gjøre mot dyr har blitt høyere med lovendringen; Det skal mindre til for å påføre påkjenning og belastning enn lidelse. Det skal også mindre til for å bevise at det har skjedd. Det gjelder spesielt for stress, redsel og mentale påkjenninger. I forarbeidene står det videre at hva en påkjenning eller belastning er, beror på en faglig dyrevelferdsmessig vurdering. Vurderingen skal være vitenskapelig basert,

---

¹⁴⁴ Innst. O. nr. 56 (2008-2009) s. 29.

¹⁴⁵ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 24.

¹⁴⁶ Ibid. s. 94.

¹⁴⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 23-24.

¹⁴⁸ Stenevik (2011) s. 42.

¹⁴⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 94.

ut ifra den konkrete dyrearten og situasjonen. Ettersom at opplevelse av smerte og ubehag er subjektivt og ikke alltid lar seg måle vitenskapelig, kan avgjørelsen også bero på skjønn.¹⁵⁰

Prinsippet gjelder «fare for» påkjenning og belastning. Dermed er føre-var prinsippet innført, og blir gjeldende for samtlige av de materielle bestemmelsene. Prinsippet innebærer at aktiviteter eller dyrehold regnes som rettstridige så lenge de utsetter dyrene for fare, uavhengig av om dyrene faktisk har kommet til skade. Det kan eksempelvis være å ikke ha gode nok rømningsveier i fjøset tilfelle brann. Prinsippet pålegger ansvarssubjekt å treffe forebyggende tiltak før faren inntre.¹⁵¹ Hva som utgjør en fare beror på den konkrete situasjonen og hvilket behov dyrene har for beskyttelse. Ved manglende kunnskap om dyrearten, dyreholdet eller driftsformene skal det legges et forsiktighetsprinsipp til grunn.¹⁵² At dyrene er utsatt for fare kan imidlertid være et vanskelig bevisstema. Det gjelder spesielt mentale påkjenninger som stress og redsel.

5.4.3 Begrepet unødig

Videre er det et vilkår at påkjenningene og belastningene ikke skal være «unødige». Vilkåret innebærer at dyreholder eller en annen som kan påvirke dyrs velferd må forebygge mot fare for påkjenning og belastning så langt som mulig.¹⁵³ Det innebærer også at loven trekker en grense mellom påkjenninger og belastninger som er rettstridige og rettmessige. Dette setter en begrensning i rekkevidden til påbudet om at dyr skal behandles godt og ha god velferd. I det følgende gis det en redegjørelse for innholdet i begrepet og hva det innebærer for rettsanvendelsen.

Vilkåret om at påkjenningen må være unødig for å være rettstridig er videreført fra den forrige loven. Det var igjen videreført fra dyrevernloven 1935. Det er ikke hovedsakelig den naturlige smerten eller påkjenningen begrepet er rettet mot; Lovgiver påpeker at smerte eller ubehag er en naturlig del av et dyrs liv. Viltlevende dyr som er upåvirket av mennesker er heller ikke fullstendig fri fra smerte. Derfor skal vilkåret gjelde den påkjenningen og belastning som er en del av at samfunnet bruker dyr, og som ikke ville oppstått uten. I forarbeidene presiserer lovgiver dette ved å si at dyr i fangenskap nødvendigvis ikke kan få sine interesser ivarettatt fullt ut. Men at det går en grense for hvilke påkjenninger og belastninger dyr kan utsettes for.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 68.

¹⁵⁴ Ibid. s. 18.

Sett i lys av de øvrige prinsippene er en språklig forståelse av «unødig» at selv ikke tungtveiende eller gode grunner kan lovliggjøre å påføre dyr all slags påkjenning og belastning. Lovgiver presiserer i forarbeidene at dyrevelferdsloven setter en grense for hvilken behandling som er lovlig. Påkjenninger og belastninger som er uakseptable eller kan unngås er ikke tillatt.¹⁵⁵ Spørsmålet blir dermed hva som regnes som rettmessig eller rettstridig påkjenning og belastning. I Dyrevelferdsmeldingen står det at innholdet er situasjonsbestemt og beror på en avveining mellom de motstridende interessene i enhver sak. Det første kriteriet er at innskrenkningen må tjene et berettiget formål. Selv da er det ikke tillatt å påføre enhver påkjenning eller belastning. Videre skal ikke smerten, begrensningen eller ubehaget være større enn nødvendig.¹⁵⁶ Det skal også legges vekt på belastningenes karakter og omfang, om det er forårsaket av mennesker og om handlingen er allment akseptert.¹⁵⁷

Videre må det være innenfor dyrevelferdsloven rammer – selv om det kan gå utenfor den konkrete bestemmelsens ordlyd. Begrepet «unødig» blir således et vurderingskriterium som veies opp mot de overordnede prinsippene i spørsmålet om å sette bestemmelsen til side. Det forstås som et unntak fra hovedregelen. Selv om det er lovlig å gjøre innskrenkninger, må ansvarssubjektet tilstrebe å etterleve de overordnede prinsippene i stå stor grad som mulig. Slik som ved vurderingen av om dyrevelferden er god, skal også denne vurderingen baseres på objektiv vitenskapelig kunnskap, etiske vurderinger og faglige skjønnsmessige vurderinger.¹⁵⁸ Dette innebærer at dyrevelferdsloven ikke har en klar kjerne for når dårlig dyrevelferd er rettstridig og rettmessig. Det har blant annet betydning for om behandling av dyr vurderes etter det absolutte forbudet mot vold i dyrevelferdsloven § 14 a eller om det er tillatt etter en unødigheitsvurdering jf. § 3.

5.4.4 Debatt om begrepet unødig

Muligheten til å gjøre innskrenkninger etter en uklar standard kan kritiseres ut ifra en normativ vurdering av hvordan retten bør være. Ett av ankepunktene mot den tidligere dyrevernløven var at den gjorde det lovlig å påføre dyr lidelse.¹⁵⁹ I Dyrevelferdsmeldingen blir begrepet «lida i utrenngsmål» fra den tidligere loven kritisert for å være upresist.¹⁶⁰ Selv om begrepene påkjenning og belastning har erstattet ordet lidelse, ble begrepet unødig videreført – og det er her den skjønnsmessige vurderingen ligger. Det gis en fremstilling av kritikken som begrepet

---

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 136.

¹⁵⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 23.

¹⁵⁸ Stenevik (2011) s. 38.

¹⁵⁹ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 136.

¹⁶⁰ Ibid. s. 135.

fikk under høringen av dyrevelferdsloven. Det er for å belyse prinsipielle spørsmål ved innskrenkningen og å fremheve dyreetiske holdninger.

Før gjeldende lov ble vedtatt var det flere høringsinstanser som reagerte på ordet unødig. De mente det var upresist og vanskelig å tolke, og at formuleringen gjorde det mulig å prioritere menneskelige behov i for stor grad.¹⁶¹ I høringssvaret fra Dyrevernalliansen påpekte de at dyr bør ha et liv uten påkjenninger og belastninger som er direkte eller indirekte påført av mennesker. Hovedregelen bør derfor være at menneskelig bruk av dyr som påfører en eller annen form for lidelse ikke bør godtas.¹⁶² Dyrevernorganisasjonen NOAH påpekte at begrepet unødig ikke medfører en endring i fleksibiliteten til hvor store påkjenninger dyr kan utsettes for av hensyn til menneskers nytte, og at det undergraver de ellers gode hensiktene til bestemmelsen.¹⁶³ Rådet for Dyreetikk mente at det var på høy tid å erstatte begrepet «unødig» med en strengere aktsomhetsplikt. Den bør pålegge ansvarssubjektet å aktivt forebygge mot belastninger og påkjenninger.¹⁶⁴

Det er gode grunner til å sette spørsmålsteget ved å lovliggjøre at dyr utsettes for redusert eller dårlig velferd og behandling. Det gjør innholdet i dyrevelferdsretten uklart. Dessuten kan det føre til inkonsekvent gjennomføring av de overordnede prinsippene. Eksempelvis er det straffbart å bruke strømhalsbånd på hund,¹⁶⁵ mens det er lovlig å bruke strømførende bøylere på kyr.¹⁶⁶ Her er det nytteverdien som er avgjørende ved om påkjenningene som avgjør om bruken faller inn under forbudet mot vold eller en nødvendig påføring. I den sammenheng er det uheldig at forarbeidene ikke angir hvor stor vekt hensyn til økonomiske og politiske interesser kan ha. Det kan gi uheldige signaler og utfall for dyrs velferd at loven fremmer prinsipper om god behandling og god velferd samtidig som den fremmer tiltak som setter begrensninger i dem.

5.5 Oppsummering

Dyrevelferdsloven § 3 inneholder sentrale prinsipper for rettsområdet. Den erkjenner at dyr har egenverdi utover nytteverdi. Imidlertid medfører ikke det en endring i dyrs juridiske status, men kan bidra til å styrke hensynet til dyrs interesser innenfor lovens rammer. Den slår fast et prinsipp om at dyr skal behandles godt. Det innebærer at dyr skal få omsorgsfullt stell

---

¹⁶¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 23.

¹⁶² Dyrevernalliansen (2008) s. 2.

¹⁶³ NOAH (2008) s. 5.

¹⁶⁴ Rådet for Dyreetikk (2008) s. 3.

¹⁶⁵ Leodommen og Forskriften om bruk av strøm ved hundetrening § 3.

¹⁶⁶ Forskriften om hold av storfe § 12.

og at dyrets interesser i å ha positive opplevelser aktivt skal ivaretas. Dyret skal også få mulighet til å utøve naturlig adferd. Videre gir den et prinsipp om at dyr skal beskyttes mot fare for unødig påkjenning og belastning. Det innebærer å beskytte dyr mot skader, sykdom og påregnelige farer. Hva som er unødig beror på en skjønnsmessig vurdering i enhver sak. Sentrale momenter er påkjenningens omfang og karakter, formål og forholdsmessighet, om den er forårsaket av mennesker og om den er allment akseptert. Bestemmelsen gjelder ovenfor enhver som kan påvirke dyrs velferd og helse gjennom sine handlinger. Dette er sentrale faktorer ved innholdet til det overordnede prinsippet om god dyrevelferd.

6 Relevante materielle bestemmelser

I de videre kapitlene gis det redegjørelser for noen sentrale materielle bestemmelser i dyrevelferdsloven. De materielle bestemmelsene har gjennomført prinsippet om god dyrevelferd i mer konkrete krav som gjelder for de ulike områdene av dyreholdet og dyrs liv. Formålet med samtlige av de valgte bestemmelsene er å oppnå god dyrevelferd på det aktuelle anvendelsesområdet; i lys av hvordan menneskers handlinger påvirker dyr og hvilke behov dyr har. Dette er basert på faglig kunnskap og etiske normer. Ved problemstillingen, som er hvilket innhold prinsippet om god dyrevelferd har og hvilken funksjon det har ved rettsanvendelsen, er det derfor nyttig å kjenne til innholdet i de materielle bestemmelsene. De kaster lys over innholdet i prinsippet, i tillegg til å klargjøre grensene for innskrenkninger. Redegjørelsene tar for seg dyrevelferdsloven § 6 om kompetanse, § 8 om driftsformer, § 23 om gode levemiljø og § 24 om tilsyn og stell. Det vises også til relevante forskriftsreguleringer, alminnelig praksis i næringen for storfehold, og storfeets behov og naturlige adferd.

7 Kompetansekravet

I dyrevelferdsloven § 6 første ledd står det at dyreholder skal sørge for at dyrene ivaretas av tilstrekkelig og faglig kompetent personell. Dette er kompetansekravet til dyrevelferdsloven. I dette kapittelet gis det en redegjørelse for innholdet i kompetansekravet. Det redegjøres for hvem som er ansvarssubjekt og hvilke plikter vedkommende har. Deretter redegjøres det for den holdningsskapende effekten til kravet og hvilken betydning det har for dyrs velferd. Til slutt redegjøres det for hvilke formelle og innholdsmessige krav bestemmelsen stiller til selve kompetansen. Det ses i lys av kravene i forskriftene.

Påbudet er nytt med dyrevelferdsloven. Ved den tidligere dyrevernloven var det en forutsetning at dyreholder måtte ha nødvendig kompetanse for å kunne behandle dyrene godt og beskytte dem mot lidelse. I tillegg fremgikk det av konkrete krav i enkelte av forskriftene.¹⁶⁷ Men på grunn av den økende kompleksiteten ved næringsbasert dyrehold og økt interesse for kjæledyr, oppsto behovet for et generelt kompetansekrav.¹⁶⁸ Det bidro dessuten til forutberegnelighet. Kompetansekravet er en viktig del av den nye loven. Det er først og fremst fordi dyr er avhengig av menneskene som tar vare på dem. Dyrene har behov for at disse menneskene har kompetanse til å gjøre nettopp det. Dersom dyreholder ikke har slik kompetanse utgjør det i prinsippet en fare for påkjenning og belastning. Kompetansekravet tydeliggjør at dyreholder har tar ansvar for hele dyrets livsløp ved å eie eller holde dyr.

Ifølge forarbeidene bidrar kompetansekravet til å gi dyrevelferden et betydelig løft. Lovgiver presiserer at kompetente dyreeiere er ett av de viktigste midlene dyrevelferdsloven har for å oppnå god dyrevelferd.¹⁶⁹ I den sammenheng kan det vises til at uvitenhet rundt dyreholdet øker faren for vanskjøtsel.¹⁷⁰ Kravet skal tilrettelegge for at dyreholder kan forebygge velferdsproblemer og prioritere å gi god behandling og beskyttelse mot fare for påkjenninger og belastninger.¹⁷¹ Det presiserer innholdet i formålet om god dyrevelferd. En overtredelse av påbudet medfører ikke straff, men et overtredelsesgebyr jf. § 37 tredje ledd, jf. § 34.

---

¹⁶⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 32.

¹⁶⁸ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 151.

¹⁶⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 34.

¹⁷⁰ Norges forskningsråd (2005) s. 282.

¹⁷¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 34.

7.1 Dyreholder og dyreholders ansvar

Etter ordlyden er «dyreholder» ansvarssubjekt. Med formuleringen er ansvarssubjektet presisert nærmere i forhold til dyrevelferdsloven §§ 1 og 3 – som gjaldt enhver som kan påvirke dyrs velferd. Spørsmålet er hvem som regnes som dyreholder og hvilket formål formuleringen skal tjene.

Med formuleringen ønsket lovgiver å tydeliggjøre dyreeiers ansvar.¹⁷² Ordlyden omfatter eieren som ansvarssubjekt, og dermed forpliktet til å etterleve lovens regler. Videre omfatter ordlyden også personer som har ansvar for dyret midlertidig eller permanent uten å være formell eier.¹⁷³ Dermed regnes enhver som har en viss mulighet til å påvirke velferden eller som har ansvaret for dyret på det aktuelle tidspunktet som dyreholder.¹⁷⁴ At ansvarsplikten er utvidet til å omfatte dem som har dyret i sin varetekt uten å være formell eier, styrker betydningen av og effektiviteten til bestemmelsen.

I avgjørelsen av hvem som er dyreholder er det avgjørende hvor stor mulighet vedkommende har til å påvirke dyrets velferd. Ansvaret skal stå i forhold til muligheten. Ordlyden tilsier imidlertid at terskelen er lav. Forarbeidene viser som eksempel at personer som har ansvar under transport eller på slakteri regnes som dyreholdere.¹⁷⁵ Det betyr at en røkter eller avlaster på en gård regnes som dyreholder, og dermed ansvarlig - i tillegg til den formelle eieren. Dette har betydning for storfehold når eieren har annet personell på gården. Rettspraksis viser at også dyreeierens myndige barn regnes som dyreholder.¹⁷⁶ Og at dyreeiers samboer regnes som dyreholder; selv om samboeren ikke har ansvar for det daglige stellet overhodet.¹⁷⁷ Årsaken er at samboere og familie har reell mulighet til å påvirke dyrs velferd; og dermed et ansvar for å etterleve bestemmelsen. Igjen presiserer dette at dyrs beskyttelse styrkes av at bestemmelsen gjelder for flere enn den formelle eieren.

Dyreholder er pålagt å «sørge for» nødvendig kompetanse. Det er knyttet til at lovgiver ønsket å tydeliggjøre dyreholders ansvar ovenfor dyret; Eieren er forpliktet å se til at de som har mulighet til å påvirke dyrets velferd er kompetent til å gjøre dette på en positiv måte. Vedkommende har således en plikt til å ikke overlate dyret hos mennesker som ikke kan sørge for god velferd. Dette er et strengt aktsomhetskrav som pålegger dyreholder en aktivitetsplikt.¹⁷⁸ Det forankres i at dyr ikke skal utsettes for fare for påkjenning og belastning. Påbudet avgrenses

---

¹⁷² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 34.

¹⁷³ Ibid. s. 93.

¹⁷⁴ Stenevik (2011) s. 73.

¹⁷⁵ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 96.

¹⁷⁶ TSOST-2006-28603.

¹⁷⁷ LH-2002-789 og LG-2009-17790.

¹⁷⁸ Stenevik (2011) s. 80.

mot dem som har ansvar i en kortere periode og står i en slik stilling at det ikke er rimelig å anse dem som dyreholder. De er omfattet av påbudet i § 6 annen setning.

Saker der dyr har blitt utsatt for dårlig dyrevelferd involverer ofte personer med helsemessige, økonomiske eller psykiske problemer. I forarbeidene står det at slike personer ikke nødvendigvis har kompetanse eller evne til å ta vare på dyrene og prioritere dyrets beste. I så fall skal ikke ønsket om å holde dyr veie tyngre enn hensynet til dyrs velferd.¹⁷⁹ I Jødommen forklarte domfelte at han hadde fått en psykisk knekk, og at det var årsaken til vanskjøtselen. Høyesterett uttalte i avsnitt 33 at personlige forhold knyttet til økonomi og psykisk helse skal tillegges begrenset eller ingen vekt ved straffeutmålingen ved overtredelse av dyrevelferdsloven. Det er naturlig å forstå det slik at kompetansekravet innebærer krav til dyreholders fysiske og psykiske, så vel som økonomiske, egnethet og evne til å ta hånd som dyrene.

7.2 Dyreholders holdninger

Kompetansekravet er ment å ha en holdningsskapende effekt. Det gjennomfører det overordnede prinsippet om å fremme respekt for dyr. Baktanken er at økt kunnskap og kompetanse om et tema gir økt interesse og endrer holdninger. Kompetanse om dyrene og om dyrevelferd skal dermed gi dyreholder mer forståelse og respekt for dyret, som i sin tur skal påvirke handlingene og motivere til å ta valg som er positive for dyrets velferd.¹⁸⁰ At dyreholder skal ha en god eller empatisk holdning til dyrene fremkommer også av den etiske plattformen som loven bygger på. Det samme følger av øvrige bestemmelser slik som § 24 om tilsyn og stell. Det foreligger en god del rettspraksis som gjelder mangelfull vilje og evne til å gi god behandling. Det gis to eksempler for å illustrere hvordan empatiske holdninger som en del av kompetansekravet bidrar til god dyrevelferd.

I dom inntatt i Rt-1975-807 la Høyesterett vekt på eiers holdning til dyrene ved utmålingen av straffen. Det var dissens (3-2) om hvor lenge rettighetstapet til å holde dyr skulle vare. Det ble satt til 10 år. Førstvoterende, som representere mindretallet, mente det burde være livsvarig. Førstvoterende uttalte: «den som viser slik uansvarlig holdning i forhold til sine husdyr og en så absolutt manglende forståelse for dyrs lidelser, bør ikke ha med dyr å gjøre. Det vitner om en skremmende ufølsomhet i forhold til dyr. Jeg finner at dyr bør være varig vernet mot å komme i varetekt hos en som så klart har godtgjort hvor lite deres lidelser betyr for ham.» Også i saken inntatt i Rt-1983-1373 la Høyesterett vekt på tiltaltes holdning. Saken gjaldt vanstell av geit og sau. Rundt fjøset ble det funnet syke og døde småfe, samt kropper som hadde gått i oppløsning. Høyesterett uttalte at domfelte «ikke later til å forstå at det er noe galt

---

¹⁷⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 34

¹⁸⁰ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 53.

ved hans dyrehold. Gjentatte inspeksjoner fra dyrevernsnemnda har ikke endret hans oppfatning og behandling av dyrene ... Det kan etter min mening ikke regnes med at det vil være mulig å få domfelte til å endre sin holdning til stell av dyr».

I tilfeller med grove eller gjentatte brudd på bestemmelsene kan ansvarssubjektet fradømmes retten til å ha med dyr å gjøre jf. dyrevelferdsloven § 33. Det gjelder spesielt for dyreholdere som har en så dårlig holdning eller evne til å ta vare på dyr det medfører en fare for lidelse for dyr i fremtiden. Tap av retten til å holde dyr er et utslag av føre-var prinsippet. Med dette kan det innfortolkes et krav til empatiske holdninger i kompetansekravet.¹⁸¹ Det gjelder også evnen og motivasjonen til å gjennomføre tiltak som gir god dyrevelferd i det daglige stellet.

7.3 Krav til kompetansen

Spørsmålet er deretter hvilke formelle krav som stilles til kompetansen. Ifølge ordlyden skal kompetansen være «faglig». Bestemmelsen utdyper ikke vilkåret nærmere. Imidlertid har forskriften for hold av storfe og forskriften om velferd for produksjonsdyr gjennomført kompetansekravet, og der er ordlyden mer utfyllende.

I forskriften om velferd for produksjonsdyr § 4 står det at kompetansen skal være egnet til å «ivareta dyrenes velferd». Forskriften for hold av storfe § 5 sier at personell skal ha «nødvendig» kompetanse til å stelle og håndtere dyrene på en «tilfredsstillende måte». En naturlig forståelse av ordlyden er at nødvendig kompetanse er den som gjør dyreholder egnet til å behandle dyrene i samsvar med dyrevelferdsloven og forskriftenes prinsipper og krav. Det innebærer at dyreholder må ha kompetanse om dyrevelferdsrettens prinsipper, og forstå hensikten med og innholdet av de materielle bestemmelsene fullt ut.¹⁸²

Videre må dyreholder ha kunnskap om dyrearten generelt, og individene spesielt. Det gjelder kunnskap om biologi, normal utvikling, sykdomsfarer, naturlig adferd og andre fysiske behov. Dyreholder må også ha kunnskap om mentale behov, slik som for trygge rutiner, stimulerende aktiviteter, lek, utforskning og nærkontakt mellom mor og speddyr. Kunnskap om driftsformer, utstyr og maskiner, og hvordan levemiljøet påvirker dyrene er også nødvendig. Med slik kompetanse har dyreholder gode forutsetninger for å ivareta god velferd og å håndtere selv vanskelige situasjoner med økt arbeidsmengde uten at dyrene utsettes for påkjenninger. For at kompetansen skal komme dyrene til gode, er det imidlertid viktig at den brukes aktivt i de daglige rutinene, håndteringen og planleggingen for dyreholdet.

---

¹⁸¹ Stenevik (2011) s. 78.

¹⁸² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 34.

Ordlyden «faglig» i dyrevelferdsloven § 6 åpner for at innholdet i kravet kan utvikle seg med tid og kunnskap, og variere ut ifra behov. Med realkompetanse menes ferdigheter og kunnskap som gjør dyreholder egnet til å etterleve kravene som ble nevnt i forrige avsnitt. Ifølge forarbeidene er erfaring og realkompetanse vanligvis nok til å tilfredsstille kravet. Men lang erfaring er ikke nødvendigvis ensbetydende med kunnskap. Den konstante utviklingen i vitenskapen om dyrs behov innebærer at kunnskapen må være oppdatert for å tilfredsstille kravet.¹⁸³ Føre-var prinsippet medfører at kompetansen må komme forut for dyreholdet for å unngå dårlig dyrevelferd gjennom prøving og feiling.¹⁸⁴ Det tillegges forskriftene å eventuelt fastsette krav til formalkompetanse.¹⁸⁵ Dette er ikke gjort i verken forskriften om hold av storfe eller om velferd for produksjonsdyr. Det fremgår av Dyrevelferdsmeldingen at næringsorganisasjonene er tillagt å fastsette krav til faglig kompetanse og å gi kurs deretter. Det faglige innholdet i kursene skal være godkjent av Mattilsynet.¹⁸⁶

Dyreholder har plikt til å påse at dyrene blir tatt hånd om av et tilstrekkelig antall personer. Påbudet er knyttet § 24 om tilsyn og stell. I ordlyden ligger det at røkteren ikke kan drive større besetning enn han evner å ta hånd om på en dyrevelferdsmessig god måte.¹⁸⁷ Dyreholder er forpliktet til å skaffe mer arbeidskraft eller selge dyrene dersom besetningen er for stor til at dyreholder kan gi forsvarlig behandling og beskyttelse. I en sak for Oslo byrett ble pålegg om å kraftig redusere sauebestanden opprettholdt, da sauebonden ikke hadde kapasitet til å ivareta velferden til hele bestanden. Det gjaldt spesielt for de spesielle behovene om våren under lammingen.¹⁸⁸ Plikten til å sørge for tilstrekkelig antall personell gjelder dermed ved spesielle omstendigheter ved dyrehold, så vel som det normale.

7.4 Oppsummering

Kompetansekravet er et viktig verktøy for å oppnå god dyrevelferd. Det stiller krav til dyreholders evne og vilje til å gjennomføre tiltak som fremmer god dyrevelferd. Det innebærer et krav om at dyreholder må ha en empatisk holdning til dyrene. Videre må dyreholder ha kunnskap om dyrenes artstypiske og individuelle behov, driftsformene og hvordan dyrene påvirkes av dem. Dyreholder må også ha kunnskap om innholdet i og forstå hensikten med i de materielle bestemmelsene og prinsippene til rettsområdet. Dyrene må tas hånd om av et tilstrekkelig

---

¹⁸³ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 34.

¹⁸⁴ Ibid. s. 32.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 151.

¹⁸⁷ Stenevik (2011) s. 80.

¹⁸⁸ Oslo byrett 99-7094 A/45.

antall personell. Dersom det ikke er nok arbeidskraft for å sørge for god behandling av samtlige dyr, må bestanden reduseres. Dette presiserer innholdet i prinsippet om god dyrevelferd.

8 Dyrs levemiljø

8.1 Innledning

Dyrevelferdsloven § 23 stiller krav til at dyrs levemiljø skal ivareta god dyrevelferd. Bestemmelsen er skjønnsmessig, og skal tolkes i lys av de overordnede prinsippene og de øvrige materielle bestemmelsene. Bestemmelsen er en gjennomføring av prinsippet om god dyrevelferd. Det gis redegjørelser for sentrale begreper og hvordan levemiljøet påvirker velferden, og for det materielle innholdet bestemmelsen; Den stiller krav til at levemiljøet skal ta hensyn til artstypiske og individuelle behov, herunder stimulerende aktiviteter, bevegelse, hvile og annen naturlig adferd. Deretter drøftes annet ledd om krav til god helse, trivsel og trygghet, og tredje ledd om krav til brannvern. Det er nødvendig å gi forklaringer på storfeets biologi, naturlige adferd og alminnelig praksis i næringen for å gi en fullstendig redegjørelse.

Den tidligere dyrevernavloven inneholdt ikke en generell bestemmelse om krav til dyrs levemiljø. Dyrevernavloven § 4 om tilholdsrom slo fast at den som eier dyr eller har dyr i sin varetekt må sørge for et fullt tjenlig dyrerom med nok plass, nok lys, passe temperatur og tilgang på frisk luft, ut ifra behovet til det enkelte dyreslag. Dette er nå inntatt i § 23. Ordlyden «nok» i § 4 tilsa at dette var minimumskrav. Bestemmelsen var lite konsis og var for det meste supplert av hold- og velferdsforskrifter. Prinsipper som var utledet av den tidligere lovens § 2, og som var nedfelt i forskrifter, er nå inntatt i § 23; eksempelvis kravet til hvile.¹⁸⁹ Dagens bestemmelse er mer utførlig og legger større vekt på hensynet til dyrs egne interesser og behov.

For dagens lov er det likevel forskriftene som utfyller og konkretiserer bestemmelsen utover det generelle. Lovgiver presiserer i forarbeidene at det forventes en økning i kunnskapen om hvordan dyr påvirkes av levemiljøet og hvilke preferanser de har til miljøet. Over tid vil denne kunnskapen ha betydning for hvilke konkrete krav man til enhver tid kan innfortolke i bestemmelsen. Det vil også ha betydning for hvilke krav forskriftene kan nedfelle.¹⁹⁰

Ved overtredelser av påbudene eller forbudene kan det ilegges straff. Forsettlig eller grovt uaktsomt brudd straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år, eller begge deler jf. § 37 første ledd. Grove overtredelser straffes med fengsel inntil 3 år jf. annet ledd.

---

¹⁸⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 63.

¹⁹⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 6.

8.2 Levemiljø og god dyrevelferd

Forarbeidene presiserer at det er en nær sammenheng mellom dyrs velferd og dyrs levemiljø.¹⁹¹ De viser til at levemiljøet har avgjørende betydning for velferden og helsen til dyrene,¹⁹² og dermed inngår et godt levemiljø i prinsippet om god velferd. Spørsmålet er hvordan levemiljøet påvirker dyrs velferd. Innholdet skal tolkes i lys av dyrevelferdsloven § 1 og den etiske plattformen.¹⁹³ Dermed må levemiljøet gi dyret mulighet til trivsel og mestring. Det innebærer at det må tilrettelegge for artstypiske og spesielle behov, slik at dyret kan utfolde seg fysisk og mentalt.¹⁹⁴ Dette må kunne skje med alminnelig regelmessighet og styrke. Derfor er det viktig at dyret får kan reagere naturlig, gjøre valg, leke og utforske levemiljøet sammen med artsfrender, og ha mulighet til å spise på en naturlig måte.¹⁹⁵ Et miljø som tilfredsstillende bidrar samtidig til, og oppnår god dyrevelferd.

Levemiljø som ikke imøtekommer dyrs behov kan gi dårlig dyrevelferd. Forarbeidene viser til at levemiljø som begrenser dyrs bevegelses- og utfoldelsesmuligheter kan føre til en rekke adferdsforstyrrelser og helseproblemer,¹⁹⁶ og dermed smerte eller frustrasjon. Lovgiver understreker at levemiljø der dyr holdes tett, eller der flokkdyr holdes adskilt fra artsfrender, kan medføre sosial stress, aggresjon og mistrivsel.¹⁹⁷ Dessuten kan denne typen levemiljø ha en negativ virkning på menneskers holdninger og respekt for dyr, og dermed motvirke formålet om å fremme respekt jf. dyrevelferdsloven § 1.¹⁹⁸

Det finnes mangfoldige domstolsavgjørelser om overtredelser av bestemmelsen. Her nevnes et par av relevante saker, som viser hva overtredelser kan bestå i; selv om domstolene ikke foretar en objektiv vurdering av innholdet i bestemmelsen og hva som kvalifiserer som en overtredelse. Den første er saken inntatt i Rt-1990-974. Domfelte holdte griser i trekkfulle og skittene oppholdsrom, med svært begrenset tilgang til mat og vann i en periode på over to år. Holdet og utformingen av levemiljøet hadde gitt dyrene alvorlige helsemessige skader og smerter. Saken inntatt i HR-1994-139-B gjaldt dyr som ble holdt i samme rom som andre døde dyr, samt skrot som utgjorde fare for at dyrene kunne skade seg. Dyrene hadde heller ikke fått mat eller vann over lang tid. Også disse dyrene hadde vært utsatt for lidelse som følge av levemiljøet og stellet. Dette viser de store konsekvensene brudd på kravene kan ha for dyrs

---

¹⁹¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 13.

¹⁹² Ibid. s. 63.

¹⁹³ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 11.

¹⁹⁴ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 63.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 63.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 17-18.

helse; og hva som ligger i en grov overtredelse. Imidlertid foretar ikke domstolene objektive vurderinger av hva som ligger i kravet utover dette.

8.3 Begrepet levemiljø

En alminnelig språklig forståelse av «levemiljø» er at det omfatter de ytre omgivelsene til dyret – både innendørs og utendørs. For å medregnes som levemiljø må det være egnet til å påvirke dyrets mentale eller fysiske tilstand.¹⁹⁹ Oppholdsrommet til dyrene omfattes dermed av ordlyden. I forarbeidene står det at levemiljøet også omfatter luftkvalitet, værforhold, lysforhold, terreng, vegetasjon, beiteforhold og mattilgang, sosialt miljø med samvær eller avstand fra andre dyr, tilgang på skjul, fravær av parasitter og rovdyr, og tilstrekkelig beskyttelse mot ubehagelige sanseinntrykk. Videre omfatter det alt som gir beskyttelse mot vær, kulde og vind om vinteren, og sol og insekter om sommeren.²⁰⁰

De generelle kravene i § 23 forutsetter at dyreholder tilpasser levemiljøet gjennom sin aktivitet til å samsvare med dyrenes behov. Hvem som regnes som dyreholder er redegjort for i avhandlingens punkt 7.1. Det er en vesentlig premiss at levemiljøet skal tilpasses, enten miljøet styres av forhold innenfor menneskelig kontroll eller ikke. Hvor langt dette gjelder kommer an på en rimelighetsvurdering i den konkrete situasjonen. Det innebærer eksempelvis å ta dyr ned fra fjellbeite før snøfall eller ved fare for rovdyrangrep. Det innebærer også å ikke bruke beiteområder med farlig terreng, og å sørge for at gjerdene ikke kan skade dyrene. Dette forutsetter naturligvis at dyreholder har nødvendig kompetanse om forholdene i levemiljøet og hvordan dyrene kan påvirkes av dem jf. dyrevelferdsloven § 6. Dersom dyreholder ikke har evne eller vilje til å tilfredsstille kravet slik det er nedfelt i § 23, kan det innebære en plikt til å avvikle dyreholdet.

8.4 Artstypiske og individuelle behov

Det fremgår av § 23 første ledd første punktum at god velferd skal oppnås ved å imøtekomme dyrs artstypiske og individuelle behov. I det følgende gis en redegjørelse for innholdet i vilkåret og aktuelle forskriftsbestemmelser som utdyper det. Deretter gis det redegjørelser for de konkrete vilkårene om stimulerende aktiviteter, bevegelse, hvile og annen naturlig adferd. Husdyrene har ikke mistet noen naturlige adferder under domestiseringen. Dermed gir dyrearens levemåte under naturlige forhold et godt utgangspunkt for å vurdere de artstypiske behovene, og dermed kunne fastslå hva et godt levemiljø i lovens forstand er.²⁰¹

---

¹⁹⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 63.

²⁰⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 108.

²⁰¹ Stenevik (2011) s. 252.

Dyr har behov for stimuli og å kunne reagere naturlig på en artsspesifikk måte, ofte også med individuelle særtrekk.²⁰² At levemiljøet skal imøtekomme artstypiske og individuelle behov, bidrar til å presisere innholdet i «god velferd»; og til å gi god velferd. En alminnelig språklig forståelse av vilkåret er at levemiljøet skal ta hensyn til de generelle behovene til den aktuelle dyrearten, og de spesielle behovene til hvert enkelt individ. De artstypiske behovene er som regel felles for samtlige individer av en dyreart, slik som at storfe generelt har behov for å beite og å gå i flokk.²⁰³ De individuelle særtrekkene varierer med kjønn, alder, tidligere erfaringer, temperament og fysiologisk status.²⁰⁴ For eksempel danner kyr rangorden basert på individuelle trekk om alder, horn og kroppsstørrelse.²⁰⁵ Levemiljøet må ta hensyn til at kyrne har behov for å oppholde seg i fjøset og ha nærhet eller avstand til andre kyr ut ifra rangorden.

Forskriftene inneholder lignende krav. I forskriften om hold av storfe §§ 1 og 4 står det at holdet skal ta hensyn til adferdsmessige og fysiologiske behov, samt å sikre at naturlige behov ivaretas. Dette er artstypiske behov. Som redegjort for i punkt 5.2.1 kan velferdsbegrepet forstås ut ifra dyrenes naturlige levemåte og behov. Forskriften om hold av storfe må dermed utarbeide krav som tar hensyn til storfeets naturlige habitat og preferanser. Blant annet bør det tas hensyn til at storfe foretrekker å bevege seg flere kilometer hver dag, og å oppholde seg i flokker på 13-32 individer. De bruker mye tid på sosialt samvær, og slikker stadig hverandre for kroppspoleie og vennskap. Derfor bør ikke kyr holdes fastbundet på en bås der de verken får bevegelse eller sosial nærkontakt. Videre foretrekker de å ligge i 10-12 timer per døgn, og å beite i 7-9 timer per døgn.²⁰⁶ Det stiller krav til at bør være myke liggeplasser med god nok plass til å hvile komfortabelt i mange timer, og gode muligheter for normal spiseadferd – også utenom beitegang om sommeren.

Om hensynet til individuelle behov står det i forarbeidene at det er en risiko i store besetninger for at enkeltindivider faller utenfor, og blir syke og avmagrede. Hvis det skjer, skal individene tas ut av flokken og avlives. Videre står det at et individ ikke skal overføres fra et stimulerikt miljø som ung til et stimulfattig miljø som voksen, da det kan medføre frustrasjon og dårlig velferd. Derfor må dyrene holdes i samme type eller bedre egnede levemiljø når de er voksne som unge.²⁰⁷ I forskriften om hold av storfe er flere av kravene utformet med tanke på individuelle behov. I forskriftens § 13 står det at klima i fjøset skal tilpasses dyrenes alder,

---

²⁰² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 63.

²⁰³ Norsk veterinærtidsskrift (2011) s. 550.

²⁰⁴ Stenevik (2011) s. 255.

²⁰⁵ Norsk veterinærtidsskrift (2011) s. 550.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 108-109.

rase, og kondisjon. Av forskriftens § 23 første ledd fremgår det at kalver skal oppstalles i en lun og tørr del av fjøset. Og videre, i forskriftens § 22 annet ledd, fremgår det at høydrektige kviger skal ha tilgang til en myk og tett liggeplass.

Som vist har gravide dyr spesielle behov. Melkekyr blir satt drektige en gang i året. Hun går drektig i ca. 9 måneder før hun føder kalven. Deretter blir hun satt drektig på ny innen to måneder.²⁰⁸ Det er særs viktig at velferden ivaretas med hensyn til de individuelle behovene ved levemiljøet i denne perioden; både med hensyn til kua og den fremtidige kalven. Velferden har umiddelbare konsekvenser for henne, og vidtrekkende konsekvenser for utviklingen til kalven;²⁰⁹ Dersom hun opplever stress eller redsel som drektig, kan det påvirke kalvens evne til å mestre miljøet og stress senere. Kalver som opplever redusert utvikling i forbindelse med stress eller redsel hos mor har sen motorisk utvikling, viser mindre utforskende adferd og lek, redusert læringsevne, unormal sosialadferd, redusert seksuell utvikling og senere dårlig morsadferd. Det kan også redusere fruktbarhet og reproduktivitet i neste generasjon. På grunn av redusert læring og forstyrret adferd opplever de angst og atferdshemming ulike situasjoner.²¹⁰ Derfor er det avgjørende at levemiljøet og håndteringen tar hensyn til de individuelle behovene ved drektighet. Prinsippet om god dyrevelferd innebærer at levemiljøet må tilrettelegges for de spesielle behovene.

Men det kan være en utfordring å ivareta de individuelle behovene i næringsbasert hold. Det gjelder imidlertid ikke spesielt for drektighet; som nesten betraktes som et generelt behov heller enn individuelt ettersom at melkekyr går drektige tilnærmet hele livet i næringsbasert hold. Men, for mer spesifikke individuelle behov kan det være en utfordring ettersom at besetningene er store, stellet er automatisert og nærkontakt med dyreholder er redusert. Dersom individuelle behov skal ivaretas, må dyreholder kjenne til hvert enkelt dyr og dets tidligere erfaringer, alder, personlighet, og preferanser. Og det er en utfordring å oppnå når det er mange individer i besetningen.

En anekdote er passende her; I 1988 fikk 90 % av kyrne på norske gårder navn.²¹¹ Selv om dette ikke sier noe om dyrenes generelle velferd, er det et poeng at kjennskapen til de individuelle dyrene trolig var større, og at det tjente som en forutsetning for å tilrettelegge for de individuelle behovene. I 2012 fikk 30 % av norske kyr navn.²¹² Det kommer trolig av at be-

---

²⁰⁸ Geno (2017).

²⁰⁹ Norges forskningsråd (2005) s. 12-13.

²¹⁰ Norges forskningsråd (2005) s. 46-47.

²¹¹ NRK (2012).

²¹² Ibid.

setningstallet på gårdene har økt betydelig.²¹³ Det tyder på at store besetninger minsker muligheten for at dyreholder har et forhold til hvert av dyrene. Dette stiller krav til at dyreholder gir de individuelle dyrene oppmerksomhet og får kjennskap til dem utover de kravene som allerede stilles til levemiljøet.

Det gjør det relevant å spørre om dyrevelferdsloven aksepterer en lavere grense for ivaretagelsen av individuelle behov enn de generelle behovene. Dyrevelferdsloven legger opp til stor-drift og industrialisert dyrehold der hensynet til dyrs individuelle behov vanskelig kan ivaretas fullt ut. Derfor gjelder det trolig en lavere standard for etterlevelse. Når det er sagt, må de individuelle dyrene sikres god helse og trivsel utover artstypiske behov selv ved den aksepterte nedre grensen. Den kan ikke ligge så lavt at det blir et påbud om dyrevern heller enn dyrevelferd.

8.4.1 Stimulerende aktiviteter

Levemiljøet skal gi mulighet for stimulerende aktiviteter. I forarbeidene presiserer lovgiver at dette er viktig for dyrs velferd, og at slike levemiljø vil samsvare med de overordnede prinsippene til loven.²¹⁴ I det følgende gis det en redegjørelse for vilkåret om «stimulerende aktiviteter». Det gis en forklaring på hva stimulerende aktiviteter er, hvorfor det er viktig for dyrs velferd, og hvilke krav som følger av forskriftene.

En alminnelig språklig forståelse av «stimulerende aktiviteter» er aktiviteter som sysselsetter dyrene og gir relevant tilfredsstillelse av naturlige behov. Den stimulerende aktiviteten skal tilrettelegge for at dyret kan trives og oppleve en sunn utvikling og tilværelse. Behovet for stimulerende aktiviteter kommer først når dyreholdet fratrar dyrene mulighet til å utøve adferden på naturlig vis eller i å oppnå formålet med den. Eksempler på dette er levemiljø som ikke gjør det mulig for dyr å tilfredsstille behovet for å lete etter mat og å spise på en naturlig måte; som er viktige for dyrs velferd. Det er viktig at levemiljøet er utformet med hensyn til dyrets beste og interesse i å utøve naturlige behov; enten det oppnås naturlig eller gjennom tilretteleggelse av miljøet.²¹⁵ Hensynet til dyrs egenverdi tilsier at dette skal skje selv når det utgjør utgifter eller økt arbeidsmengde for dyreholder jf. dyrevelferdsloven § 3.

---

²¹³ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 61.

²¹⁴ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 108.

²¹⁵ Ibid.

Stimulifattige miljø kan føre til kjedsomhet, frustrasjon og aggresjon.²¹⁶ Det kan også føre til at dyrene utvikler adferdsforstyrrelser. Tidligere i avhandlingen ble det vist til at kalver fratras mor ved fødselen, men likevel er sterkt motivert til å die. Det kan føre til at de begynner å sutte på omgivelsene sine, egen kropp og andre kalver. Å tilby dem melk gjennom en sut eller tåteflaske betegnes derfor som en stimulerende aktivitet.²¹⁷ Forskriften om hold av storfe § 21a om fôring av kalv inneholder ikke et påbud om at melken skal gis på denne måten. Imidlertid må det innfortolkes sett i lys av ny faglig viten, en dyreetisk tilnærming til dyrs velferd, og det generelle prinsippet om at dyr skal behandles godt; herunder om at dyr skal ha god velferd. Til sammenlikning påbyr den danske forskriften om beskyttelse av kalver § 19 at melken skal gis gjennom tåteflaske. Europarådets anbefalinger for storfe appendix C nr. 8 tredje punkt står det at «The supply of milk from a nipple instead of a bucket is strongly recommended». At kalven får noe å sutte på inngår dermed i forståelsen av god dyrevelferd.

At dyrene har tilgang på naturlig lys anses også som en stimulerende aktivitet. Lys er viktig for flere av de fysiologiske funksjonene til dyret, og dermed viktig for å opprettholde god helse. Det spiller en faktor for brunstsyklus, pelsutvikling og vekst, og hjelper til å holde en normal døgnrytme.²¹⁸ Derfor skal dyr tilgang på lys på dagtid - fortrinnsvis naturlig lys. Dette er konkretisert i forskriften om hold av storfe § 14. Det samme for kalver følger av Europarådets anbefalinger for storfe Appendix C nr. 6 annet punk. Videre er det forbudt å holde dyr i permanent mørke jf. forskriften om velferd for produksjonsdyr § 8 fjerde ledd. Det er heller ikke tillatt å utsette dem for kunstig lys permanent jf. forskriften om velferd for produksjonsdyr § 8 fjerde ledd og forskriften om hold av strofe § 14, da det kan føre til overstimulasjon.

Videre er det en stimulerende aktivitet at dyr får komme seg ut i naturen, med frisk luft og mosjon.²¹⁹ Det gir samtidig mulighet til å få naturlig lys. Driftsformer hvor storfe holdes i kaldfjøs jf. forskriften om hold av storfe § 24 anses med denne forståelsen som godt egnet til å ivareta noen grunnleggende stimulerende aktiviteter, med rikelig tilgang på naturlig lys og frisk luft. At levemiljøet tilrettelegger for at dyrene kan ha sosialt nærvær med andre dyr, stelle hverandre, og pleie speddyr er også stimulerende aktiviteter. Således er løsdriftssystemer som muliggjør dette etter forståelsen godt egnet til å ivareta noen av de grunnleggende behovene.

---

²¹⁶ Norges Forskningsråd (2005) s. 68-69.

²¹⁷ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 63.

²¹⁸ Stenevik (2011) s. 252.

²¹⁹ Stenevik (2011) s. 256.

8.4.2 Bevegelse

Videre er et det vilkår at levemiljøet gir mulighet til «bevegelse». Bevegelse er viktig for dyrs velferd. Det er en forutsetning for sosial kontakt, kroppspleie, mentale stimuli, og fysisk god helse utover det å være klinisk frisk.²²⁰ En naturlig forståelse av vilkåret er at dyrene skal ha tilstrekkelig med plass til å legge og reise seg på en komfortabel måte, ligge, snu og rulle seg, og strekke og klø seg, og å stelle pelsen og kroppen. En alminnelig forståelse er derfor at levemiljøet både innendørs og utendørs må være tilrettelagt for dette. Videre kan det med dette innfortolkes et krav om at dyr som primært holdes innendørs må ha mulighet til å få komme seg ut i naturen og få mosjon. Det må gjelde uavhengig av om det øker arbeidsmengden til dyreholder.

I forskriftene er kravet til bevegelse nærmere presisert. I forskriften om velferd for produksjonsdyr § 7 står det at «bevegelsesfriheten til et dyr skal ikke begrenses på en måte som fører til unødvendig lidelse eller skade. Dersom et dyr holdes varig eller regelmessig bundet eller innesperret, skal det gis nok plass i forhold til viktige artsspesifikke og individuelle fysiologiske og atferdsmessige behov». Hvorvidt innskrenkningen i bevegelsesfrihet utgjør en unødvendig lidelse eller skade avgjøres etter vurderingsvilkårene for dyrevelferdsloven § 3. En alminnelig språklig forståelse er at begrepene «lidelse og skade» legger listen lavere enn kravet om beskyttelse mot påkjenning og belastning etter dyrevelferdsloven § 3. Dette er et eksempel på en bestemmelse som etter en alminnelig forståelse ikke har gjennomført prinsippet om god dyrevelferd; da det neppe samsvarer med dyrs behov og trivsel å holdes «varig eller regelmessig bundet eller innesperret». Og heller ikke med å påføres nødvendig «skade eller lidelse». Det ser det ut til at bestemmelsen skal lette lidelsene og skadene som holdet medfører innenfor de praktiske og økonomiske rammene av driften heller enn å fremme god dyrevelferd.

I forskriften om hold av strofe § 10 følger det krav om beite og mosjon. Levemiljøet skal tilrettelegge for at storfe har gode muligheter for fri bevegelse, mosjon og naturlig adferd jf. første ledd. En naturlig språklig forståelse av ordlyden, sett i lys av dyrevelferdsloven § 23, er at kravet gjelder hele året. Det kan komme til anvendelse for innendørs og utendørs levemiljø. For at det skal skje må oppholdsrommet til dyrene være stort nok og beiteområdene være egnede. I sommerhalvåret gjeldet det et krav om 8 ukers beitetid for storfe som er oppstallet i løsfjøs jf. § 10 annet ledd. Storfe i båsfjøs skal ha 16 ukers beitetid om sommeren jf. tredje ledd, ettersom at bevegelsesfriheten deres er mer begrenset resten av året. Det er mulig å redusere beitetiden med 4 uker dersom de naturgitte forholdene gjør det nødvendig.

---

²²⁰ Stenevik (2011) s. 257.

Storfe i båsfjøs skal også ha mulighet til fri bevegelse og mosjon også i vinterhalvåret § 10 tredje ledd. Forskriften inneholder ikke regler om hvordan dette må gjennomføres. Det kan eksempelvis skje innendørs eller utendørs, på beite eller i luftegård. Det bør tolkes i lys av Europarådets anbefalinger for hold av storfe; hvor det står at kyr og kviger «should be given the opportunity to to og outside whenever possible and in summertime preferably every day» jf. Appendix B nr. 4. Med det bør mosjonskravet gjelde utendørs; men kan skje innendørs dersom forholdene ikke ligger til rette for utegang. Kravet om utvidet beitetid fra 8 til 16 uker for kyr i båsfjøs og om mosjon i vinterhalvåret inntreter etter en først i januar 2024 dyr som sto i båsfjøs i 2004 og har gjort det sammenhengende siden jf. forskriftens § 32 annet ledd.

Okser er unntatt fra kravet om beite, mosjon og fri bevegelse jf. forskriften § 10 siste ledd. Det innebærer at de ikke har krav på plass til å bevege seg i det hele tatt - foruten å kunne legge og reise seg der de står bundet. Ellers kan de holdes innendørs på bås permanent fra de er 6 måneder gamle frem til de slaktes. Når storfeets naturlige behov og adferd tas i betraktning, er det utvilsomt at denne innskrenkningen påfører oksene smerte. Og at slik hold neppe samsvarer med god dyrevelferd eller å behandle dem godt. Dette må forstås som en nedre grense for akseptabelt god dyrevelferd, som ikke gir de overordnede prinsippene gjennomslagskraft dersom de forstås etter sin ordlyd. Dette er et eksempel på at næringens eller dyreholders interesser prioriteres fremfor god dyrevelferd; og således et tilfelle av at prinsippet ikke har fått gjennomslag ved utarbeidelsen.

8.4.3 Hvile

Videre skal levestandarden tilrettelegge for hvile. En alminnelig språklig forståelse av «hvile» er en satt periode uten forstyrrelser av støy, lyd, lys, forflytninger, stell, eller at dyrene skal brukes. Dette er for å ivareta god velferd, og dyrenes gode fysiske og psykiske helse. En alminnelig forståelse er videre at hvilen må være av en viss kvalitet for at kravet anses oppfylt. Hva som utgjør god nok hvile vil variere med dyreart og individuelle trekk som alder, personlighet og helse. I det følgende gis det en redegjørelse for reglene som ivaretar god hvile for storfe.

Storfe har et følsomt sanseapparat.²²¹ De er avhengige av stillhet og mørke for å kunne hvile og dermed få en lang nok natt. Derfor er det nedfelt krav om at husdyrrommet kun skal ha et svakt orienteringslys på om natten jf. forskriften om hold av storfe § 14. Det ses i sammenheng med at det er forbudt å utsette dem for permanent kunstig belysning uten passende hvileperioder jf. forskriften om velferd for produksjonsdyr § 8 fjerde ledd. Hva som er «passende» avgjøres etter vitenskapelig kunnskap og erfaring om dyrearten. Dette stiller krav til dyreholders kompetanse. Videre må støynivået være så lavt at det ikke medfører en ulempe for

---

²²¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 64-65.

dyrene jf. forskriften om hold av storfe § 15. Dette gjelder både dag og natt. På dagtid godtas det etter en alminnelig forståelse et høyere støynivå enn på nattestid.

Videre må kvaliteten på liggeplassene være så gode at dyrene kan hvile der. Det stiller krav til utformingen, renholdet og fravær konkurranse om liggeplassene. For storfe er det sentralt at liggeplassen er myk. Det har sammenheng med at storfe naturlig oppholder seg på engmark. Det har imidlertid vært alminnelig praksis å oppstalle storfe på betonggulv.²²² Forskning viser at storfe som kun har betonggulv å ligge på velger å hvile betydelig færre timer i døgnet enn hvis de har myke liggeplasser.²²³ I Dyrevelferdsmeldingen står det at myke liggeunderlag anses som det fremste velferdstiltak som kan gjøres for storfe innenfor dagens driftsform.²²⁴ Oppstalling på betonggulv er neppe forenelig med prinsippet om god dyrevelferd.

Det er nedfelt er krav i forskriften om hold av storfe § 22 første ledd om at storfe skal ha tilgang til en bekvem, tørr og ren liggeplass. Dette stiller krav til at utformingen av liggeplassen må være med hensyn til dyrenes preferanser, og til at renholdet er godt. Videre skal liggeplassen være myk og trekkfri jf. annet ledd. For å unngå at det oppstår konkurranse om de mest attraktive liggeplassene skal det være nok liggeplasser til at alle kan ligge samtidig jf. siste ledd. En naturlig forståelse er at alle liggeplassene skal ha samme kvalitet. Men det er naturlig at noen liggeplasser vil ha en mer attraktiv plassering enn andre. Også kalver skal holdes i binger med mykt, rent og tørt og varmeisolerende gulv jf. forskriften § 23.

Kravet om myke og trekkfrie liggeplasser i forskriftens § 22 annet ledd omfatter kun kyr i melkeproduksjon. Det innebærer at okser, kviger og kyr i kjøttproduksjon faller utenfor anvendelsesområdet, og kan oppstalles på betonggulv. Det minnes om at okser kan holdes innendørs på bås hele livet; og da uten mulighet til tilstrekkelig hvile på en myk liggeplass. Kviger omfattes av kravet til myke og tette liggeplasser først når de er høygravide jf. annen setning. Det er nærliggende at slik oppstalling påfører dyrene smerter. Betonggulvet er utformet med spalter, der dyrene selv trækker gjødslet ned i gjødselkjelleren. For at det skal fungere må dyretettheten være høy;²²⁵ som forringer muligheten til å hvile ytterligere. Okser, kviger og kyr i kjøttproduksjon er imidlertid omfattet av bestemmelsens første ledd om rene, bekvemme og trekkfrie liggeplasser. Men, som Mattilsynet påpeker i veiledningen til forskriften, er dette en utfordring i og med at dyrene oppstalles på betong.²²⁶ Det er naturlig å forstå

---

²²² St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 61.

²²³ Ibid. s.161.

²²⁴ Ibid. s. 180.

²²⁵ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 63.

²²⁶ Mattilsynet (2010) s. 14.

denne typen hold som en nedre grense av etterlevelse. Hovedregelen om god hvile må fortsatt tilstrebes.

8.4.4 Annen naturlig adferd

Dyreholder må sørge for at levemiljøet tilrettelegger for «annen naturlig adferd». En alminnelig språklig forståelse er at «annen naturlig adferd» er en samlebetegnelse for andre behov som dyr har i relasjon til levemiljøet enn de som nevnes uttrykkelig. Verken ordlyden eller forarbeidene forklarer hva slike behov kan være. Men, for storfehold tematiserer Dyrevelferdsmeldingen separasjonen av mor og spedkalv og høy dyretetthet som problemer ved levemiljøet i næringsbasert drift.²²⁷ Derfor redegjøres det for disse to aspektene av levemiljøet i det følgende, i den nevnte rekkefølgen.

Under naturlige forhold trekker kua seg vekk fra flokken når hun skal føde. Etter fødselen tilbringer hun de første 3-5 dagene alene med kalven. Da knytter de sterke bånd ved at mor stiller og slikker kalven, og viser annen morsomsorg; mens kalven er nær moren i tillegg til å drikke melk. Etter de første dagene tar hun med kalven tilbake til flokken. Der tilbringer mor og kalv de neste 6-8 månedene sammen, og kalven dier av henne ca. 10 ganger i døgnet. Avvenningen fra både melk og mor skjer gradvis. Levemiljø som gir mulighet for dette gir store velferdsfordeler for begge.²²⁸

I næringen for melkeproduksjon blir kalven normalt tatt fra moren umiddelbart etter fødselen.²²⁹ Dyrevelferdsmeldingen presiserer at dette utgjør et dyrevelferdsmessig problem.²³⁰ For kalven er ikke mor bare en kilde til melk, men også trygghet og omsorg. Dette er viktig for kalvens mentale og fysiske helse og trivsel. I 2006 konkluderte European Food Safety Authority med at separasjonen fra mor og fravær av morsomsorg er en viktig risikofaktor for kalvens velferd.²³¹ Når kalven og moren holdes sammen har kalven bedre sovemønstre, færre sykdommer, bedre immunsystem, og økt sosial læring enn ved separasjon. Og moren opplever mer trivsel, færre tilfeller av jurbetennelse og får utøve naturlig og sterkt motivert morsomsorg. Den emosjonelle og psykiske påkjenningen av å separeres er stor for begge.²³²

---

²²⁷ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 62 og 63-64.

²²⁸ Norsk Veterinærtidsskrift (2011) s. 552.

²²⁹ Norsk veterinærtidsskrift nr. 9 (2011) s. 552-553.

²³⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 66.

²³¹ Norsk Veterinærtidsskrift (2011) s. 552.

²³² St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 62.

Forskriften inneholder ikke regler om hvor lenge mor og kalv må få gå sammen etter fødselen. Men det fremgår av Dyrevelferdsmeldingen at det var enighet mellom næringsorganisasjonene, forvaltningen og dyrevernorganisasjonene om at næringen må tilrettelegge for mer kontakt mellom mor og kalv. Rådet for Dyreetikk anbefalte at de må få gå sammen minimum de første dagene etter fødselen for å ivareta god velferd.²³³ Til sammenligning inneholder dansk dyrevelferdsrett et krav om at alle melkekyr skal få være med kalven i minst 12 timer på enkeltboks etter fødselen.²³⁴

Det kan spørres om prinsippet om god dyrevelferd og god behandling av dyr, samt reglene om dyrs levemiljø i dyrevelferdsloven § 23, innebærer at lignende krav må innfortolkes. Det er utvilsomt at en slik tolkning vil samsvare med de overordnede prinsippene og dyrenes naturlige adferd, og dessuten beskytte ku og kalv svært effektivt mot fare for påkjenning og belastning. Utviklingen i faglig kunnskap og dyreetiske holdninger taler for at et slikt krav kan innfortolkes. Dessuten stiller ikke praktiske hensyn i seg imot dette i det lange løp; En forskningsrapport påpeker at overgangen til løsfjøs har gjort at flere bønder lar kalven die av moren i noen uker etter fødselen.²³⁵ Til sammenligning skal kalver i økologisk melkeproduksjon få die av moren i 3 dager etter fødselen jf. Økologiforskriften § 16. Det er imidlertid viktig at kalven får tilbringe tid med moren også utover tiden den trenger for å die.

Forarbeidene tar også stilling til spørsmålet. Lovgiver uttaler at den tidlige adskillelsen av mor og speddyr kan medføre dårlig velferd og sosial isolasjon. Hvis det skjer må dyreholder treffe nødvendige tiltak.²³⁶ De klargjør ikke hvilke nødvendige tiltak det må være. Det kan være å gi kalven en sut. Det er imidlertid ikke en god erstatning for de store fordelene kalven får av moren utover diingen. Det er naturlig å forstå det slik at kalven må få gå med moren en tid etter fødselen dersom de opplever dårlig velferd av adskillelsen; noe de normalt gjør. Gjennomføringen av prinsippet om god dyrevelferd taler for at et krav om at mor og kalv skal få gå sammen kan innfortolkes i dyrevelferdsloven § 23.

Det neste spørsmålet er hvilke krav hensynet til naturlig adferd stiller til dyretettheten. En alminnelig forståelse av bestemmelsen er at levemiljøet må gi dyrene stor nok plass til å utøve naturlige behov og adferder. Det innebærer også at dyretettheten på det gitte arealet ikke kan være så høy at naturlig adferd vanskeliggjøres eller hindres. Den skal heller ikke være så høy at det utsetter dyrene for fare for påkjenning og belastning. Det fremgår forskriften om velferd

---

²³³ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 66.

²³⁴ Lov om hold af malkekvæg og afkom af malkekvæg § 28.

²³⁵ Norges Forskningsråd (2005) s. 140.

²³⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 108.

for produksjonsdyr § 7 at dyrene skal ha nok plass til å utføre artstypisk adferd. Det relaterer seg også til dyretettheten.

Storfe er riktignok sosiale dyr. Men for å opprettholde et stabilt sosialt miljø er de avhengige av å kunne regulere avstanden til andre medlemmer av flokken. I den sammenheng presiserer forarbeidene at levemiljøet må være utformet slik at dyr av lav status må ha mulighet til å trekke seg unna dominerende artsfrender.²³⁷ Dersom dyrene ikke kan vike i tide, kan det føre til økt aggresjon, skader, stress og redsel – og dermed dårlig velferd. En annen konsekvens av høy dyretetthet er konkurranse om ressursene i levemiljøet. Dyr av lav rang kan forhindres i å komme frem til mat- og vanntilgangen, og dermed bli syke og underernærte.²³⁸ Det kan også forhindre dyrene i å bevege seg, stelle kroppen, hvile, stelle speddyr og å leke.

Til sammenligning stiller økologiforskriften § 9 en grense for hvor mange dyr som kan holdes per dekar. Det er naturlig å forstå bestemmelsen i dyrevelferdsloven § 23 slik at den inneholder krav til dyretettheten. Dersom den skal oppfylles kan ikke dyretettheten være så høy at den hindrer naturlig adferd og muligheten til god velferd. Dyretettheten må dermed holdes på et nivå som fremmer trygghet og trivsel – uavhengig av økonomisk eller praktisk gevinst eller ulempe jf. dyrevelferdsloven §§ 3 og 23 – og dette samsvarer med innholdet i prinsippet om god dyrevelferd slik det er fremstilt så langt.

8.5 Vilkårene god helse, trygghet og trivsel

Dyrevelferdsloven § 23 første ledd annen setning stiller krav om at levemiljøet skal «fremme god helse og bidra til trygghet og trivsel». I det videre redegjøres det for hva kravet til god helse inneholder, og hvilke tiltak det kan oppnås gjennom. Det er hensiktsmessig å skille mellom helsepåvirkning på grunn av dyrets levemiljø og på grunnlag av arv; hvorav sistnevnte ikke drøftes. Deretter følger en redegjørelse for kravene til trygghet og trivsel, mer spesifikt hva de innebærer og hvilke tiltak de kan oppnås gjennom.

---

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Stenevik (2011) s. 258-259.

8.5.1 God helse

Levemiljøet skal «fremme god helse». Det fremgår av forarbeidene at det er nær sammenheng mellom dyrets helse og levemiljø, og dermed dyrets velferd.²³⁹ Ved den etiske plattformen som loven bygger på var det et mål om sunne dyr i gode levemiljø.²⁴⁰ En alminnelig språklig forståelse av «god helse» er at dyret er fysisk og psykisk frisk og robust, slik at det ikke er utsatt for skader og sykdommer. Bestemmelsen er positivt formulert og må forstås ved å ta formålet til dyrevelferdsloven i betraktning. Dermed skal levemiljøet bidra til å fremme en positiv psykisk og fysisk helsetilstand hos dyret utover å forhindre dårlig helse. Det skjer først og fremst ved å gi dyret mulighet til naturlig adferd, positiv menneskekontakt, godt stell og gjennom forsvarlig bruk av dyrets nytteverdi.

Begrepet «fremme» er et aktivt begrep. Det innebærer at dyreholder må legge til rette for at levemiljøet har en positiv virkning på helsen til dyret, og dermed prioritere de tiltakene som fremmer dette. Formuleringen innebærer imidlertid ikke den samme aktivitetsplikten som «sikre» i § 23 første ledd første setning, som har et mer absolutt preg. Det kommer av at levemiljøet alene ikke kan «sikre» god helse. Om et dyr har god helse påvirkes av flere faktorer, slik som avl, tilsyn og stell, og at dyr kan bli syke eller skadet selv om de ellers behandles godt og har god velferd.²⁴¹ Målet med reguleringen er at dyret skal få ivaretatt sin gode helse ved at miljøet tilrettelegger for det i så stor grad som mulig.

Det er flere mulige tiltak som kan bidra til å gjøre levemiljøet slik egnet. Forskriftene har konkretisert det nærmere. Forskriften om hold av storfe § 13 påbyr at klima i storfeets omgivelser skal være tilpasset dyrenes alder, rase, helsetilstand og andre artstypiske eller individuelle behov. Videre skal oppholdsrommene ha så lite støv og forurensning som mulig jf. forskriftens § 13. Med «klima» menes lufttemperatur, lufthastighet, luftfuktighet, strålingstemperatur og luftkvalitet jf. forskriften om hold av storfe § 3. Dyrene skal ikke utsettes for giftige gasser i levemiljøet, slik som gjødselgassforgiftning, jf. § 13 annet ledd. Videre er det forbudt å holde dyr i varig mørke jf. forskriften om velferd for produksjonsdyr § 8 fjerde ledd, da slikt hold har negative konsekvenser for dyrevelferden. Andre positive helsepåvirkninger som levemiljøet kan tilrettelegge for er å gi dyrene mulighet til å få mosjon. Og å muliggjøre at de får fôr i riktig mengde og form basert på alder, rase og kroppsvekt.

---

²³⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 63.

²⁴⁰ Innst. S. nr. 226 (2002-2003) s. 3-4.

²⁴¹ Stenevik (2011) s. 260.

Dette er ikke en uttømmende opplisting av forhold ved miljøet som fremmer god helse. Men er noen av flere relevante faktorer som spiller inn. Dette åpner for fleksibilitet til å tilpasse levemiljøet til dyrevelferdlovens høye mål om hvordan dyr skal behandles. Dersom kyrne blir holdt i et miljø som forårsaker dårlig helse og gjør dem disponibel for sykdom og skade, legges det til grunn at kravet i § 23 første ledd annen setning ikke er overholdt. For at kravet skal være overtrådt er det tilstrekkelig at levemiljøet utsetter dem for fare for sykdom og dårlig helse, selv om dyret ikke har blitt syk enda. Det fremgår av føre-var prinsippet i dyrevelferdsloven § 3.

8.5.2 Trygghet og trivsel

Videre skal levemiljøet «bidra til trygghet og trivsel». Begrepet trivsel er sammenfallende med den tradisjonelle forståelsen av «god dyrevelferd». Dette er en konkretisering av dyrs egenverdi, da det å vektlegge at dyr skal føle seg trygge og tilfredse er å ta hensyn til dyr for deres egen del. Det er et uttrykk for de fem frihetene, og er en gjennomføring av de overordnede prinsippene. Videre i dette punktet redegjøres det først for vilkåret om trygghet, og hva det innebærer. Deretter redegjøres de for vilkåret om trivsel.

Trygghet er en viktig faktor for å oppnå god velferd. Hva vilkåret «trygghet» innebærer kan ses i lys av Brambellkommisjonens fem friheter²⁴². Dersom levemiljøet gir dyrene frihet fra de situasjonene som er listet opp der, antas de også å oppleve trygghet. I forarbeidene gir lov-giver eksempler på hva trygghet omfatter; Det er at dyret har mulighet til å søke skjul eller sosial beskyttelse dersom det blir skremt, at det kan trekke seg unna truende artsfrender, og å ikke blir utsatt for skremmende opplevelser. Det omfatter også å ikke oppleve direkte trusler og angrep, for eksempel fra rovdyr.²⁴³ Trygghet forstås med dette som både den subjektive opplevelsen og som ytre omstendigheter som utgjør en trussel for dyret. Det er naturlig å forstå det slik at den subjektive opplevelsen ilegges mest vekt, ettersom at dyrets objektive trygghet ellers er regulert i dyrevelferdsloven § 24.

Forarbeidene presiserer at trygghet er en viktig miljøfaktor fordi frykt, uro, stress og angst kan føre til dårlig velferd. Dersom dyret opplever kronisk frykt eller angst kan det resultere i en kronisk stresstilstand som kan føre til psykosomatiske lidelser.²⁴⁴ Derfor er det viktig at dyret blir gradvis tilvendt nye situasjoner og at det blir sosialisert tidlig både i forhold til mennesker og andre dyr. Hvorvidt dyret opplever trygghet må også ses i forhold til mestringsmulighetene til hvert enkelt dyr. En kalv har eksempelvis større behov for skånsom håndtering, gradvis

---

²⁴² St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 26.

²⁴³ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 109.

²⁴⁴ Ibid. s. 63.

tilvenning til støy, og betryggende rutiner enn det en voksen ku har; selv om stabile stell- og fôringsrutiner er viktig for dem også. Trygghetsfølelsen avhenger videre av hvordan kontakten med mennesker er. Dersom menneskelig håndtering er utelukkende en negativ opplevelse, vil dyret bli fryktsomt.

Tiltak som kan forsterke trygghetsfølelsen er positiv og omsorgsfull menneskekontakt, rutiner og forutsigbarhet, at nye dyr ikke blir satt inn i flokken for ofte, og at dyrene ikke må skrifte oppholdssted hyppig. Dominerende artsfrender kan bidra til redusert trygghet, og derfor er det viktig at forebyggende tiltak iverksettes i tide. Forarbeidene presiserer imidlertid at loven ikke setter et krav om at dyr skal oppleve absolutt trygghet. Det sentrale er at miljøet bidrar til at dyret har mulighet til det.²⁴⁵

Lovgiver tar utgangspunkt i at opplevelsen av trygghet er en forutsetning for at dyret skal oppleve trivsel.²⁴⁶ At levemiljøet skal fremme trivsel forstås som et overordnet prinsipp for regelverket. Ordlyden i lovteksten klargjør ikke hva «trivsel» innebærer. Det varierer med de generelle og individuelle behovene i enhver situasjon. Forstått med lovens overordnede prinsipper og kravene til dyrs levemiljø er det imidlertid klart at levemiljøet skal fremme tilfredshet og glede. Det er flere måter dyreholder kan oppnå dette på; først og fremst ved å etterleve de materielle bestemmelsene i dyrevelferdsloven fullt ut.

8.6 Trygt tilholdsrom

Videre stiller § 23 annet ledd krav til at dyr skal ha tilgang til et egnet og trygt tilholdsrom utenom normal beiteperiode. I det følgende gis det en redegjørelse på innholdet i kravet og dets tilknytning til relevante bestemmelser i dyrevelferdsloven og i forskriftene. Kravet må ses i sammenheng med bestemmelsens første ledd. Tilholdsrommet skal tilfredsstillende de kravene som er angitt der. Det må dermed tilrettelegges for artstypiske og individuelle behov og være utformet slik at det gir dyrene mulighet til stimulerende aktiviteter, bevegelse og hvile samt trygghet og trivsel. Dette er en presisering av den tidligere dyrevernslovens § 4 som gjaldt dyrs oppholdsrom, omtalt i punkt 8.1.

Bestemmelsen i § 23 annet ledd kan ses på som en generell regel om dyrs tilholdsrom og som en sentral tolkningsfaktor. Loven inneholder i tillegg til dette flere bestemmelser som setter krav til dyrs tilholdsrom. Blant disse er dyrevelferdsloven § 8 om at driftsformer, metoder, utstyr og tekniske innretninger skal være egnet til å ivareta god velferd, dyrevelferdsloven § 15 om krav til at bygninger, gjerder, og annen innretning, og dyrevelferdsloven § 24 bokstav

---

²⁴⁵ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 109.

²⁴⁶ Ibid. s. 63.

b som om krav til beskyttelse mot skade og sykdom, også som følge av levemiljøet. At loven inneholder et eksplisitt krav til tilholdsrommet i § 23 annet ledd i tillegg til første ledd, samt andre bestemmelser i loven, understreker det forhold at tilholdsrommet er en viktig del av levemiljøet til dyr og av å sikre god velferd, respekt og god behandling.

Begrepet «tilholdsrom» forstås som et sted hvor dyrene kan stå og ligge på en tørr og trekkfri plass. Som hovedregel vil det være en bygning med tak og vegger.²⁴⁷ For å være «egnet» må tilholdsrommet være av en viss tilfredsstillende kvalitet. Forarbeidene peker på at egnetheten varierer ut ifra rase, alder og helsen til dyrene. Videre varierer det med klima og geografi.²⁴⁸ Eksempelvis stilles det andre krav til oppholdsrommet for storfe i deler av landet med lange og kalde vintre, eller med store mengder nedbør, enn det gjør i midlere deler av landet. Tilholdsrommet må være slik at dyrene kan trekke seg tilbake fra kulde og vær eller sterk sol ved nødvendighet, og dermed ha mulighet til å hvile. Kravet til tilholdsrom gjelder «utenom normal beiteperiode». For storfe er det den tiden som gjenstår etter den lovpålagte beiteperioden i sommerhalvåret jf. forskriften om hold av storfe § 10 annet og tredje ledd. Om kravet til «trygt» tilholdsrom vises det til punkt 7.5.2.

Dersom de klimatiske forholdene legger til rette for det, kan det være aktuelt å stille mildere krav til utformingen av tilholdsrommet. Det gjelder for eksempel for kyr på utegang jf. forskriften om hold av storfe § 24 bokstav a. Ved utegang er det tilstrekkelig at bygningen har tre vegger og et tak, med en fjerde vegg som kan tettes ved behov. Liggeplassen skal likevel være tørr og tilrettelagt for å gi beskyttelse mot vær og nedbør jf. forskriftens § 24 bokstav a annet ledd. Videre gjelder det spesielle regler for kyr som står oppstallet i kaldfjøs jf. forskriften § 24. Tilholdsrommet skal da være tørt, trekkfritt og med varmeisolerende underlag med rikelig mengde strø. Det skal i tillegg avsettes særskilt plass og rom som kan oppvarmes for dyr som har behov for det, eksempelvis ved sykdom.

8.7 Brannvern

Tredje ledd er en fullmaktsbestemmelse som gir forvaltningen adgang til å utarbeide nærmere krav til levemiljøet. De oppfordres etter ordlyden også til å utarbeide regler for å forebygge, oppdage og bekjempe brann i husdyrrom. At dyr skal beskyttes mot brann faller inn under kravet til trygt oppholdsrom i annet ledd. Det er ett av de viktigste tiltakene ved levemiljøet som kan bevare livet til dyrene, og skal således beskytte dem mot fare for unødig påkjenning og belastning. Slike regler bidrar i tillegg til å fremme respekt for dyrene. At brann skal forebygges er et utslag av føre-var prinsippet.

---

²⁴⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 109.

²⁴⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 109.

Regler om brannvern er nytt med dyrevelferdsloven. Ved lovendringen var det et viktig mål at loven skulle inneholde slike regler. Formålet er å forhindre de store dyretragediene som brann medfører.²⁴⁹ I den sammenheng presiserer forarbeidene at brann i husdyrrom utgjør et stort dyrevelferdsmessig problem; der flere tusen dyr dør hvert år på grunn av røykutvikling og brann. De viser til at det forekommer flere branner i norske husdyrbygninger enn i land som det er naturlig å sammenligne oss med.²⁵⁰ Fravær av eller mangelfulle brannforebyggende tiltak må således anses å utgjøre en unødig fare for dyrene.

Regler om brannvern er videre utarbeidet i forskriftene. Forskriften om hold av storfe § 10 første ledd påbyr dyreholder å ta hensyn til brannfare ved valg av materialer, bygningenes konstruksjon og vedlikehold av husdyrrommet. Videre er det et krav om at alle bygninger skal ha et tilstrekkelig antall håndslukkeapparater eller brannslanger, og ventilasjonssystemet må være utformet slik at det forhindrer at branngasser sprer seg. Bestemmelsens annet ledd nedfeller et påbud om at dyrene skal kunne slippes lett ut ved brann, og at utformingen av bygget må muliggjøre rask evakuering. Det står i samsvar med uttalelsen i Dyrevelferdsmeldingen om at forskriftene må stille krav om rømningsveier slik at dyrene kan evakueres så raskt som mulig.²⁵¹

I forskriften er det gjort en innskrenkning i påbudet om brannvarslingssystem i § 10 tredje ledd. Det står at det ikke er påbudt med brannvarslingssystem i husdyrrommet dersom besetningen består av 30 storfe eller mindre. Dette samsvarer med forarbeidene, hvor det står at de enkelte brannbestemmelsene i forskriftene vil avhenge av besetningsstørrelsen.²⁵² Men det harmonerer dårlig med prinsippet om beskyttelse mot unødig fare for påkjenning og belastning, samt regelen trygge tilholdsrom. Det må tas i betraktning at et brannvarslingssystem er fundamentalt for å kunne oppdage brannen tidlig, evakuere dyrene og å til takke brannvesen tidsnok; uavhengig av størrelsen på besetningen.

Hovedårsaken til at det oppstår brann i husdyrrom er feil ved elektriske installasjoner, og feil bruk av elektrisk utstyr.²⁵³ Dyreholder er pålagt å sørge for at det gjennomføres en faglig kontroll av det elektriske anlegget minimum hvert tredje år jf. § 10 siste ledd. Kompetansekravet i dyrevelferdsloven § 6 innebærer at dyreholder må ha nødvendig kunnskap om det elektriske utstyret som brukes, og hvordan det påvirkes av eksempelvis vann og støv i fjøset. Videre må

---

²⁴⁹ Innst. S. nr. 226 (2002-2003) s. 8.

²⁵⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 64.

²⁵¹ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 156.

²⁵² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 64.

²⁵³ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 156.

dyreholder ha kunnskap om nødvendige brannforebyggende tiltak. Det er viktig at vedkommende gjennomfører dem for at tilholdsrommet skal være trygt jf. dyrevelferdsloven § 23 annet ledd.

8.8 Oppsummering

Dyrevelferdsloven § 23 stiller krav til levemiljøet. På den måten konkretiserer den de overordnede prinsippene på anvendelsesområdet. I tillegg presiserer den innholdet i «god dyrevelferd». Den skal forstås i lys av den etiske plattformen og Brambell-kommisjonens fem friheter. Bestemmelsen er basert på hvordan dyr påvirkes av levemiljøet, og stiller krav deretter. Den skal forhindre at dyrene presses forbi sin biologiske eller psykiske kapasitet ved å holdes i uegnede levemiljø som har produksjon og effektivitet som hovedmål.

I tillegg skal den sørge for positive opplevelser av glede og naturlig utvikling hos dyrene – og således ta hensyn til artstypiske og individuelle trekk for deres egen del. Dette inngår i å behandle dem godt, med respekt og med hensyn til dyrs egenverdi. Dette er en gjennomføring av prinsippet om god dyrevelferd. Kravene ligger på et annet nivå enn den tidligere dyrevernløvens §§ 2 og 4; Det er en erkjennelse av at dyr har behov langt utover et levemiljø med nok plass, lys, varme og luft.

Det er mange tiltak som kan bidra til gode levemiljø. Det er primært at dyret har mulighet til stimulerende aktiviteter, fortrinnsvis på en naturlig måte, bevegelse, hvile, mulighet for mor og speddyr til å tilbringe tid sammen, og at dyrene har god nok plass både i oppstallingen og i forhold til andre dyr. På den måten imøtekommes mentale og psykiske behov, og muliggjør ideelt at dyr kan brukes uten at de påføres unødig påkjenning eller belastning. Også andre faktorer er viktige i levemiljøet, blant annet at dyrene beskyttes mot brannfare. Det hefter imidlertid begrensninger ved hvordan den er gjennomført i forskriftsbestemmelsene.

9 Driftsformer, metoder, utstyr og tekniske løsninger

9.1 Innledning

I dette kapitlet redegjøres det for dyrevelferdsloven § 8 første ledd. Bestemmelsen inneholder krav til driftsformene, metodene, utstyret og de tekniske løsningene som brukes. Det gis en forklaring på bakgrunnen for bestemmelsen og hvilket formål den skal tjene. Deretter drøftes det konkrete innholdet, herunder ansvarssubjekt og hva ansvaret innebærer, og hva bestemmelsen generelt omfatter og innebærer. Deretter følger en redegjørelse for to spesifikke driftsformer for storfe; båsfjøs og løsfjøs. Oppstallingsformene er omfattet av begrepet «driftsformer». Til slutt spørres det om det finnes en nedre grense for hvilke driftsformer som er tillatt i henhold til § 8.

Bestemmelsen er ny med dagens lov. Dyrevernloven av 1974 hadde enkelte konkrete bestemmelser som angikk driftsformene mv, med regler om bindeanordninger, stengsel, dressurhalsbånd og briller på høns i § 5 bokstav a og § 11. Forskriftene som var utledet av den tidligere loven inneholdt også enkelte krav som angikk driftsformene mv. Men den inneholdt ikke en generell regel slik som dyrevelferdsloven § 8. I juridisk litteratur begrunnes innføringen av regelen med at en del driftsformer mv. i liten eller ingen grad tok hensyn til dyrenes naturlige behov foruten behovet for renhold og ernæring.²⁵⁴ I den sammenheng vises det til den tidligere dyrevernlovens forarbeider, som påpekte at fabrikkproduksjon av dyr hadde ført til urimelige levevilkår som la sterke begrensninger på den naturlige adferden til dyrene.²⁵⁵ Og det skapte et behov for en ny bestemmelse.

9.2 Det konkrete innholdet i § 8

9.2.1 Ansvarssubjekt og dyreholders plikt

Dyreholder er ansvarssubjektet etter bestemmelsens første ledd. Vurderingen av hvem som omfattes av betegnelsen «dyreholder» er den samme som etter dyrevelferdsloven §§ 6 og 23; Ordlyden omfatter den som eier dyret eller som har ansvar for dyret midlertidig eller permanent. Hvor stort ansvar vedkommende har avgjøres etter hvor stor mulighet vedkommende har til å påvirke velferden til dyrene. At flere enn eier er omfattet styrker betydningen og effektiviteten av bestemmelsen.

---

²⁵⁴ Stenevik (2011) s. 90.

²⁵⁵ Ot.prp.nr 27 (1973-1974) s. 3.

Formuleringen i § 8 er at dyreholder «skal påse» at driftsformene er egnet til å ivareta hensynet til dyrenes velferd. En alminnelig språklig forståelse tilsier at dette er en streng objektiv aktsomhetsnorm. Dyreholder pålegges også en aktivitetsplikt til å sørge for at løsningene som er i bruk er egnet. For å kunne utøve aktivitetsplikten, forutsetter det at dyreholder har kunnskap om dyrenes artstypiske og individuelle behov, samt kunnskap om hvordan driftsformene mv. påvirker dyrenes velferd jf. dyrevelferdsloven § 6. Denne forståelsen samsvarer med det ansvaret som lovgiver mente å pålegge dyreholder ved lovendringen.²⁵⁶ Videre er påbudet positivt formulert. At driftsformene mv. skal være «egnet», tilsier at etterlevelsen skal bidra til at det overordnede formålet med loven oppnås.²⁵⁷ Samtidig skal den forstås i lys av dyrevelferdsloven § 23.

Vilkårene om egnethet og god dyrevelferd gjelder uavhengig av om de aktuelle løsningene er i vanlig bruk eller ikke. Imidlertid innebærer det ikke at dyreholder har en umiddelbar plikt til å fjerne løsninger, utstyr mv. som dyreholder har i bruk og som det er vanlig å bruke i norsk dyrehold – selv om de ikke er dyrevelferdsmessig egnet og heller ikke er lovlig å omsette lengere.²⁵⁸ Dette har betydning for den reelle ivaretagelsen av god dyrevelferd. Hvorvidt bestemmelsen medfører en slik plikt beror på en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Det kan medføre være at dyreholder heller må foreta utbedringer, utskiftninger eller endringer; slik at driftsformene blir egnet til å ivareta formålet om god dyrevelferd. Lovgiver lar det være opp til forvaltningen å tolke loven og utarbeide lovpålagte endringer eller forbud mot bruk av enkelte, uegnede driftsformer mv.²⁵⁹

9.2.2 Driftsformer og god velferd

Siktemålet med paragrafen er å sørge for at driftsformene mv. oppfyller det overordnede formålet til dyrevelferdsloven. Dette bidrar til at dyrene beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger og at de behandles godt i praksis. I tillegg er det en prinsipiell statuering av respekt for dyr. Det innebærer at driftsformer mv. som ikke fremmer respekt, ikke kan brukes. Erkjennelsen av dyrs egenverdi innebærer at dyreholder må etterleve kravene selv om det utgjør en kostnad eller ulempe. Reguleringen innebærer også at både gjeldende og fremtidige forskrifter må være i samsvar med kravene. I sin tur gjennomfører og presiserer bestemmelsen innholdet i prinsippet om god dyrevelferd.

---

²⁵⁶ Dyrevelferdsloven § 6 og den etiske plattformen.

²⁵⁷ Stenevik (2011) s. 92.

²⁵⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 97.

²⁵⁹ Ibid.

Lovgiver påpeker i forarbeidene at det finnes driftsformer som begrenser livsutfoldelsen til dyrene i ulik grad.²⁶⁰ Det inngår i ordlyden at enhver begrensning i livskvalitet er unødig dersom det finnes mildere alternativer for bruken. I de tilfeller hvor forskriftene aksepterer driftsformer mv. som setter begrensninger i dyrenes velferd, må dyreholder dermed velge de driftsformene som belaster dyrene minst; herunder den som beskytter dyrene mot belastning som er unødig.²⁶¹ Det kan imidlertid spørres hvor strengt dette er og hvor snarlig dyreholder må ta mildere løsninger i bruk. Det blir igjen en tolkning av den rettslige standarden om unødig og hvilken vekt hensyn til økonomi og praktikalitet har i et hvert tilfelle.

9.2.3 Sentrale begreper

Det neste spørsmålet er hva begrepene «driftsformer, metoder, utstyr og tekniske løsninger» omfatter. I forarbeidene står det at bestemmelsen omfatter alle forhold ved driftsformene mv. som det er grunn til å tro at kan påvirke velferden til dyr. Det gjelder driftsformer, produksjonsmåter, innredning og utstyr; som for eksempel oppbindings- og fengslingssystemer, ventilasjonsanlegg, innredninger, melkemaskiner, gjødselavtrekk, og fôringssystemer.²⁶²

Begrepet «driftsformer» gjelder hovedsakelig for dyr som brukes i næringen. Det er en samlebetegnelse for forholdene som angår produksjonsmåtene og oppstallingen. Det gjelder for eksempel oppstalling i bås eller løsfjøs, kaldtfjøs eller utegang, og bruk av utmarksbeite eller kulturbeite. Det omfatter også praksisen av å skille mor og kalv etter fødselen. En naturlig forståelse av ordlyden, sammenhold med dyrevelferdsloven § 23, er at driftsformer som lar dyrene gå fritt og samlet, med mulighet til utegang hele året, er best egnet til å oppnå god dyrevelferd.²⁶³

Begrepet «metoder» omfatter måten dyr håndteres og stelles på, og det som brukes på dyrene i produksjons- eller ytelses øyemed. Det gjelder blant annet hormonbehandlinger, fôringsregimer, metoder for forflytting og håndtering, og klauvskjæring.²⁶⁴ Begrepet omfatter også dressur- og treningsmetoder, i tillegg til prestasjons- og produksjonsfremmende hjelpemidler.²⁶⁵ Normalt innebærer en alminnelig forståelse av bestemmelsen blant annet at fôringsmetodene skal være tilrettelagt for at dyrene kan spise seg mette uten konkurranse og aggresjon, at hormonbehandlingene ikke skal ha skadelige konsekvenser for dyrs helse, og at klauvene skal skjæres så de ikke medfører smerte.

---

²⁶⁰ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 48-49

²⁶¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 8.

²⁶² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 97.

²⁶³ Stenevik (2011) s. 91.

²⁶⁴ Ibid. s. 92-93.

²⁶⁵ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 97.

Begrepet «utstyr» forstås som gjenstander som brukes på dyret for å bidra til å gjøre driftsformene eller bruken mer egnet, optimal eller effektiv. Det omfatter blant annet kutrener, halsreimer, å merke kyr og å bruke bjelle på utmarksbeite. Et eksempel på ulovlig utstyr er å bruke munnkurv på kalven for å forhindre den i naturlig sutteadferd jf. forskriften om hold av strofe § 21 bokstav a siste ledd. Dette er nært knyttet til formålet om respekt for dyr; der utstyr som ikke fremmer respekt ikke skal brukes. Begrepet «tekniske løsninger» forstås som automatiserte hjelpemidler som brukes på dyrene eller i forbindelse med stell, håndtering, og i levestiljøet forøvrig. Det er blant annet melkemasiner, bindeanordninger, ventilasjonsanlegg og gjødseltrekk.²⁶⁶

9.3 Særlig om båsdrift og løsdrift

Det finnes primært to måter å oppstalle storfe på: båsdrift og løsdrift. Forskriftene gir regler om disse driftsformene med hjemmel i fullmaktsbestemmelsen i dyrevelferdsloven § 8 tredje ledd. I det følgende gis det en redegjørelse for de to typene driftsformer. Spørsmålet er hvilke krav som gjelder og om driftsformene er egnet til å oppnå kravet i dyrevelferdsloven § 8; sett i lys av §§ 1, 3 og 23. I den sammenheng vises det til fordeler og ulemper som driftsformene har for dyrenes helse og velferd. Avslutningsvis spørres det om dyrevelferdsloven § 8 setter en nedre grense for tillatte driftsformer mv.

Dyrevelferdsmeldingen presiserer at en overgang fra båsdrift til løsdrift var et av målene i lovendringen.²⁶⁷ Hovedregelen i dag er at storfe skal oppstalles i løsdrift jf. forskriften om hold av strofe § 7 sjette ledd. Det innebærer et forbud mot å bygge nye båsdrift og å drive omfattende restaurering eller nyinvesteringer på allerede eksisterende bygg. Regelen gjelder med forbehold om overgangsreglene som er gitt i forskriftens § 32. Der slås det fast at kravet om løsdrift trår i kraft den 1. januar 2034 for husdyrrom som var bygd før april 2004 og som har vært i sammenhengende bruk til storfe siden da.

---

²⁶⁶ Stenevik (2011) s. 92.

²⁶⁷ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 161.

9.3.1 Båsdrift

Tradisjonelt har storfe vært bundet på bås. I Dyrevelferdsmeldingen kritiseres oppbindingen for å være en av de situasjonene i norsk dyrehold der frihetsberøvelsen er størst.²⁶⁸ Storfeet står da bundet fast på en plass i 8-9 måneder av året uten mulighet til bevegelse. Dette avbrytes i 8-16 uker i året av sommerbeite. På båsen har de liten eller ingen mulighet til å bevege seg, utføre kroppsstell eller å ha sosial kontakt med andre dyr. Det vises i den sammenheng til punkt 8.4 om kyrs grunnleggende behov. Bruk av båsdrift har fått kritikk fra flere hold på grunn av at det legger sterke begrensninger på dyrenes grunnleggende behov og adferd.²⁶⁹ En alminnelig forståelse er at driftsformen harmoniserer dårlig med å prioritere det som er best for dyrets trivsel og naturlige behov.

Forskriften om hold av storfe har gitt nærmere påbud og forbud for utformingen av selve båsen i § 22 fjerde til sjetten ledd. Det står at båsen skal være utformet slik at dyrene kan stå, ligge, og reise og legge seg på en normal måte jf. fjerde ledd. Det skal være tilstrekkelig plass i bredden og lengden til å ligge. Videre skal gulvet skal ha en jevn, ikke glatt overflate. Hodeåpningen skal være bred nok til at hodet kan passere uten vanskeligheter. I femte ledd gjelder det et krav om trygge gjødselrister og i sjetten ledd et krav om båsskiller mellom annethvert dyr. Kravene om myke, tørre, trekkfrie og tette liggeplasser i § 22 første og annet ledd, som nevnt i drøftelsen om krav til hvile, kommer til anvendelse. Disse påbudene må forstås som minstekrav til oppstallingen, da dyrene ikke erkjennes plass til å strekke ut beina, snu eller rulle seg, utøve kroppsstell eller å ha kontakt med speddyr eller andre flokkmedlemmer.

Europarådets anbefalinger for storfe har også nedfelt krav til utformingen av båsen. I artikkel 6 nr. 3 står det at kyrne skal ha tilstrekkelig bevegelsesfrihet til å kunne utføre kroppspleie uten vansker, og ha god nok plass til å ligge komfortabelt og strekke ut beina. Det anbefales også at de får mulighet til å utforske miljøet og danne sosiale hierarki jf. artikkel 3 tredje avsnitt annet punktum. Dersom reglene i forskriftene suppleres med Europarådets anbefalinger, vil båsfjøsene være bedre egnet til å gi god dyrevelferd enn det som følger av en alminnelig forståelse av ordlyden i forskriftens § 22.

Kalver i båsfjøs skal oppstalles i enkeltbinge jf. forskriftens § 23. De skal ha nok plass i bingen til å bevege seg, utføre kroppsstell og ligge komfortabelt jf. første ledd. Liggeplassen skal være myk, tett og tørr med varmeisolerende gulv. Den skal utformes slik at kalven ikke kommer i fare for å skade seg eller bli syk jf. annet ledd. Det er forbudt å binde kalven til båsen, og etter 8 uker er det forbudt å holde den adskilt fra andre kalver jf. tredje ledd. Enkeltbingen

---

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 66 og Dyrevernalliansen (2015) s. 4.

skal være utformet slik at kalven kan se og berøre andre dyr når den står oppreist. Selve bingen skal være minst like lang som lengden til kalven og like høy som mankehøyden til kalven jf. fjerde ledd. I fellesbinger skal det være nok plass til at alle kalvene kan ligge samtidig jf. femte ledd.

I båsfjøs for melkekyr er det tillatt å bruke kutrener jf. forskriften om hold av storfe § 12. Det reduserer bevegelsesfriheten ytterligere,²⁷⁰ og er en del av velferdsproblemet ved båsdrift. Kutreneren er en bøyle som henger 0,5 centimeter over kuas rygg jf. forskriftens § 3 åttende ledd. Den gir henne elektriske støt når hun krummer ryggen for å gjøre fra seg. Støtene skal trene henne til å ta ett steg tilbake i båsen, noe som letter renholdet i fjøset og gir renere kyr. Rådet for Dyreetikk presiserer imidlertid at: «Kyr med kutrener bruker lengre tid på å legge seg, foretar mindre kroppspleie og viser svakere brunst enn kyr uten kutrener. Risikoen for spenetråkk ser også ut til å øke ... Etikktutvalget finner det grunnleggende uheldig å regulere dyrs normale adferd gjennom å påføre dem smerte ... På et båsfjøs er kuas bevegelsesfrihet og mulighet til naturlig adferd allerede sterkt begrenset. Dersom det i tillegg brukes kutrener, må kua konstant tilpasse sin adferd for å unngå ubehag eller smerte».²⁷¹

Dyrevelferdsmeldingen uttaler seg enig i at bruk av kutrener utgjør et problem.²⁷² Ved komiteens merknader til Regjeringen uttrykte de et ønske om å innføre forbud mot bruk av kutrener fra og med 2005.²⁷³ Et slikt forbud ble ikke innført. Til sammenligning er det forbudt å bruke kutrener i Danmark²⁷⁴ og i Sverige²⁷⁵. Bruken må forstås som en nedre grense for utstyr og tekniske løsninger som etter forskriften er egnet til å ivareta god dyrevelferd. Fra et dyreetisk ståsted godtas ikke bruken som dyrevelferdsmessig egnet eller akseptabel.

9.3.2 Løsdrift

Den andre driftsformen for storfe er løsfjøs. I løsdrift har dyrene større mulighet til å tilfredsstille naturlige behov, som kontakt med andre dyr, bevegelse, mulighet til kroppspleie, lek og utforsking. Studier viser at kyr i løsfjøs opplever de færre tilfeller av produksjonsrelaterte sykdommer, har færre adferdsforstyrrelser, og gir større uttrykk for trivsel.²⁷⁶ En naturlig forståelse er at løsfjøs som driftsform er bedre egnet til å ivareta dyrs artstypiske behov, naturlige adferd og generelle trivsel. Således samsvarer den bedre med reglene og prinsippene i dyre-

---

²⁷⁰ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 161.

²⁷¹ NOAH (2009).

²⁷² St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 160.

²⁷³ Innst. S. nr. 226 (2002-2003) s. 10-11.

²⁷⁴ Lov om hold af malkekvæg og afkom af malkekvæg § 6.

²⁷⁵ Djurskyddslag § 4 lovkommentar 13.

²⁷⁶ Landbruks- og matdepartementet (2008) s. 26.

velferdsloven §§ 1, 3, 8 og 23. Når det er sagt, er det avgjørende at løsfjøset er riktig utformet for at det faktisk er egnet til å ivareta dyrs velferd.

Forskriftens § 22 niende ledd angir nærmere krav til utformingen. I fjøset skal det være nok liggebåser til at samtlige dyr kan ligge samtidig. Dersom det ikke benyttes liggebåser, men et felles liggeareal, skal det ha mykt, tett, rent, tørt og bekvemt gulv – fortrinnsvis av halm jf. § 22 første og annet ledd. Dersom det benyttes liggeplasser, gjelder de samme kravene om myke, tørre og tette liggeplasser. I så fall at liggeplassene har mykt underlag, kan fellesarealet bestå av spaltegulv av betong. Det innebærer at dyrene må ligge i båsene for å kunne hvile. I fellesarealet skal gulvet ha en plan, ikke glatt overflate. Spalteåpningene skal være tilpasset klauvenes størrelse. Spaltebredden skal være lik over hele gulvet, og spalteplanker med skader må skrives ut. Dette er for å unngå at kyrne skader seg. Det minnes om innskrenkningen av myke liggeplasser forhold til okser, kviger og kyr i kjøttproduksjon jf. annet ledd – som etter formålet er uheldig for den faktiske velferden.

Som sagt ovenfor kommer det an på hvordan løsfjøset er utformet dersom prinsippet om god dyrevelferd kan sies å være gjennomført. I den sammenheng er det verdt å merke at bestemmelsen ikke stiller krav til hvor stort arealet i løsfjøset må være. Guri Larsen, professor i kriminologi, besøkte flere løsfjøs i forbindelse med et prosjekt om melkekyrs og kalvers leveforhold som ledd i matproduksjon. Hun observerte at de fleste løsfjøsene kun hadde smale fellesarealer, med trange liggebåser.²⁷⁷ Formodentlig er ikke dette tilstrekkelig for å oppnå den effekten som et løsfjøs skal ha. Det understreker behovet for å anvende de overordnede prinsippene etter sin ordlyd ved forståelsen av forskriftskravet.

Videre gjelder det krav for dyrs periodevise, individuelle, behov For hvert påbegynte 25 dyr skal det være en egen bingebasse for syke dyr jf. § 22 åttende ledd. Dette er for å unngå fare for smitte og forverring av tilstanden til syke dyr, samt å muliggjøre god behandling og stell. Videre skal være minst én kalvingsbinge for hvert påbegynte 25 dyr jf. § 22 syvende ledd. Dette er for å unngå skader, sykdom og mentale påkjenninger hos mor og kalv dersom hun må føde blant besetningen. For kalver som går i samme løsfjøs som voksne kyr skal det være et eget kalvegjemme, hvor alle kan ligge samtidig jf. forskriftens 23 sjette ledd.

For melkekyr som holdes for økologisk produksjon har det vært påbudt med løsdrift siden 2011 jf. jf. Økologiforskriften § 10. Det gjelder imidlertid et unntak for besetninger med 34 kyr eller mindre. Det er naturlig å tolke det slik at unntaket opphører i 2034; Hvis ikke vil det

---

²⁷⁷ Larsen (2013) s. 149.

innebære at forskriften stiller strengere krav til dyrevelferden for alminnelig storfehold enn storfehold etter økologiske prinsipper.

9.4 Oppsummering

Dyrevelferdsloven § 8 stiller krav til at driftsformene mv. skal være egnet til å fremme trivsel og god helse hos dyr. Det pålegger dyreholder en plikt til å velge de driftsformene som påfører dyrene så lite belastning som mulig, og at de bidrar positivt til dyrets livskvalitet. Bestemmelsen gjelder for alt som brukes på dyrene og som påvirker velferden deres. Således er det en utdyping av § 23. Videre gjennomfører den de overordnede prinsippene på det konkrete anvendelsesområdet. Dette har ført til en gradvis overgang fra bur- og båsdrift til løsdriftssystemer. Sistnevnte er bedre egnet til å ivareta dyrs behov for bevegelse, sosial kontakt med andre dyr, mulighet til koppestell og å gjøre valg i miljøet. For videreutviklingen er faglig kunnskap, nye løsninger og etiske holdninger av stor betydning. Dersom det ikke gjøres store innskrenkninger i reglene, vil den ha stor betydning i å ivareta og fremme god dyrevelferd.

10 Tilsyn og stell

10.1 Innledning

Det er ikke tilstrekkelig for å oppnå lovens formål at dyreholder har kompetanse, at dyrene har gode levemiljø og driftsformene tilrettelegger for naturlig adferd dersom dyreholder ikke fører tilsyn og steller dyrene på en forsvarlig måte. I dette kapittelet redegjøres det for kravet om godt tilsyn og stell i dyrevelferdsloven § 24. Bestemmelsen er en konkretisering av de overordnede prinsippene, og har en viktig praktisk funksjon i regelverket for å beskytte dyr og bidra til trygghet og trivsel.

Dyrevernloven av 1974 regulerte dyreeiers omsorgsplikt i § 5 a. Den påla vedkommende å føre tilsyn og stell, sikre at dyrene hadde nok fôr og vann, og å behandle syke og skadde dyr. Også forskriftene som var utledet av den tidligere loven inneholdt lignende krav, basert på internasjonalt regelverk. I dyrevernloven § 8 var det nedfelt et forbud mot tvangsfôring. Bestemmelsen i § 24 erstatter disse og innfører en ny overordnet, prinsipiell bestemmelse om omsorgsplikt og forebyggende tiltak.²⁷⁸ Dagens ordlyd er mer presis enn den tidligere, og utdyper pliktene som dyreholder har ovenfor dyrene.

---

²⁷⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 65.

Regelen blir overtrådt først og fremst gjennom unnlatelse. Dyreholder sin aktive handling som utsetter dyr for fare er samtidig en unnlatelse av å beskytte dem.²⁷⁹ Beskyttelsesplikten gjelder selv om andre også har ansvar på det aktuelle området. Det kan være bilisters ansvar for vei-trafikkreglene, statens ansvar for tilsyn med gjerder rundt jernbane, eller hundeeieres ansvar ved båndtvang. Dette utvider betydningen av omsorgsplikten og gjør påbudet mer effektivt. At dyreholder har ansvar uavhengig av om andre oppfyller eget ansvar er forenelig med å ta hensyn til dyr for dyrets egen del og å fremme respekt jf. §§ 1 og 3.

Vilkårene i § 24 bidrar til å presisere innholdet i begrepet «god dyrevelferd». Omsorgsplikt inngår dermed i forståelsen av formålet. Det fremgår også av den etiske plattformen. Sammen med § 23 innlemmes hele den etiske plattformen i lovteksten, så vel som de fem frihetene til Brambell-kommisjonen.²⁸⁰ I forarbeidene fremgår det at bestemmelsen, sammen med kravene til dyrs levemiljø, skal bidra til at dyrene får gode muligheter for å tilpasse seg og trives.²⁸¹ Kravene i § 24 overlapper for øvrig til dels med § 23 om dyrs levemiljø og § 25 om avl.

Videre i dette kapittelet redegjøres det for vilkårene i bestemmelsen og hva de innebærer. Et av spørsmålene er hva kravene til «godt tilsyn og stell» innebærer, og hvordan dyreholder kan oppfylle vilkårene. Deretter redegjøres det for kravene til ernæring, vann og beite. Forskriftsbestemmelsene som er utledet av loven er relevante, og tjener som eksempler på hvordan de overordnede prinsippene er konkretisert på detaljnivå. Videre i kapittelet gis det redegjørelser for kravet om beskyttelse mot sykdom og skade, samt forsvarlig behandling og nødvendig avliving. Deretter redegjøres det for vilkåret om at dyrene må være tamme, etterfulgt av et avsluttende spørsmål om den nedre grensen ved kravet om godt tilsyn og stell.

10.2 Behovet for omsorgsplikten

Med den nye loven ønsket lovgiver å tydeliggjøre at den som eier dyr også påtar seg ansvar for hele livsløpet til dyret.²⁸² Dyr er prisgitt stellet og omsorgen som de får av mennesker. At de får godt stell og tilsyn er dermed en sentral del av god dyrevelferd. Det inngår i å behandle dyr godt og beskytte dem mot fare for unødig påkjenning og belastning. Omsorgsplikten skal bidra til å fremme respekt og skape gode holdninger, i tillegg til å påby etterlevelsen av konkrete vilkår. Vilkårene forstås i lys av §§ 1 og 3. Førre-var prinsippet er særlig relevant. Dermed omfatter bestemmelsen både forebyggende tiltak og forsvarlig behandling.

---

²⁷⁹ Stenevik (2011) s. 283.

²⁸⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 65.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 68.

Motstykket til å gi forsvarlig stell, tilsyn og behandling regnes som rettstridig omgang med dyr. De fleste rettsavgjørelsene i dyrevelferdsretten gjelder overtredelser av dyrevernsloven § 5 bokstav a eller i nyere § 24. Graverende tilfeller av brudd på § 24 betegnes som «vanrøkt», «vanstell», «vanskjøtsel». Rettspraksis er rikholdig med avgjørelser der dyr ikke har fått tilsyn, stell eller fôr og vann, og dermed blitt vanskjøttet.²⁸³ Dette er situasjoner som har store konsekvenser for dyrevelferden. I norsk husdyrhold skjer det flest tilfeller av alvorlig vanskjøtsel på storfe i forhold til andre dyrearter.²⁸⁴ I det følgende vises det til enkelte dommer som viser konsekvensene av at bestemmelsen ikke etterleves.

Jøadommen gjaldt en storfebonde som hadde sluttet fullstendig å gå i fjøset på grunn av en psykisk knekk. Han lot dermed 92 storfe sulte og tørste til døde over flere måneder. Ved Mattilsynets inspeksjon var samtlige dyr døde. Fjøset, som sto noen meter fra hovedhuset på gården, var ramponert innvendig av dyrenes forsøk på å komme seg fri. Det er nærliggende at dyrene opplevde stor smerte av vanskjøtselen. Videre er en dom av Inntrøndelag tingrett.²⁸⁵ Domfelte gjorde seg skyldig i en grov overtredelse av omsorgsplikten i det han fullstendig sluttet å gi 23 okser fôr og beskyttelse mot skader, forsvarlig behandling og å avlive når skadene ble så omfattende at det var nødvendig. Ved inspeksjon fra Mattilsynet ble 3 okser funnet døde, med rester av døde okser i husdyrrommet som var helt dekket i gjødsel. Det var 18 sterkt medtatte okser som fortsatt var i live ved inspeksjonen. De hadde alvorlig inngrodde halsreimer, andre alvorlige skader og var avmagret. Samtlige måtte avlives. I sak av Lofoten Tingrett²⁸⁶ unnlot en mann å gi 150 griser tilstrekkelig fôr, vann, beskyttelse mot skade samt unnlatt å gi forsvarlig behandling og nødvendig avlivning til skadde dyr. Av saksforholdet fremgår det at 136 av dyrene var døde av vanrøkt innen to måneder av dyreholdet, mens de gjenlevende hadde skader av beinbrudd, avmagring, sår og byller samt at de var forhindret i å spise av fôringautomatene da det var gjørme, mugg og døde griser i dem. Dyrene som fortsatt levde ved Mattilsynets inspeksjon måtte avlives.

Dette presiserer hvor viktig det er at dyreholder gir godt tilsyn og stell dersom god velferd skal ivaretas. Det presiserer også viktigheten av og innholdet i kompetansekravet i dyrevelferdsloven § 6; Dersom dyreholder ikke har nødvendig kompetanse til å gi forsvarlig omsorg, utgjør det i prinsippet en fare for dyrs helse og velferd. Dersom dyreholder ikke etterlever dyrevelferdsloven § 24 kan det medføre straff i henhold til dyrevelferdsloven § 37. Strafferammen er kort omtalt i avhandlingens kapittel 6. Det er mulig å straffe for medvirkning etter dyrevelferdsloven § 37 annet ledd. Overtredelser kan også medføre tap av retten til å eie, hol-

---

²⁸³ Se St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 141-142.

²⁸⁴ Mattilsynets årsrapport (2017) s. 11.

²⁸⁵ TINTR-2014-197625.

²⁸⁶ RG-2012-1123.

de, bruke eller slakte dyr jf. dyrevelferdsloven § 33. Slike vedtak er utelukkende ment for å beskytte dyr mot påkjenning og belastning, og ikke som straff.²⁸⁷

10.3 Krav til godt tilsyn og stell

I det følgende gis det en redegjørelse for innholdet i kravet om «godt tilsyn og stell». Kravet pålegger dyreholder plikter. Det gis også en fremstilling av hva disse pliktene er og hvilket omfang de har. Ansvarssubjektet er «dyreholder». Det gjelder de samme personene som beskrevet i avhandlingens punkt 7.1. Etter dyrevernloven 1974 § 5 bokstav a var «eigar eller innehavar» ansvarssubjekt. Hvem som regnes som ansvarssubjekt er dermed utvidet med lovendringen; da dagens lov omfatter flere enn eier og innehaver. Første ledd i § 24 fastsetter at dyreholder «skal» sikre at dyr får godt tilsyn og stell. En alminnelig forståelse av ordlyden «skal» er at kravene er absolutte. De innebærer således en handlingsplikt for dyreholder.

I kravene til «godt tilsyn og stell» ligger det en generell standard som stiller krav både til omfanget og regelmessigheten, og til oppmerksomheten som dyreholder må utføre stellet og tilsynet med. Forarbeidene legger vekt på at tilsynet og stellet skal fremme trivsel og sunnhet, og bidra til å forebygge stress, frykt og uro. Det skal også legges til rette for at dyrene kan utøve naturlig adferd.²⁸⁸ Videre forklarer forarbeidene at hvilket tilsyn og stell som er nødvendig avhenger av artstypiske og individuelle behov som rase, kjønn, alder, utviklingstrinn, domestiseringsgrad, kondisjon, helsetilstand, drektighet og andre eventuelt avgjørende forhold. Nyfødte, svake eller syke dyr har eksempelvis større behov for fôring, ekstra varme og egen liggeplass på et skjermet sted.²⁸⁹

10.3.1 Tilsyn

En naturlig forståelse av ordlyden «tilsyn» er at dyreholder må kontrollere at dyrene har god helse og velferd, og at de ikke er utsatt for fare. Det at tilsynet skal være «godt» er naturlig å forstå som krav til tid og omfang som dyreholder bruker på tilsynet, og oppmerksomheten som det utføres med. Det stiller også krav til regelmessigheten. Forarbeidene forklarer at tilsynet skal gjøre det mulig for dyreholder å oppdage potensielle farer, og å kunne iverksette nødvendige tiltak for å forebygge skader og sykdom. Det skal gi dyreholder oversikt over dyrene og situasjonen de er i slik at vedkommende kan gi nødvendig beskyttelse og sørge for god velferd.²⁹⁰ Det innebærer at dyreholder må være klar over risikomomenter i omgivelsene og det spesielle behovet til dyrene til enhver tid.

---

²⁸⁷ LF-2016-24555 under “aktivitetsforbud”.

²⁸⁸ Stenevik (2011) s. 267.

²⁸⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 109.

²⁹⁰ Ibid.

Forskriften om hold av storfe konkretiserer kravet om tilsyn i § 17 første ledd. Det står at kyr skal ha tilsyn minst to ganger om dagen dersom de er oppstallet inne. Kalver og storfe som er syke, skadde eller opptrer unormalt skal ha tilsyn flere ganger om dagen. Tilsyn skal også føres flere ganger om dagen for høydrektige kyr, og spesielt i tiden omkring kalvingen. Hvor ofte tilsynet må føres, beror på dyrenes behov, levestandarden og andre faktorer som kan påvirke tryggheten til dyrene. Europarådsanbefalingene for storfe artikkel 3 og 4 inneholder lignende krav. Der nedfelles et påbud om tilsyn to ganger per dag for dyr som er bundet på bås. Videre pålegges dyreholder å se etter nærmere angitte tegn på om dyret har god mental og fysisk helse ved tilsynet.

En sak for Sør-Østerdal tingrett gjaldt et tilfelle der dyreholder ikke hadde ført godt nok tilsyn med dyrene. Saken illustrerer viktigheten av at kravet etterlevs. Saken gjaldt en høydrektig ku som hadde satt seg fast i et piggrådsgjerde når hun skulle føde. Hun ble påført store skader og smerter, og kom seg ikke løs. Både kalven og kua døde som følge, og ble funnet flere dager senere.²⁹¹ Domfelte hadde for øvrig overtrådt jf. dyrevelferdsloven § 15 første ledd også, som nedfeller forbud mot å bruke piggråd som gjerde. Det var ikke tvil om at dyreholder ikke hadde ført godt nok tilsyn i denne saken.

Vilkåret om godt tilsyn omfatter med dette også tilsyn av gjerder, utstyr og andre innretninger som påvirker dyrenes velferd. I dyrevelferdsloven § 15 nedfelles krav om tilsyn og vedlikehold av bygninger, gjerder og andre innretninger. Formålet er at dyreholder skal kunne oppdage, forebygge og avhjelpe fare for unødige påkjenninger og belastninger ved at dyrene skader seg på dem. Også i forskriften om velferd for produksjonsdyr § 9 første ledd står det at tekniske innretninger som er viktig for dyrenes helse eller velferd skal etterses minst én gang i døgnet. En alminnelig forståelse er at det blant annet omfatter daglig kontroll av kutrenere; for å etterse at de ikke gir kryptstrøm eller mer strøm enn det som er nødvendig for å lette renholdet jf. forskriften om hold av storfe § 12 tredje ledd.

Dyreholder må ikke overlate dyrene til seg selv over en periode eller på et sted som ikke er forsvarlig med hensyn til å ivareta dyrenes beste. Denne plikten gjelder også for dyr som er på beite.²⁹² Dette er videre konkretisert i forskriften om hold av storfe § 17 første ledd hvor det står at storfe på beite skal ha tilsyn minst én gang om dagen. Tilsynet må da avpasses de geografiske og klimatiske forholdene, med hensyn til beitegrunnlag, terreng og påregnelige farer. Hvis dyrene er utsatt for ekstra risiko på beitet, må dyreholder iverksette nødvendige, fore-

---

²⁹¹ TSOST-2006-28603.

²⁹² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 110.

byggende tiltak i tillegg til å intensivere tilsynet.²⁹³ Det kan eksempelvis gjelde for områder med stor fare for rovvilt eller farlig terreng. På slike beiter skal ikke dyrene overlates til seg selv dersom det utsetter dem for fare.

Når det er sagt, skal ikke kravet om godt tilsyn og stell forhindre eller vanskeliggjøre normal beitegang for dyrene. Det er innforstått at dyr som går på beite er utsatt for en viss fare for skade eller sykdom. Det anses som en naturlig del av et dyrs liv, som loven ikke er ment å beskytte mot. Derfor utgjør det ikke nødvendigvis et brudd på omsorgsplikten å la dyrene gå på beite hvor de kan komme til å skade seg. Det blir et spørsmål om omfanget av faren og de velferdsmessige fordelene som dyrene har av beitegang. Fordelene kan tale for at beitegang er rettmessig selv om det utgjør en fare. Men rettmessigheten forutsetter at dyreholder fører godt tilsyn for å forebygge og oppdage skader og sykdom, og at dyreholder gir godt stell.²⁹⁴

10.3.2 Stell

En alminnelig språklig forståelse av vilkåret «godt stell» er at dyreholder må behandle dyrene på en skånsom og omsorgsfull måte. Det er naturlig å forstå vilkåret som en samlebetegnelse for kravene i § 24 bokstav a til d, i tillegg til å omfatte forhold som ikke fremgår av ordlyden. Det gjelder dermed all omsorg som er nødvendig for å ivareta god velferd og god behandling av dyrene. Godt stell forstås da som den daglige omsorgen, slik som melking, fôring, positiv menneskekontakt, så vel som den periodevise omsorgen slik som klauvskjæring, å behandle syke dyr og å gi hjelp i kalvingen. Eksempelvis har omsorgsplikten fått utslag i forskriften om hold av strofe § 19, hvor det står at klauvene skal undersøkes regelmessig og skjæres ved behov.

Vilkåret om godt stell gjelder både for dyrene og levemiljøet. Det er en vesentlig premiss for god velferd at både dyr og miljø holdes rene.²⁹⁵ Forskriften om hold av storfe presiserer dette i § 17 annet ledd. Der står det at storfe skal «gis godt og regelmessig stell, herunder holdes rene.» I forskriftens § 20 står det at det skal det være «godt renhold» i alle husdyrrom, og at utgjødsling skal skje hver dag. Kravet om utgjødsling hver dag gjelder imidlertid ikke for dyr som går på djupstrø eller talle. Videre skal det brukes så mye strø som er nødvendig for å holde dyrene rene og tørre. Løsfjøs som har skrape ganger skal skrapes når det er behov for det, men minimum én gang daglig jf. første ledd. Dette kan ses i sammenheng med forskriftens § 22 første ledd om rene og tørre liggeplasser.

---

²⁹³ Ibid.

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 109.

Ettersom at renhold av levemiljøet er omfattet av «stell», er det naturlig å forstå det slik at reparasjoner og vedlikehold av utstyr, bygninger, gjerder, og andre innretninger som påvirker dyrevelferden også er omfattet. Dette samsvarer med påbudet om å føre tilsyn med tekniske løsninger og levemiljøet for øvrig. Dermed har dyreholder en plikt til å vedlikeholde og reparere dyrs levemiljø på lik linje med å gi dyrene stell. Denne plikten overlapper delvis med dyrevelferdsloven § 23.

10.3.3 Omsorg ved dyreholdets opphør

Bestemmelsen innebærer et forbud mot å bringe dyrehold til opphør på en måte som utsetter dyrene for større påkjenninger enn det som er nødvendig. Det vil dermed stride det mot bestemmelsen å avslutte dyreholdet ved å slutte å gi stell, tilsyn, eller fôr og vann til dyrene. Slike lovstridige opphør er eksempelvis å la dyrene sulte til døde eller å sette dem igjen i skogen.²⁹⁶ Det sistnevnte faller inn under det absolutte forbudet i dyrevelferdsloven § 14 bokstav b om å hensette dyr i hjelpeløs tilstand, og førstnevnte faller inn under brudd på omsorgsplikten. Dersom dyreholder ønsker å bringe holdet til opphør, må vedkommende enten skaffe en ny, kompetent eier eller avlive dyret etter reglene i dyrevelferdsloven § 12. Påbudet om god behandling også ved dyreholdets opphør samsvarer med lovens overordnede prinsipper og erkjennelsen av at dyr har egenverdi.

Dette innebærer at reglene om tilsyn og stell også kommer til anvendelse når dyret skal avlives eller slaktes. Reglene for slakt er regulert i dyrevelferdsloven § 12, som ikke behandles nærmere her. Denne redegjørelsen gjelder omsorgsplikten ved slakt, samt oppstallingen i påvente av slakt. Innenfor den økonomiske og kulturelle konteksten som loven er satt i, som godtar at dyrs liv kan avsluttes mot dyrets vilje, skal omsorgsplikten forsterke muligheten til god dyrevelferd i disse situasjonene. De nærmere reglene om tilsyn og stell i forbindelse med slakt er gitt i forskriften om avlivning av dyr, som i stor grad viser til EU-forordningen om avlivning av dyr.²⁹⁷

Forordningens krav til omsorg er eksempelvis skal dyr beskyttes mot unødige skader når de er på slakteriet, og de skal oppstalles slik at naturlig adferd ivaretas jf. artikkel 3 bokstav b og c. Men, helhetlig gjelder det en vesentlig lavere terskel for omsorgsplikten enn det som ellers følger av dyrevelferdsloven § 24.

Blant annet må dyr kun få tilgang til mat og vann for å forhindre at dyr «lider under langvarig mangel på fôr eller vann» jf. artikkel 3 bokstav e. Ordlyden «langvarig» setter en lavere terskel enn det som ellers gjelder etter § 24 bokstav a. Videre er det tillatt å transportere høydrek-

---

²⁹⁶ Ibid. s. 110.

²⁹⁷ Rf. nr. 1009/200 (EF)

tige kyr til slakteri. Dersom de føder under transporten, skal mor og speddyr slaktes så snart som mulig ved ankomst jf. forordningen vedlegg 3 punkt 1.5. Det skal forhindre at mor og speddyr lider unødige ved å oppstalles i uegnede miljø i påvente av slakt. Likevel utgjør det en stor risiko for helsen til mor og speddyr at det overhodet er lovlig å transportere høydrektige kyr; som etter en alminnelig forståelse utgjør en stor fare for morens og kalvens helse. Dette er vesentlig lavere beskyttelse og krav på omsorg enn det som ellers gjelder for høydrektige og nyfødte dyr jf. dyrevelferdsloven § 24. Bestemmelsen pålegger imidlertid å sørge for «hensiktsmessige forhold» for speddyret dersom den klarer seg under transporten og ikke kan slaktes umiddelbart ved ankomst på slakteriet jf. bokstav b.

Dette viser det som ble sagt innledningsvis i avhandlingen; at innholdet i den rettslige standarden er situasjonsbestemt, og varierer med etiske, økonomiske og sosiale holdninger eller hensyn. At dyr ikke skal ha samme omsorg ved slakt kan ses i sammenheng med at dyrevelferdsloven § 12 og reglene om slakt for øvrig blir å regne som *Lex specialis* – og således en unntakstilstand fra den alminnelige regelen om god dyrevelferd. Prinsippet har likevel gjennomslagskraft også her; men gjelder med begrenset rekkevidde.

10.4 Krav til fôr og vann

Etter dyrevelferdsloven § 24 bokstav a skal dyreholder sikre at dyrene har fôr, beite og vann av god kvalitet. De skal dekke behovet for næring og væske, og dermed bidra til å fremme god velferd og helse. Spørsmålet er hvilke krav som gjelder for fôret, og hvordan det skal tilfredsstille dyrenes naturlige behov. I den sammenheng vises det til spesielle behov som dyrene har, og konkretiseringer i forskriftene. Deretter redegjøres det for kravet til vann og beite.

Det første vilkåret er at fôr, vann og beite skal være av «god kvalitet». En alminnelig forståelse er at det stiller krav til de ernæringsmessige egenskapene til fôret og vannet, i tillegg til den bakteriologiske og kjemiske kvaliteten.²⁹⁸ Vilkåret om at fôr, vann og beite skal «dekke dyrets behov for næring og væske» samsvarer med en denne forståelsen. Videre er det et vilkår at disse skal fremme «god helse og velferd» hos dyrene. Dette må tolkes i lys av formålsparagrafen. Således skal fôr, vann og beite være riktig sammensatt og gis på en måte som imøtekommer dyrenes naturlige behov og preferanser, og som gir mulighet til trivsel og mestring. Dette går lengere enn kravet i den tidligere dyrevernsloven § 5 bokstav a, som nedfelte at dyr skulle gis «godt nok fôr og vatn, alt etter trongen hjå det einskilde dyret».

---

²⁹⁸ Stenevik (2011) s. 274.

Motstykket til bestemmelsen er å utsette dyr for under- og feilernæring, tørste og sulte. I den sammenheng har Høyesterett har slått fast at kravet på å få dekket ernæringsmessige behov er absolutt, uavhengig av dyreholders økonomi. I HR-1994-139-B side 1277 uttalte Høyesterett at «domfelte har gjort gjeldende at det må telle som et vesentlig formildende moment at han rent faktisk ikke hadde fôr til dyrene og heller ikke hadde økonomisk mulighet til å kjøpe fôr. Jeg kan ikke se at dette kan tillegges særlig vekt. Om fôr ikke lar seg skaffe, kan man ikke la dyr lide som her. I verste og ytterste fall må man i tilfelle hindre dette gjennom slaktning». Kravet fremstår som absolutt, og dyreholder kan ikke utsette dyr for underernæring på grunn av trang økonomi.

I fremstillingen videre redegjøres det for vilkåret om riktig fôr. Deretter gis det redegjørelser for kravene om vann og beite. Det første vilkåret er at fôret skal være av «god kvalitet». I forarbeidene forklarer lovgiver at dette innebærer at kvaliteten skal være egnet til å dekke dyrets behov for næring, fremme god helse og naturlig tilvekst, og i tillegg gi metthetsfølelse. Kravet om god kvalitet gjelder også for måten det gis på og mengden som gis. Den hygieniske kvaliteten skal være god, og det skal ikke inneholde skadelige stoffer som kan utsette dyrene for fare for skade og sykdom. Kvaliteten beror videre på om smaken og de fysiske egenskapene til fôret er tilfredsstillende for dyret. Fôringen må tilpasses behovene til dyret ut ifra art, helse-tilstand, utviklingstrinn og alder. Det er også relevant om dyret er i bruk, eksempelvis til produksjon, og om det foreligger individuelle hensyn som amming eller sykdom.²⁹⁹

Kravet er konkretisert i forskriften om hold av storfe § 21. Der står det at fôret skal fremme god helse og velferd, herunder være tilpasset dyrenes alder, vekt og fysiologiske og atferdsmessige behov. I forskriften om velferd for produksjonsdyr § 10 står det at dyrene skal gis en fullverdig diett som er tilpasset dyrenes alder og art. Videre skal fôret gis i tilstrekkelige mengder slik at dyrets næringsbehov tilfredsstilles og at dyret opprettholder en god fysisk og mental helse. Dyrene skal ikke gis fôr eller vann som inneholder skadelige stoffer.

Et eksempel på spesielle fôringskrav er de som gjelder for nyfødte kalver. Dyreholder må sørge for at kalver får tilstrekkelige mengder råmelk så snart som mulig etter fødselen og senest innen 6 timer jf. forskriften om hold av storfe § 21 bokstav a annet ledd. Dette skal ivareta god helse for kalven ettersom at den ikke er født med eget immunforsvar og får det gjennom råmelka. Det er faglig anbefalt at kalven skal ha råmelk innen 2 timer.³⁰⁰ Dette må vektlegges ved forståelsen av kravet. Men det kan ikke kreves at det gis fôr minstekravet på 6 timer. Dette illustrerer spennet mellom ideell etterlevelse av formålet og akseptabel god dyrevelferd. Videre har det avgjørende betydning for velferden at kalven får en tilstrekkelig

---

²⁹⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 110.

³⁰⁰ Ellingsen-Dalskau (2015) s. 33.

mengde råmelk.³⁰¹ Likevel gir ikke forskriften krav om mengde. Hvor store mengdes som gir beror dermed på dyreholders kompetanse, faglig kunnskap og forståelsen av de overordnede prinsippene.

Videre fremgår det av en naturlig språklig forståelse at fôret skal ivareta flere funksjoner enn ren ernæring.³⁰² For å oppnå dette er det avgjørende at sammensetningen av fôret og måten det gis på er tilpasset dyrets naturlige spiseadferd. På den måten skal fôrsøk- og opptak bidra til mestring og trivsel hos dyrene – og dermed god velferd. Det innebærer blant annet å gi fôr som sysselsetter dyrene. Det samme kravet følger av dyrevelferdsloven § 23 om stimulerende aktiviteter. Dersom dyrene ikke får tilfredsstilt naturlige spisebehov, kan føre til store velferdsproblemer og stereotypisk adferd.³⁰³ I forarbeidene står det at fôret skal være egnet til å sysselsette arter som naturlig bruker mye tid på å spise slik at mistriksel og frustrasjon kan unngås.³⁰⁴

Eksempelvis må storfe ha mulighet til å bruke lang tid på å spise og tygge; ettersom at de bruker 7-9 timer per døgn på å beite under naturlige forhold.³⁰⁵ Dersom de ikke får slik mulighet kan det føre til adferdsforstyrrelser som skumtygging og overdreven slikking på omgivelsene.³⁰⁶ Videre viser studier at kalver drikker mer og oftere hvis de har fri tilgang på varm melk fra sut kontra melk fra åpen bøtte, og at førstnevnte alternativ er svært positivt for velferden deres.³⁰⁷ Måten melken gis på har dermed innvirkning på helsen til kalven. Dette må vektlegges ved forståelsen av bestemmelsen; som skal utvikles med faglig viten.

Videre, påpeker Dyrevelferdsmeldingen at selv om kalvens gjennomsnittlige vekt har økt de siste årene, har ikke tildelingen av melk økt. Det fører til sultfølelse og er et velferdsproblem,³⁰⁸ som kan lede til frustrasjon og dårlig velferd. Det er naturlig at mengden melk som gis må øke med kalvens behov for at bestemmelsen anses oppfylt. Det gjelder et krav om at kalver skal ha melk minst to ganger om dagen jf. forskriften om hold av strofe § 21a første ledd. Det er hensiktsmessig å spørre om dette minstekravet er for lavt med hensyn til ny forskning. Dessuten gir den ikke krav om mengden melk som skal gis. Både regelmessighet og mengde må naturligvis samsvare med kravene i dyrevelferdsloven § 24. I forskriften om

---

³⁰¹ Mattilsynets årsrapport (2017) s. 24.

³⁰² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 68.

³⁰³ Norges Forskningsråd (2005) s. 176.

³⁰⁴ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 110.

³⁰⁵ Norsk veterinærtidsskrift (2011) s. 550.

³⁰⁶ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s. 64.

³⁰⁷ Ellingsen-Dalskau (2015) s. 70-71.

³⁰⁸ St.meld.nr. 12 (2002-2003) s.62-63.

velferd for produksjonsdyr § 10 annet ledd står det for øvrig at fôret skal være tilgjengelig for dyret med passende mellomrom, ut ifra en vurdering av dyrets fysiologiske behov.

I forarbeidene står det at fôringsopplegget skal ta hensyn til mulige konkurranseforhold mellom dyrene.³⁰⁹ I forarbeidene til dyrevernavloven fra 1935 stod det at fôringsystemet må være ordnet slik at alle dyrene kan komme til fôret.³¹⁰ Dermed kan det nedfelles et prinsipp om at samtidige dyr skal kunne spise samtidig.³¹¹ Det gjelder også for tilgangen til vann. Fravær av slik konkurranse er viktig for den fysiske og mentale velferden til dyrene; Forskriften om hold av storfe § 21 annet ledd krever at samtlige storfe skal kunne spise samtidig dersom de ikke har fri tilgang på fôr eller det nyttes individuell, datastyrt fôring. Forskriften om velferd for produksjonsdyr § 10 nedfeller krav om at fôr- og vannforsyningen må være utformet slik at skadelig konkurranse mellom dyrene hindres så langt det er mulig.

Videre stiller bestemmelsen krav til drikkevannet. Vann er en svært viktig næringskilde for dyr. At de har tilgang til vann er dermed sentralt for å ivareta god helse og velferd. I forarbeidene står det at drikkevannet skal være av god kvalitet, gis i tilstrekkelige mengder, og være konstant tilgjengelig eller gis med regelmessige intervaller som passer dyrets alder, art, utviklingstrinn og tilstand for øvrig. God vannkvalitet betyr at det har slik hygienisk standard at dyrene ikke er i fare for å påføres sykdom.³¹²

Forskriften om velferd for produksjonsdyr § 10 tredje ledd påbyr dyreholder å sikre at samtlige dyr har tilgang til en egnet drikkevannskilde, eller å sikre at dyrene kan tilfredsstille behovet for væske på en annen måte. Forskriften om hold av storfe § 21 tredje ledd påbyr at storfe skal ha tilgang på tilstrekkelige mengder drikkevann, som har en akseptabel bakteriologisk og kjemisk kvalitet. I forskriftens § 21a fjerde ledd står det at kalven skal ha fri tilgang til vann når den er syk eller det er varmt. Mattilsynet har uttalt at kalver som får melk fortsatt må ha fri tilgang på vann for å kunne ha god velferd.³¹³ Også dansk rett har erkjent kalver rett til fri tilgang til vann.³¹⁴ Det taler for at det må innfortolkes et krav om fri tilgang til vann også for kalver. Det forsterkes av at kalven ellers kun har adgang til væske to ganger om dagen, dersom forskriften forstås etter sin ordlyd.

---

³⁰⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 110.

³¹⁰ Ot.prp.nr 3 (1935) s. 6.

³¹¹ Stenevik (2011) s. 279.

³¹² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 110.

³¹³ Mattilsynets årsrapport (2017) s. 24.

³¹⁴ Beskyttelse af kalve § 17.

Praktiske og økonomiske hensyn kan ikke gjøre begrensninger i dyrs krav på å få dekket det fysiologiske behovet for vann. Dermed må dyreholder etterleve påbudet selv i perioder hvor det er arbeidsintensivt, eksempelvis når det må bæres vann til egne binger til fødsler eller syke dyr. At dyrene skal ha vann uavhengig av arbeidsmengde for dyreholder presiserer at dyr skal tas hensyn til for sin egen del. For å sikre at dyrene har tilgang til vann er det viktig at suter, bøtter og andre former for vannkilder sjekkes daglig. Dette inngår i kravet om tilsyn. Videre er det viktig at de repareres umiddelbart dersom de ikke gir rent eller nok vann.³¹⁵

Dyr skal ha tilgang på beite av god kvalitet. Vilkåret om god beitekvalitet er en presisering av den generelle plikten til å sørge for at dyrene har tilstrekkelig fôr. Det innebærer å sørge for at fôrgrunlaget er godt og at det er nok mat i forhold til antall dyr på beitet. Dersom dette ikke er tilfellet, må dyreholder sørge for tilleggsfôring.³¹⁶ På den måten vil dyrene kunne gå på beite selv om den naturlige tilgangen til fôr er utilstrekkelig. Tilleggsfôring er spesielt aktuelt på beiter som er nedtråkket og gjørmete.

I dyrevelferdsloven § 24 bokstav a annet punktum gjelder det et forbud mot å tvangsfôre- og vanne dyr. Det er kun tillatt dersom det foreligger helsemessig grunn til det. Innholdet i vilkåret om «helsemessig grunn» beror på en tolkning av dyrevelferdsloven §§ 1 og 3. Det kan også tolkes etter vilkåret i dyrevelferdsloven § 9 annet ledd om at det skal tas «hensyn til dyrets helse» ved medisinske og kirurgiske behandlinger. Vilkåret er nærmere forklart i forarbeidene til bestemmelsen.³¹⁷ Forskriften om velferd for produksjonsdyr § 10 første ledd nedfeller lignende forbud mot å fôre eller å gi vann på en måte som medfører lidelse eller skade for dyrene. Forbudet er ment til å beskytte dyrene mot tvangsfôring og tvangsvanning som brukes for å øke vekten til dyrene og dermed produksjonen; eller for å frembringe spesielle produkter. Forarbeidene påpeker at dersom det foreligger en dyrehelsemessig grunn for tvang, skal det ikke benyttes mer tvang enn det som er nødvendig.³¹⁸

---

³¹⁵ Stenevik (2011) s. 280.

³¹⁶ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 110.

³¹⁷ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 38-40, 98-99.

³¹⁸ Ibid. s. 110.

10.5 Beskyttelse mot skade, sykdom og andre farer

Omsorgsplikten omfatter videre at dyr skal beskyttes mot skade, sykdom, parasitter og andre farer. Den omfatter også at syke og skadde dyr skal ha forsvarlig behandling og avlivning hvis det er nødvendig. Dette er en videreføring av den tidligere lovens § 5 a fjerde punkt som påbød at «sjuke eller skadde dyr får høveleg behandling og vert avliva om det trengst». I det følgende gis det en redegjørelse for kravet om beskyttelse mot skade og sykdom, og plikten til å gi forsvarlig behandling. Spørsmålet er hvilken aktivitetsplikt «beskyttelse» innebærer, og hva begrepene «skade, sykdom, parasitter og andre farer» omfatter. Deretter et det et spørsmål om hva «forsvarlig behandling» innebærer, og deretter vilkårene ved avliving ved nødvendighet.

10.5.1 Vilkår til beskyttelsen

Det første kravet er at dyreholder skal gi dyrene beskyttelse mot skade, sykdom, parasitter og andre farer. Dette pålegger dyreholder en aktivitetsplikt, og skal forstås i lys av ordlyden «skal» i første ledd. Kravet om beskyttelse er således absolutt. Det omfatter beskyttelse både påregnelige og allerede oppdagede farer.³¹⁹ Dette samsvarer med føre-var prinsippet. I dommen som gjaldt kua som hadde satt seg fast i piggrådgerdet og dødd av skadene, uttalte retten at det ikke er «tilstrekkelig for å oppfylle lovens krav å handle når dyret allerede lider i 'utrensmål', dersom en på et tidligere stadium kunne ha forhindre dette».³²⁰ Det gjelder således et strengt aktsomhetskrav; som dyreholder må etterleve såfremt ekstraordinære forhold ikke hindrer beskyttende tiltak.³²¹

Hva kravet inneholder mer konkret må ses i sammenheng med dyrs behov for beskyttelse. Det må avgjøres ut ifra de praktiske og dyrevelferdsmessige forhold – og det er mulig å gjøre innskrenkninger. Eksempelvis presiserer forarbeidene at dyr på utmarksbeite ikke forventes å få samme beskyttelse mot fare som når de holdes innendørs. Det kan dessuten være praktisk umulig å gi alle dyrene i flokken beskyttelse umiddelbart.³²² Kravet til beskyttelse er dermed ikke absolutt for skader som regnes som en naturlig del av livet til dyret og som det ikke er rimelig at de skal beskyttes mot. Dette samsvarer med lovgiverviljen om å ikke verne dyr mot alle former for påkjenning og belastning.³²³ Når det gjelder beskyttelse på utmarksbeite, er det naturlig å ta utgangspunkt i omfang og karakter av påkjenningene og belastningene som dyrene utsettes for. I avveiningen av fordeler og ulemper skal normale tapstall i beiteområdet, eller

---

³¹⁹ Ibid.

³²⁰ TSOST-2006-28603.

³²¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 110.

³²² Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 110.

³²³ Ibid. s. 12.

landsgjennomsnittet, vurderes sammen med andre relevante forhold som kan påvirke velferden.³²⁴ Hvis situasjonen ut ifra en helhetsvurdering er uforsvarlig for dyrenes velferd, er dyreholder forpliktet til å treffe nødvendige tiltak selv om det kan være vanskelig eller ressurskrevende.³²⁵

Det neste spørsmålet er hvor omfattende beskyttelsen må være. Dette avgjøres etter en tolkning av hensynet til dyrenes velferd, fordelene dyret oppnår og behovet som dyrene har for beskyttelse. Eksempelvis må fordelene dyr har av å gå på beite veies opp mot faren for parasittangrep. Det går imidlertid en grense for hvor stor fare dyrene kan utsettes for. Etter en tradisjonell forståelse av god dyrevelferd skal både fysiske og mentale påkjenninger, slik som redsel og stress, inngå i vurderingen. Fordelene veies opp mot påkjenningene eller farens omfang og art.

I beskyttelseskravet inngår det å beskytte dyr mot sykdom og skade. Dermed er det innført en regel om begrensning av smittespredning i dyrevelferdsloven § 24 bokstav c. Forarbeidene forklarer at smittespredning omfatter overføring av potensielt sykdomsfremkallende agenser. Plikten gjelder både ovenfor egne dyr og for smitte til og fra viltlevende dyr.³²⁶ Forskriften om hold av storfe konkretiserer dette i § 18. Den påbyr at syke eller skadde må dyr holdes isolert på et egnet sted. Det er også viktig med sykdomsforebyggende tiltak og god behandling av skadde og syke dyr. Lovgiver nevner ordningen med helsekort for melkekyr som et slikt forebyggende eller beskyttende tiltak med positiv virkning på dyrevelferden.³²⁷

10.5.2 Skade, sykdom, parasitter og andre farer

Det neste spørsmålet er hva som ligger i begrepene «skade, sykdom, parasitter og andre farer». Etter forarbeidene omfatter begrepet «sykdom» alt som har negativ innvirkning på helsen til dyret.³²⁸ Det samme må gjelde «skade». Eksempler er produksjonsrelaterte sykdommer som følge av miljø og arv, infeksjoner, parasittangrep, forgiftning, underernæring og bivirkninger av medisinsk behandling. I vurderingen av om dyret har sykdommer eller skade, skal dyrets uttrykk for smerte og mistriivsel måles, i tillegg til fravær av uttrykk for velvære. Begrepet «parasitter» omfatter organismer som lever av verten, enten inne i verten eller utenpå.³²⁹ Begrepet «andre farer» omfatter etter forarbeidene skader som dyret blir påført hvis det

---

³²⁴ Ot.prp.nr 15- (2008-2009) s. 110-111.

³²⁵ Ibid. s. 110.

³²⁶ Ibid. s. 111.

³²⁷ Ibid. s. 65.

³²⁸ Ibid. s. 111.

³²⁹ Stenevik (2011) s. 281.

kommer ut på jernbane eller vei, blir angrepet av hunder eller plaget av mennesker.³³⁰ Utover forpliktelsen til å gi godt tilsyn og stell, presiserer bestemmelsen innholdet av kompetansekravet i dyrevelferdsloven § 6.

10.5.3 Forsvarlig behandling og avliving

I § 24 bokstav b annen setning pålegges dyreholder å gi dyrene «forsvarlig behandling» ved skade og sykdom og å avlive dyret hvis det nødvendig. Det er en videreføring av dyrevernloven § 5 bokstav a nr. 4 om at dyr skal ha «høveleg behandling og vert avliva om det trengst». I det følgende gis det en redegjørelse for hva kravet innebærer.

Hvilke krav som stilles til forsvarlig behandling, varierer ut ifra typen av sykdom og skade. En naturlig forståelse av vilkåret er at behandlingen skal være egnet til å gjenopprette god helse og velferd. Det er naturlig å forstå ordlyden «forsvarlig» som et krav til kvaliteten og at behandlingen gis i rett tid - slik at dyret slipper å lide unødige. Det innebærer en plikt til å tilkalle veterinær dersom det er nødvendig for å gi forsvarlig behandling. Dette presiseres i forskriftene. I henhold til forskriften om hold av storfe § 18 skal veterinær konsulteres dersom effekten av behandlingen uteblir. Etter forskriften om velferd for produksjonsdyr § 5 tredje ledd står det at dersom dyret ikke blir bedre innen kort tid, skal veterinær kontaktes. Dette er gjennomføringer av forsvarlighetskravet.

Om behandling i riktig tid, står det i forskriften om hold av storfe § 18 at syke og skadde storfe skal få forsvarlig behandling «straks». Etter forskriften om velferd for produksjonsdyr § 5 tredje ledd skal syke og skadde dyr skal tas forsvarlig hånd om «så snart råd er». At behandlingen skal skje straks betyr så snart skaden eller sykdommen oppdages. Derfor er det viktig at dyreholder fører godt og regelmessig tilsyn slik at dyr som trenger behandling blir oppdaget. I dommen om kua som hadde satt seg fast i piggrådgerdet hadde ikke tilsynet vært tilstrekkelig til å oppdage skadene og dermed gi forsvarlig behandling i tide.

I samme sak ble domfeltes sønn også dømt for en overtredelse av loven; Et av kyrne som tilhørte gården ble funnet syk og avmagret utenfor beiteområdet. Ved Mattilsynets tilsyn ble domfelte rådet å tilkalle veterinær for kua, og å få den tilbake på gården. Domfelte fulgte ikke opp anbefalingene, og kua ble liggende syk under et tre i 14 dager før den klarte å gå tilbake til gården. På gården ble den matet opp i noen måneder for slakt, selv om kua var fortsatt syk hele denne perioden. Retten la til grunn at domfelte ikke hadde overholdt aktivitetsplikten da han unnlot å tilkalle veterinær, eller å gi forsvarlig behandling for øvrig. De la til grunn at kua hadde opplevd store smerter i perioden hun ble holdt levende for å mates opp istedenfor å

---

³³⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 111.

avlives umiddelbart. Domfelte hadde med dette overtrådt kravet til forsvarlig behandling av syke og skadde dyr.³³¹

Dette viser til det neste påbudet om at dyr skal avlives dersom det er nødvendig. Vilkåret «nødvendig» kan forstås etter de samme momentene som for dyrevelferdsloven § 3. Ved spørsmål om avlivning er nødvendig er dyret interesser avgjørende. Avlivningsforordningen artikkel 2 bokstav d definerer «nødvendig» som når dyret er skadet, eller lider av sykdom som er forbudt med store lidelser eller smerter, og det ikke finnes en annen praktisk mulighet for å lindre lidelsene og smertene. Det innebærer at en dårlig prognose eller store smerter er et tungtveiende argument for avlivning. Det samme gjelder hvis dyret har god prognose, men smertene vil være så store i ettertid at det likevel ikke er forsvarlig å la det leve. Videre kan det være et argument for å avlive dyret at dyreholders evne eller vilje til å gjennomføre behandlingen ikke er til stede, og dyret sannsynligvis vil bli påført store smerter av den grunn. Det sentrale er at avgjørelsen skjer med hensyn til dyrets beste interesse – og ikke nødvendigvis dyreholders interesse.³³²

Når dyreholder eller veterinær forstår at avlivning er nødvendig, følger det av kravet at det skal skje straks. I dom av Eidsivating Lagmannsrett ble en mann dømt for å ha overtrådt loven da han unnlot å avlive en avmagret og syk hoppe. Det fremgår at hoppa klart burde avlives. Men mannen som hadde hoppa i sin varetekt ønsket å få eiers samtykke, og unnlot å avlive henne over en lengere periode. Lagmannsretten uttalte i den sammenheng at domfelte hadde gjort seg skyldig i en feilvurdering, som innebar en overtredelse av aktsomhetsplikten om at dyr ikke skal lide unødige.³³³

Det er også en overtredelse av aktsomhetsplikten å utsette avliving for å redde slakteverdien til dyret. Det fremgår også av dommen der domfelte hadde matet opp kua for å slakte den, på tross av store smerter. Det strider også mot bestemmelsen å foreta medisinske inngrep når avliving er nødvendig; slik som å amputere en skadd fot. At dyret skal avlives uavhengig av økonomiske tap samsvarer med omsorgsplikten og det å ta hensyn til dyret for dets egen del. Det er et utslag av formålet om å fremme respekt for dyr og å gi god behandling uavhengig av enhver nytteverdi.

---

³³¹ TSOST-2006-28603.

³³² Stenevik (2011) s. 291.

³³³ LE-1995-1494.

10.5.4 Tamhet

Dyr skal være tilstrekkelig tamme slik at de kan stelles og håndteres på en dyrevelferdsmessig god måte jf. dyrevelferdsloven § 24 bokstav d. Forarbeidene forklarer at mange dyr er frykt-somme, og at redsel, angst og frykt for mennesker eller andre faktorer i miljøet kan være et velferdsproblem.³³⁴ Negative følelser om å bli håndtert kan resultere i sykdom, underernæring, flukt, immobilitet, redsel eller aggresjon, som igjen kan føre til skader på dyret, andre dyr i besetningen eller dyreholder. Det kan også gi lavere produksjonsytelse, uro og dårligere immunforsvar, i tillegg til mentale belastninger.³³⁵ I det følgende gis det en redegjørelse for innholdet i kravet.

En naturlig språklig forståelse av tamhetskravet er at dyr må kunne håndteres uten å oppleve stress eller frykt. Det innebærer at de må godta nærkontakt med mennesker. Sett i lys av den tradisjonelle forståelsen av god dyrevelferd, skal tamheten bidra til at dyrene kan oppleve glede og trygghet i sin tilværelse. Vilkåret om «tilstrekkelig» må forstås deretter. Videre gjelder vilkåret i alle situasjoner der dyr skal håndteres. Derfor er det en forutsetning at dyret er tam forutfor den nødvendige håndteringen; eksempelvis før dyret har behov for hjelp under fødselen eller for sårstell etter skader. Kravet om tamhet må gjelde uavhengig av om automatiserte løsninger gjør mye av det daglige stellet og om besetningen er stor.³³⁶

Mennesket er en viktig miljøfaktor, og kan påvirke dyrevelferden positivt eller negativt.³³⁷ Å gi positiv menneskekontakt inngår dermed i omsorgsplikten og i å fremme tamhet. Dyreholder bør håndtere dyrene på en rolig måte slik at dyrene ikke skremmes. Videre bør dyreholder gi regelmessig fysisk kontakt og være forutsigbar i bevegelser og rutiner. Dersom levestiljøet er godt utformet, bidrar dette til at dyrene er trygge på seg selv og omgivelsene. Det vil lette muligheten for positiv kontakt og tamhet. Det er også mulig å skape tamhet gjennom selektiv avl med vekt på denne egenskapen.³³⁸ Reglene for selektiv avl er regulert i dyrevelferdsloven § 25. Motstykket til positiv menneskekontakt er eksempelvis at dyreholder sparker dyrene for å få dem til å flytte seg, utsetter dem for brutal eller smertefull håndtering, eller gjør brå bevegelser som dyrene oppfatter som truene.³³⁹

---

³³⁴ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 111.

³³⁵ Norges Forskningsråd (2005) s. 168-169.

³³⁶ Ibid. s. 168.

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Stenevik (2011) s. 296.

³³⁹ Norges Forskningsråd (2005) s. 168.

Kravet gjelder «der det er relevant». Forarbeidene forklarer i den sammenheng at innholdet kan variere med dyreslag og formålet med dyreholdet.³⁴⁰ Det er naturlig at artene har ulike behov og reaksjoner til mennesker, og det er ikke alt dyrehold som nødvendigvis gjør like stor tamhetsgrad som andre. Men det skal være mulig å utføre stell og tilsyn som fastsatt i dyrevelferdsloven § 24. Og å gi nødvendig håndtering uten at det påvirker velferden negativt.³⁴¹ I juridisk litteratur blir driftsform også nevnt som avgjørende for hvor tamme dyrene må være.³⁴²

Storfe må på ett eller annet tidspunkt i livet håndteres av mennesker. De skal ha stell, rengjøring, klauvskjæringer, og trolig forflyttes flere ganger i løpet av livet. Dessuten skal samtlige av dem slaktes. Derfor gjelder tamhetskravet for storfe. Det er konkretisert i forskriften om hold av storfe § 6. Den slår fast at storfe skal ha en forsvarlig tamhetsgrad, og at kalver skal vennes til mennesker fra en tidlig alder. Vilåret om at tamheten skal være «forsvarlig» forstås likt med vilåret om «tilstrekkelig» i dyrevelferdsloven § 24. At kalver skal vennes til mennesker tidlig er for å etablere et positivt forhold så de ikke blir fryktsomme når de ble eldre. I og med at kalver kan holdes adskilt fra andre kalver og moren inntil de er 8 uker gamle jf. forskriften om hold av storfe § 21 tredje ledd, og at separasjon i seg selv kan oppleves som en trussel, er det viktig for velferden til kalvene at relasjonen til dyreholder er positiv.

10.6 Oppsummering

Hovedregelen er at dyr skal ha godt tilsyn og stell. Dette er en gjennomføring av de overordnede prinsippene og skal gi dyr mulighet til god velferd. Omsorgsplikten pålegger dyreholder en streng aktivitetsplikt. Dyreholder må føre regelmessig tilsyn og gi beskyttes mot farer. Vedkommende må også gi stell av dyr og levested for å ivareta trivsel og god helse. Dyrene skal ha tilgang til fôr, vann og beite av god kvalitet, slik at naturlige behov og preferanser imøtekommes. Kravene til beskyttelse mot skade, sykdom, og andre farer gjennomføringer det overordnede prinsippet om beskyttelse. Det må ses i lys av hva som er rimelig å godta av påkjenninger for dyrearten, samt hvilke fordeler dyrene oppnår av bruken. Videre skal syke og skadde dyr ha forsvarlig behandling. Behandlingen må gis straks. Dyr skal avlives umiddelbart dersom behandlingen ikke vil hjelpe smertene og det anses som nødvendig fra et dyrevelferdsmessig ståsted.

Rettsavgjørelsene som gjelder brudd på omsorgsplikten gir liten veiledning på hva som objektivt sett ligger i vilkårene i § 24. De fleste dommene gjelder grove overtredelser av loven, der det er klart at det foreligger en straffbar handling. Det er hovedsakelig skyld- og straffespørs-

---

³⁴⁰ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 111.

³⁴¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 111.

³⁴² Stenevik (2011) s. 296.

målet som domstolene tar stilling til, og ikke spørsmålet om når omsorgsplikten objektivt sett er overtrådt - eller hva som kvalifiserer som en overtredelse før det kvalifiserer som grovt. Rettspraksis viser dermed hva grove overtredelsen av hovedregelen består i, men gir ikke veiledning utover dette; og gir således ikke veiledning til forståelsen. Hovedregelen er imidlertid klar om at dyr skal behandles omsorgsfullt; og som inngår i prinsippet om god dyrevelferd.

11 Tilsyn og forvaltning

11.1 Organiseringen

Så langt i avhandlingen er det redegjort for de overordnede prinsippene i dyrevelferdsloven og noen av de sentrale materielle bestemmelsene. Det er redegjort for innholdet generelt og for storfe i næringsbasert hold spesielt; med formål å klargjøre hvilket innhold prinsippet om god dyrevelferd har ved å se på hvordan det er konkretisert utover det rent skjønnsmessige. I denne siste delen av avhandlingen er det ett underspørsmål som gjenstår før de avsluttende kommentarene. Det handler om organiseringen av tilsynsmyndigheten og hvorvidt den fremmer en effektiv ivaretagelse av dyrs velferd.

Mattilsynet er lovfestet tilsynsorgan jf. dyrevelferdsloven § 30. De skal føre tilsyn med dyrs velferd, både med og uten å varsle dyreholder i forkant. Videre har de kompetanse til å fatte enkeltvedtak for å påtvinge etterlevelse ved brudd på rettsreglene. Forskriften om hold av storfe § 27 inneholder den samme regelen. Og det samme følger også av forskriften om velferd for produksjonsdyr § 13. I denne redegjørelsen avgrenses det mot det videre materielle innholdet i bestemmelsene; og spørsmålet er mer konkret om Mattilsynet prinsipielt er et egnet organ til å ivareta dyrevelferden for storfe i næringsbasert hold etter rettsområdets høye krav.

Mattilsynet har ansvar for flere områder enn dyrevelferd. De er underlagt Landbruks- og matdepartementet. Ansvarsområdene til Landbruksdepartementet ligger blant annet i å stimulere til økt produksjon i landbruksnæringene, ivareta konkurransedyktig produksjon og lønnsomhet for bønder, og å fremme dyrs velferd.³⁴³ Mattilsynets skal sørge for både helsemessig trygg mat, og god dyrehelse.³⁴⁴ Redegjørelsene i avhandlingen så langt har vist at målsettinger om effektiv produksjon, lønnsomhet, samt helsemessig trygg mat ikke nødvendigvis samsvarer med dyrs interesse i god livskvalitet. Tvert imot er dette oftest motstridende interesser som nødvendiggjør innskrenkninger i dyrs liv. Det betyr at disse ansvarsområdene normalt ikke kan forvaltes uten at det medfører begrensninger i det andre. Interessekonflikten innad i orga-

---

³⁴³ Landbruksdirektoratet (2017).

³⁴⁴ Mattilsynet (2013).

net innebærer en risiko for at dyrs velferd ikke kan forvaltes etter de høye etiske kravene i dyrevelferdsloven; såfremt andre interesser også skal ivaretas av organet. Det mangler fortrolighet til at Mattilsynet kan reagere effektivt på linje med de høye kravene i de materielle bestemmelsene; i og med at de ikke skal komme i strid med Landbruks- og matdepartementets formål om å stimulere til økt virksomhet hos dem som bruker dyr industrielt.³⁴⁵

Derfor er det habilitetsmessige utfordringer ved å tillegge Mattilsynet tilsynsmyndighet. Betenkeligheten forsterkes av at Mattilsynet også er ansvarlig for å utarbeide forskriftene på rettsområdet.³⁴⁶ Som vist til i avhandlingens kapittel 2, punkt 2.4, er store deler av dyrevelferdsretten forskriftsregulert. Det betyr at Mattilsynet utarbeider store deler av det konkrete innholdet i dyrevelferdsretten. I tillegg kan det påpekes at Mattilsynet utarbeider veiledninger til forskriftene. Selv om disse ikke har rettskildemessig vekt av betydning, har de likevel praktisk betydning for den enkelte dyreholders forståelse av rettsreglene, og dermed dyrevelferden.

Videre må det påpekes at brudd på dyrevelferdsloven eller forskriftene sjeldent ender opp hos domstolene.³⁴⁷ De fleste sakene avgjøres derfor av Mattilsynet. Mattilsynet er også den siste klageinstans i disse sakene.³⁴⁸ Det betyr at Mattilsynet er hovedaktør i rettshåndhevingen av dyrevelferdssaker. Videre har de ansvar for å representere dyrs interesser i disse sakene. Det er betenkelig at det samme organ som utarbeider regelverket og fører tilsyn også er rettshåndhever av det. Spesielt tatt i betraktning at de skal ivareta motstridende interesser.

Det er også relevant å stille spørsmålsteget ved Mattilsynets ressurser ved ivaretagelsen av god velferd. Isolert sett har rettsreglene liten betydning dersom brudd på loven ikke oppdages og heller ikke medfører tilstrekkelige reaksjoner. I den sammenheng står det i forarbeidene at innføringen av en allmenn, generell varslingsplikt i dyrevelferdsloven § 5 vil medføre økt arbeidsmengde for tilsynsmyndigheten. Likevel skal de ikke tildeles større budsjett for å behandle arbeidet.³⁴⁹ Videre står det i Mattilsynets årsrapport fra 2017 at de mottok ti tusen bekymringsmeldinger det året. De skriver at det høye antallet bekymringsmeldinger gjorde det nødvendig å prioritere hvilke saker de hadde kapasitet til å føre tilsyn med.³⁵⁰ Det innebærer at andre saker måtte nedprioriteres; uten at fremgår at dyrevelferden var tilfredsstillende i dyreholdene som ikke ble kontrollert.

---

³⁴⁵ Se samme holdning i Ellefsen (2013) s. 57.

³⁴⁶ Mattilsynet (2017).

³⁴⁷ Se Ellefsen (2013) antallet saker som Mattilsynet faktisk anmelder til politiet, samt det store antallet henleggelser på grunn av politiets prioritering s. 66.

³⁴⁸ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 114.

³⁴⁹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 92.

³⁵⁰ Mattilsynets Årsrapport (2017) s. 7.

Videre står det at de fant brudd på regelverket i 40 % av dyreholdene de første tilsyn med i 2017.³⁵¹ For storfehold var det flere tilfeller av brudd på regelverket enn etterlevelse. Det var også denne typen dyrehold som hadde flest alvorlige brudd,³⁵² hvor Mattilsynet fattet flest vedtak om tvangsavvikling og ga dyreholder forbud mot å ha med dyr å gjøre.³⁵³ Den store mengden overtredelser av regelverket, og bekymringsmeldinger for øvrig, presiserer behovet for en tilsynsmyndighet med ressurser til å føre tilsyn og følge opp vedtak. Den store arbeidsbyrden og knapphet på ressurser tilsier derfor at dyrevelferdsloven ikke muliggjør den beste løsningen for å ivareta dyrs velferd ved å legge den under Mattilsynet.

11.2 Debatt om organiseringen

Det var også en debatt under høringen om hvilket organ tilsynsmyndigheten burde lovfestes under. Debatten er interessant fordi den illustrerer hvilke utfordringer organiseringen medfører og argumentene for å tillegge den hos Mattilsynet eller et annet organ fra faglige og dyreetiske ståsted. I det følgende gis en fremstilling av hovedtrekkene ved debatten. Formålet er for å belyse de dyreetiske og faglige ståstedene til spørsmålet, men også å peke på næringens preferanser.

Animalia, fagsenteret for kjøtt, mente kompetansen burde være hos Mattilsynet.³⁵⁴ Norges Bondelag mente det var viktig å ha et mest mulig lokalt forankret system for tilsyn; også for å avverge og oppdage mangelfull dyrevelferd. De mente derfor at Mattilsynet og den daværende dyrevernnemda burde videreføres.³⁵⁵

Veterinærinstituttet ønsket ikke at hele tilsynsansvaret skulle ligge hos Mattilsynet. De påpekte at Mattilsynet kan komme til å nedprioritere saker om dyrevelferd ved knapphet på ressurser.³⁵⁶ Rådet for Dyreetikk uttrykte også en bekymring for å tillegge tilsynet til Landbruks- og matdepartementet, derunder Mattilsynet. De påpekte at det innebærer at forvaltning i lov om mat og dyr er underlagt samme organ. De støttet at Mattilsynet skulle gis generell vedtakshjemmel, og mente at ordningen med nemndene burde videreføres, i tillegg til å lovfeste et dyreetisk råd tilsvarende ordningen etter dansk dyrevernlov.³⁵⁷ Den norske veterinærforening var kritisk til at Mattilsynet skulle forvalte loven. De uttalte i den sammenheng at det er habi-

---

³⁵¹ Ibid. s. 8.

³⁵² Ibid. s. 11.

³⁵³ Ibid. s. 12-14.

³⁵⁴ Animalia (2008) s. 4.

³⁵⁵ Norges Bondelag (2008) s. 8.

³⁵⁶ Veterinærinstituttet (2008) del 2 s. 20.

³⁵⁷ Rådet for Dyreetikk (2008) s. 21.

litetsmessige utfordringer ved å tillegge et næringsorgan, som skal stimulere til økt produksjon av mat, forvaltningen av et lovverk som skal ivareta velferden til dyrene som maten produseres av.³⁵⁸

Dyrevernalliansen mente at tilsynet ikke burde ligge under næringsdepartementene. De foreslo Miljøverndepartementet som et bedre egnet organ. De viste også til ordningen i Danmark der dyrevern ligger under Justisdepartementet. De påpekte at Mattilsynets kontrollvirksomhet har vært utilstrekkelig, dels fordi at de har ressursmangel og nedprioriterer dyrevern, og dels fordi de har manglende kompetanse på grunn av økende kompleksitet ved dyrehold og driften. De foreslo å innføre et system med profesjonelle som fører tilsyn, som har dette som eneste arbeidsoppgave. De mente dette vil bidra til å etterleve og fremme respekt for dyrs velferd.³⁵⁹

Dyrerettighetsorganisasjonen NOAH uttalte seg også uenig i forslaget om å opprettholde Mattilsynet som tilsynsmyndighet. De fryktet at dyrs beskyttelse ville forbli svak med ordningen. De viste til at Mattilsynet har som hovedformål å sikre helsemessig trygg mat, og at denne interessen ofte er motstridende med ivaretakelsen av god dyrevelferd. De mente at dyrs interesser vil nedprioriteres ved kollisjon med forbrukernes interesser. De viste videre til erfaring om en rekke dyretragedier som har utspilt seg under Mattilsynets tilsyn, uten at bekymringsmeldinger har blitt fulgt opp. De mente det ville vært svært uheldig dersom tilsynsmyndigheten ikke ble tillagt et organ med ivaretakelsen av god dyrevelferd som hovedformål. De foreslo derfor å opprette et slikt organ.³⁶⁰

At tilsynsmyndigheten ble tillagt Mattilsynet reiser med dette prinsipielle spørsmål. Konstruksjonen legger opp til at Mattilsynet både er tilsynsmyndighet, utarbeider og håndhever at regelverket. Dermed foregår forvaltningen, gjennomføringen og utviklingen av rettsområdet hovedsakelig innad i Mattilsynet; samtidig som at de skal ivareta interesser som ofte kommer i konflikt med målet om god dyrevelferd. Dette understrekes dessuten av forskriftene som Mattilsynet har utarbeidet; hvor storfe innrømmes svært begrensede levevilkår i forhold til ordlyden i dyrevelferdsloven. Dette tyder på at Mattilsynet er i en uegnet situasjon med å ivareta interessene til samtlige. Det er dermed nærliggende at tilsynsmyndigheten ikke er organisert slik at de kan ivareta prinsippet om god dyrevelferd etter sin ordlyd og innhold. Slik som enkelte av høringsinstansene påpeker ville det vært bedre for dyrs velferd dersom tilsynsmyndigheten ble tillagt et bedre egnet organ, med dyrevelferd som hovedformål.

---

³⁵⁸ Den norske veterinærforening (2008) s. 1.

³⁵⁹ Dyrevernalliansen (2008) s. 18.

³⁶⁰ NOAH (2008) s. 25-26.

11.3 Oppsummering

Mattilsynet er tilsynsmyndighet jf. dyrevelferdsloven § 30. De skal føre tilsyn ved alle registrerte dyrehold, samt å fatte vedtak når det er nødvendig for å påtvinge etterlevelse av rettsreglene. Tilsynsmyndigheten er en viktig del av å sørge for at regelverket etterleves til dyrs fordel. Men betydningen det har for dyrs velferd beror på om tilsynsmyndigheten har forutsetninger for å ivareta dyrs velferd effektivt. Det er habilitetsmessige utfordringer ved å tillegge tilsynsmyndigheten hos Mattilsynet; som klargjort i redegjørelsen ovenfor. Det er ikke klart at Mattilsynet kan gjennomføre prinsippet slik det skal forstås - til dyrs beste. Det gjør det spesielt aktuelt å spørre om dyrevelferden ofte blir å ligge ved den nedre grensen for akseptabel etterlevelse hva angår vedtak fra Mattilsynet og forskriftsreguleringen for øvrig. Derfor anses Mattilsynet som prinsipielt uegnet til å ivareta dyrs velferd etter de høye etiske målene til dyrevelferdsloven.

12 Avsluttende kommentarer

Innledningsvis i avhandlingen påpekte jeg en uklarhet ved dyrevelferdsretten. Jeg påpekte at det ikke er klart hva prinsippet om god dyrevelferd inneholder, eller for så vidt innebærer, tatt i betraktning det kulturelle og økonomiske landskapet dyrevelferdsloven og dyreholdet ligger i. Avhandlingen har vært en analyse om hvilket innhold prinsippet har, i kraft av formålsbestemmelsen og materielle bestemmelser. Det har også vært et spørsmål om hvilken gjennomslagskraft det har og således hva det innebærer i interesseavveininger.

På en side har redegjørelsene vist at dyrevelferdsloven bygger på høye etiske mål om hvordan dyr skal behandles av samfunnet; og således legger forståelsen av innholdet på et høyt nivå. Den inneholder formål og materielle bestemmelser som etter en alminnelig forståelse er svært godt egnet til å imøtekomme dyrs behov og utfordringene ved dyrehold. De er utførlige, og setter en høy standard for hvordan dyr skal behandles. Den gir krav som beskytter ideelt mot de uunngåelige begrensningene som dyreholdet medfører. Med dette har prinsippet om god dyrevelferd et velegnet innhold, så vel som formell gjennomslagskraft i regelverket. Det tilsier at dyrevelferden må være svært god og gjøre få innskrenkninger for å samsvare med prinsippet. Utviklingen i rettspraksis understreker det at dyr skal ha god velferd forstås etter en streng standard.

Når det er sagt, viser redegjørelsene likevel at gjennomslagskraften og betydningen av prinsippet er svært situasjonsbestemt; og dermed ved den konkrete anvendelsen ofte mer symbolsk. Det stiller ikke en skranke for når det er lovlig å gjøre innskrenkninger, og heller ikke om for hvor omfattende. Som redegjørelsene viser, fremstår det som et gap mellom prinsippet og forskrifts- eller tradisjonsbasert praksis. Det kan vises til kalver som tas fra moren etter fødselen tross naturlige behov, og kalver som ikke får nok melk eller på riktig måte, okser som kan holdes innendørs på betonggulv hele livet, kviger som kan oppstalles på betonggulv, driftsformer som forutsetter høy dyretetthet, bruk av kutrener, og oppstalling i båsfjøs med en lang overgangsperiode før løsfjøs kravet inntreffer. Det kan også vises til lovligheten av å sende høydrektige kyr på transport til slakteri.

Dette er forhold som ikke gir god dyrevelferd. Jeg finner ikke grunn for å omtale dem om innskrenkninger, forstått som unntak fra hovedregelen, siden de utgjør hoveddelen av dyreholdet. Det tilsier at det hefter visse svakheter ved dyrevelferdlovens gjennomføring av prinsippet; og dermed dets funksjon ved rettsanvendelsen. Svakheten ligger i at dyrevelferdsloven har et vidt anvendelsesområde og er så generell at den sjeldent kan anvendes uten nærmere forskriftsregulering. Da er det problematisk at den ikke har forrang over forskriftsbestemmel-

ser som ikke gir god dyrevelferd;³⁶¹ og at den heller ikke stiller krav til når forskriftene må utarbeides for å samsvare med reglene og prinsippene i dyrevelferdsloven. Det er også en svakhet at den tillater å gjøre store innskrenkninger i formålet og de materielle bestemmelsene, uten å sette en grense for regelmessighet, omfang, eller å klargjøre uakseptable følger av innskrenkningene.

Dersom god dyrevelferd skal gjelde utover det prinsipielle, er det avgjørende hvilken forståelse dyreholder velger ved subsumsjonen – dyrevelferdsloven høye mål og krav eller forskriftens minimumskrav. Videre spiller det en rolle at verken forvaltningen eller dyreholder gjør omfattende eller regelmessige innskrenkninger i hovedregelen; slik at dyreholdet reelt skjer utenfor de materielle bestemmelsene. Skjønnsmessigheten ved de sentrale bestemmelsene må komme til dyrs fordel, og ikke ulempe ved at det innfortolkes uforholdsmessig stort rom for motstridende interesser. Videre er det avgjørende at minimumskravene i forskriftene utfases snarlig slik at mer dyrevelferdsmessig egnede krav blir gjeldende. Dette må også skje uten at hensyn til økonomi og praktikalitet gis større vekt enn hensynet til dyrs trivsel og helse – spesielt hva angår lange overgangsperioder og utsettelse.

---

³⁶¹ Ot.prp.nr 15 (2008-2009) s. 65 og s. 97, og Innst. O nr. 56 s. 29.

13 Litteraturliste

Lover og forskrifter

Lover

- 1814 Lov 17 mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)
- 1842 Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842
- 1935 Lov 7. juni 1935 nr. 13 Lov om dyrevern
- 1948 Lov 10 desember 1948 nr. 3 lov om veterinærer (veterinærloven)
- 1967 Lov 10 februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningsaker (forvaltningsloven)
- 1974 Lov 20 desember 1974 nr. 73 Lov om dyrevern
- 1992 Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS-loven)
- 2009 Lov 19. juni 2009 nr. 97 Lov om dyrevelferd

Forskrifter

- 2004 Forskrift 22. april 2004 nr. 665 om hold av storfe
- 2008 Forskrift 14. mars 2008 nr. 265 om bruk av elektrisk strøm ved trening av hund
- 2008 Forskrift 03. juli 2008 nr.885 om velferd for produksjonsdyr
- 2013 Forskrift 13. januar 2013 nr. 60 om avliving av dyr

2017

Forskrift 18. mars 2017 nr. 335 om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukter, akvakulturprodukter, næringsmidler og fôr (økologiforskriften)

Rettspraksis

HR-1994-139-B

LE-1995-1494

RG-2012-1123

HR-2016-2285-A

LE-1999-306

TINTR-2014-197625

HR-2016-295-A

LF-2016-24555

TSOST-2006-28603

HR-2017-1250-A

LG-2009-17790

Oslo byrett 99-7094 A/45

Rt-1975-807

LH-2002-789

Rt-1983-1373

Rt-1990-974

Rt-1991-360

Rt-1994-1272

Rt-1993-1380

Forarbeider

Innst. O. nr. 56 (2008-2009)

Innstilling fra næringskomiteen om lov om dyrevelferd

Innst. S. nr. 226 (2002-2003)

Innstilling fra næringskomiteen om dyrehold og dyrevelferd

Ot.prp. nr. 14 (1920)

Om forandring i straffelovens § 382

Ot.prp. nr. 3 (1935)

Lov om dyrevern

Ot.prp.nr. 15 (2008-2009)

Om lov om dyrevelferd

Ot.prp.nr. 27 (1973-1974)

Lov om dyrevern

St.meld.nr. 12 (2002-2003)

Om dyrehold og dyrevelferd

Internasjonalt og utenlandsk regelverk

Rf 1099/2009 (EF)

Rådsforordning (EF) nr. 1099/2009 av 24. september 2009 om vern av dyr på tidspunktet for avlivning (avlviningsforordningen)

Beskyttelse af kalve

Bekendtgørelse nr. 35 av 01. november 2016 om beskyttelse af kalve [Danmark]

Djurskyddslag

Lov nr. 247 av 1996 Djurskyddslag [Finland]

Djurskyddslag

Djurskyddslag (1988:534) [Sverige]

Dyreværnsloven

Lovbekendtgørelse nr. 50 af 11. januar 2017 Dyreværnsloven, som ændret senest ved lov nr. 645 8. juni 2016 (om ændring af dyreværnsloven) [Danmark]

Europarådets anbefalinger for storfe

The Council of Europe recommendation concerning cattle, 21. October. 1988

Lög um velferð dýra

Lög nr. 55 av 8. april 2013 um velferð dýra [Island]

Om hold af malkekvæg og afkom af malkekvæg

Lovbekendtgørelse nr. 58 af 11. januar 2017 om hold af malkekvæg og afkom af malkekvæg [Danmark]

Høringsuttalelser

Animalia (2008)

Animalia (2008), *Ny lov om dyrevelferd – høringsuttalelse*, 15.01.2008,
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/dyrevelferd_078_an

- [imalia.pdf](#) Sitert: 09.02.2018.
- Den norske veterinærforening (2008) Den norske veterinærforening (2008), *Høring – ny lov om dyrevelferd*, 15.02.2008
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/dyrevelferd_043_den_norske_veterinaerforening.pdf Sitert: 09.02.2018.
- Dyrevernalliansen (2008) Dyrevernalliansen (2008), *svaer på høring om ny lov om dyrevelferd*, 16.02.2018
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/dyrevelferd_056_dyrevernalliansen.pdf Sitert: 06.01.2018
- NOAH (2008) NOAH (2008) *Dyrevelferdsloven 2008, Høringssvaer fra NOAH – for dyrs rettigheter* 15.02.2008
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/dyrevelferd_072_noah.pdf sitert: 06.01.2018
- NOAH (2009) NOAH, *Høring: forskrift om bruk av kutrener*, 2009
<http://www.dyrsrettigheter.no/landbruk/h%C3%B8ring-forskrift-om-bruk-av-kutrener/>
Sitert: 02.01.2018
- Norges Bondelag (2008) Norges Bondelag (2008), *Ny lov om dyrevelferd Høringssvaer fra Norges Bondelag*, 14.01.2008
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/dyrevelferd_124_norgesbondelag.pdf Sitert: 09.02.2018.
- Rådet for Dyreetikk (2008) Rådet for Dyreetikk (2008), *høring om ny lov om dyrevelferd*, 15.02.2008
<https://www.regjeringen.no/globalassets/uplo>

[ad/lmd/vedlegg/horinger/dyrevelferd_064_ra_detfordyreetikk.pdf](https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/dyrevelferd_064_ra_detfordyreetikk.pdf) sitert: 06.08.2018

Veterinærinstituttet (2008)

Veterinærinstituttet (2008), *Høringsuttalelse om ny lov om dyrevelferd fra Veterinærinstituttet*, 18.02.2008

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/dyrevelferd_097_videl_1.pdf Sitert: 09.02.2018.

Litteratur

Boe (2010)

Boe, Erik Magnus, *Innføring i juss*, 3 utgave, Oslo, 2012.

Ellefsen (2013)

Ellefsen, Rune, *Med lov til å pine – om bruk og beskyttelse av dyr*, Oslo, 2013.

Frøslie (2000)

Føllesdal, Andreas, Frøslie, Arne (red.), *Dyreetikk*, Bergen, 2000.

Gisle (2010)

Gisle, Jon, *Jusleksikon*, 4. utgave, Oslo, 2010

Graver (2006)

Graver, Hans Petter, *I prinsippet prinsipiell - om rettsprinsipper*, Tidsskrift for rettsvitenskap. - Årg. 119, nr. 2/3, 2006.

Ruud (2011)

Ruud, Morten og Ulfstein, Geir, *Innføring i folkerett*, 4. utgave 2011.

Skoghøy (1994)

Skoghøy, Jens Edvin A, *Rett, politikk og moral*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, 1994 s. 837-881.

Stenevik (2011)

Stenevik, Inger Helen og Mejdell, Cecilie M. *Dyrevelferdsloven kommentarutgave*, Oslo, 2011.

Larsen (2013)

Larsen, Guri og Sollund, Ragnhild, og Morten, Tønnessen, *Hvem er villest i landet her?* Oslo, 2013.

Artikler, rapporter, øvrige dokumenter.

Agrianalyse (2013)

Fjellhammer, Eivind, *Utvikling av melkeproduksjon frem mot 2017*, 2013
<http://www.agrianalyse.no/file=2696> Sitert: 05.09.2017

Dyrevernalliansen (2015)

Dyrevernalliansen, *Fakta om ku, kalv og okse*, 10.11.2015
https://www.dyrevern.no/resources/files/Fakta_storfe_2015.pdf sitert 11.01.2018 Sitert: 02.04.2018

Ellingsen-Dalskau (2015)

Ellingsen-Dalskau, Kristian, *the impact of management on dairy calf welfare*, 2015.
https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2389722/Kristian_Ellingsen-Dalskau_%28ProdMed%29_2015-106.pdf?sequence=1&isAllowed=y Sitert: 01.01.2018.

Landbruks- og matdepartementet (2008)

Landbruks- og matdepartementet, *Dyrevelferdstiltak i storfeholdet i en bredere miljøpolitisk sammenheng*, 2008 file:///E:/Master/lover%20rapporter%20mm/rapport_dyrevelferdstiltak_storfeholdet_160408.pdf Sitert: 10.12.2017.

Landbruks- og matdepartementet (2014)

Helse- og omsorgsdepartementet Landbruks- og matdepartementet Nærings- og fiskeridepartementet, *Internasjonalt arbeid på områdene mattrygghet, forbrukerhensyn, dyre- og fiskehelse, dyrevelferd, plantehelse og kosme-*

- tikk*, 08. 08.2014
<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/europapolitikk/nyttig-informasjon/140808-lmd-hod-nfd-internasjonalt-plan.pdf> Sitert: 28.03.2018.
- Mattilsynet (2010) Mattilsynet, *Veileder til forskrift om hold av storfe*, sist endret 15.01.2018 <file:///C:/Users/arnes/Downloads/Mattilsynets%20h%C3%B8ringssvar.pdf> Sitert: 05.03.2018.
- Mattilsynets årsrapport (2017) Mattilsynet, *Mattilsynets arbeid med dyrevelferd – årsrapport 2017*, 2018
https://www.mattilsynet.no/dyr_og_dyrehold/dyrevelferd/rapporter_om_dyrevelferd/mattilsynets_arbeid_med_dyrevelferd_aarsrapport_2017.29751/binary/Mattilsynets%20arbeid%20med%20dyrevelferd%20%C3%A5rsrapport%20201729750
Og, https://www.mattilsynet.no/dyr_og_dyrehold/dyrevelferd/rapporter_om_dyrevelferd/oppsummering_mattilsynets_arbeid_med_dyrevelferd_aarsrapport_2017.29750 Sitert: 29.03.2018
- Norges Forskningsråd (2005) Norges forskningsråd, *Forskningsbehov innen dyrevelferd i Norge*, 2005 <file:///E:/Master/lover%20rapporter%20mm/NorgesForskningsrad.pdf> Sitert: 23.03.2018
- Norsk veterinærtidsskrift Nr. 9/2011 (2011) Norsk veterinærtidsskrift, *Velferd hos storfe*, Nr. 9, 2011
http://orgprints.org/19901/1/Velferd_hos_storfe.pdf sitert: 12.10.2017

- Tine Rådgivning (2013) Gulliksen, Stine og Schei, Ingunn, *Kalvetap og besetningsstørrelse*, 2013 <file:///E:/Master/lover%20rapporter%20mm/Kalvetap%20og%20besetningsstørrelse.pdf> Siterert: 28.03.2018.
- Nettsider**
- Europalov (2018) Tore Grønningsæter, Om EU-rettsaktene, 2018 <http://www.europalov.no/laer-mer/eu-rettsaktene> Siterert: 23.03.2018
- Geno (2017) Geno, Karakteristikk hos NRF, 09.08.2017 <https://www.geno.no/Start/Geno-Avler-for-bedre-liv/om-nrf-kua/Karakteristikk-hos-NRF/> Siterert: 01.04.2018.
- Store norske leksikon (2018) H. Svendsen, Lars Fredrik, *Moral*, 2018 <https://snl.no/moral> Siterert: 06.04.2018
- Landbruksdirektoratet (2017) Landbruksdirektoratet, noen sentrale oppgaver i Landbruksdirektoratet, 2017 <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/om-landbruksdirektoratet/virksomhet/kva-er-landbruksdirektoratet/undersider/noen-sentrale-oppgaver-i-slf> Siterert 19.12.2017.
- Mattilsynet (2017) Mattilsynet, *mattilsynet utvikler regelverk*, https://www.mattilsynet.no/dyr_og_dyrehold/dyrevel-ferd/ansvar_og_oppgaver/mattilsynet.2531 30.11.2017 siterert 19.12.2017.
- Noah (2017) Noah – for dyrs rettigheter, *Noahs fakkeltog mot pels 2017*, <http://www.dyrsrettigheter.no/pelsdyr/noahs-fakkeltog-mot-pels-2017-2/> Siterert 09.04.2018
- NRK (2012) NRK, *At kyrne ikke får navn er en farlig ut-*

vikling, 2012

<https://www.nrk.no/nordland/kyrne-far-ikke-lenger-navn-1.8357475> sitert: 19.01.2018.

Regjeringen (2016a)

Regjeringen, *Ti fakta om Europarådet*, 2016
<https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/menneskerettigheter/innsikt/euoparadet/1/fakta/id578548/> Sitert 29.12.2017

Regjeringen (2016b)

Regjeringen, *Norge og Europarådet*, 2016
<https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/menneskerettigheter/innsikt/norge/id578539/> Sitert: 29.12.2017